

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
İNGİLİZ DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

THOMAS HARDY'NİN *THE RETURN OF THE NATIVE*,
JOSEPH CONRAD'IN *LORD JIM* VE
JAMES JOYCE'UN *A PORTRAIT OF THE ARTIST AS A YOUNG MAN*
ADLI ROMANLARINDA
“YABANCILAŞMA”, BENZERLİKLER VE FARKLILIKLAR.

Yüksek Lisans Tezi

Nalan GÜRAKAR

Ankara – 2010

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
İNGİLİZ DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

THOMAS HARDY'NİN *THE RETURN OF THE NATIVE*,
JOSEPH CONRAD'IN *LORD JIM* VE
JAMES JOYCE'UN *A PORTRAIT OF THE ARTIST AS A YOUNG MAN*
ADLI ROMANLARINDA
“YABANCILAŞMA”, BENZERLİKLER VE FARKLILIKLAR.

Yüksek Lisans Tezi

Nalan GÜRAKAR

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Sema EGE

Ankara – 2010

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
İNGİLİZ DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

THOMAS HARDY'NİN *THE RETURN OF THE NATIVE*,
JOSEPH CONRAD'IN *LORD JIM* VE
JAMES JOYCE'UN *A PORTRAIT OF THE ARTIST AS A YOUNG MAN*
ADLI ROMANLARINDA
“YABANCILAŞMA”, BENZERLİKLER VE FARKLILIKLAR.

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Sema EGE

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Sema EGE

Yrd. Doç. Dr. Nazan TUTAŞ

Yrd. Doç. Dr. Evrim DOĞAN

Tez Sınavı Tarihi: 11 Ekim 2010

İÇİNDEKİLER

	SAYFA
TEŞEKKÜR	ii
ÖNSÖZ	iii
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM : THOMAS HARDY'NİN <i>THE RETURN OF THE NATIVE</i> ROMANINDA 'YABANCILAŞMA'	18
II. BÖLÜM : JOSEPH CONRAD'IN <i>LORD JIM</i> ROMANINDA 'YABANCILAŞMA'	43
III. BÖLÜM : JAMES JOYCE'UN <i>A PORTRAIT OF THE ARTIST AS A YOUNG MAN</i> ROMANINDA 'YABANCILAŞMA'	69
SONUÇ	92
ÖZET	105
ABSTRACT	107
KAYNAKÇA	109

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans tez çalışmam süresince hiçbir desteği esirgemeyen, çalışmamda bir yol gösterici olarak yanımda yer alan, ilgi, sevgi ve tecrübelerini benden esirgemeyen, ulu önder ATATÜRK'ün kurduğu Dil ve Tarih–Coğrafya Fakültesi Öğretim üyelerinden, çok kıymetli ve saygı değer hocam Sayın Prof. Dr. Sema EGE'ye,

Bu çalışmayı akademik seviyeye ulaştırmamda emeği geçen tüm bölüm hocalarıma,

Eğitim hayatım boyunca bana hep fırsatlar sunan sevgili annem Meral YAĞIZ ve babam İbrahim YAĞIZ'a,

Araştırma teknikleri konusundaki desteklerinden dolayı Ankara Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Fizik Mühendisliği Bölümü Araştırma görevlisi kardeşim Sibel GÜRAKAR'a, annem Bircan GÜRAKAR'a, babam H. Avni GÜRAKAR'a,

Yüksek Lisans tez çalışmamda hiçbir desteği esirgemeyen, oğullarım Gürkan ve Vatan GÜRAKAR'a, hayat arkadaşım Gökhan GÜRAKAR'a, teşekkürlerimi sunarım.

Nalan GÜRAKAR
Ankara, Mayıs 2010

ÖNSÖZ

Bu tezin amacı İngiliz Edebiyatı tarihinde on dokuzuncu yüzyıldan yirminci yüzyıla geçişi döneminde yaşanan köklü sosyal ve ekonomik değişikliklerin ışığı altında “yabancılaşma” kavramını Thomas Hardy, Joseph Conrad ve James Joyce’un birer eserinde incelemektir. Bu anlamda yazarların yaşadıkları dönemlerde gözlemledikleri yabancılaşmaların benzerlikleri ve farklılıkları sunulacaktır.

Bu amaca ulaşabilmek için; Viktorya döneminden modernist döneme geçiş dönemini tarihsel bir akış içinde “yabancılaşma” teması altında takip etmenin bilimsel çalışmaya katkısı olacağı düşünülmüştür. Bu yüzden yazarlar ve eserleri sırasıyla on dokuzuncu yüzyıldan, Viktorya döneminde doğan Thomas Hardy, geçiş döneminden ancak modernist bir yazar olan Joseph Conrad ve yirminci yüzyıldan yine modernist bir yazar olan James Joyce seçilmiştir.

Bu bağlamda Giriş’te “yabancılaşma” kavramının felsefe, sosyoloji ve psikolojideki tanımı verildikten sonra on dokuzuncu yüzyıldan yirminci yüzyıla geçiş döneminin sosyal, ekonomik ve tarihsel özellikleri irdelenerek dönemin insanın yaşadığı “yabancılaşma” anlayışı sunulacaktır.

Bu çalışmanın I. Bölümünde Thomas Hardy’nin *The Return of the Native*, II. Bölümünde Joseph Conrad’ın *Lord Jim* ve III. Bölümde James Joyce’un *A Portrait of the Artist as a Young Man* adlı eserleri incelenmiştir.

Sonuç'ta ise yukarıda belirtilen yazarların incelenen eserlerindeki yabancılaşmanın birbirleri ile olan benzerlikleri ve farklılıkları elde edilen bulgular ışığında karşılaştırılmıştır.

Eserlerin incelenmesinde Hardy, Conrad ve Joyce'un yazdıkları dönemi etkileyen bilim adamlarını, ekonomik gelişmeleri ve sosyal akımları göz önünde bulundurarak adı geçen yazarların yazım amaçlarına ulaşılmıştır. Böylece edebi kişilikleri sunulmuş ve geçiş döneminde bireysel olarak gözlemledikleri yabancılaşma kavramı yarattıkları karakterlerde nasıl ifade bulunduğu gösterilmiştir.

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı Thomas Hardy'nin (1840–1928) *The Return of the Native*, Joseph Conrad'ın (1857–1924) *Lord Jim* ve James Joyce'un (1882–1921) *A Portrait of the Artist as a Young Man* adlı romanlarında yazarların sergiledikleri “yabancılaşma” kavramının benzerliklerini ve farklılıklarını sunmaktır.

Bunun için üç yazarın yaşadıkları dönemler göz önünde bulundurularak sözü edilen romanların hangi şartlar altında yazıldıklarını ve romancıların hangi tarihsel, sosyal ve bilimsel gelişmelerin etkisi altında kaldıklarını izlemek gereklidir. Böylece, kendilerinin de bir tür yabancılaşma yaşadıkları var sayılan yazarların yapıtlarındaki karakterleri nasıl gördüklerini sergilemek mümkün olacaktır.

Thomas Hardy, Joseph Conrad ve James Joyce'un romanlarının ve yabancılaşma konusunun on dokuzuncu yüzyıl ve yirminci yüzyıl İngiliz romanının tarihsel süreçte nasıl yansıdığı görülmüş olacaktır. Birinci bölümde Thomas Hardy'nin *The Return of the Native* romanının ana karakterleri olan Eustacia Vye ve Clym Yeobright'in yabancılaşması, ikinci bölümde Joseph Conrad'ın *Lord Jim* romanındaki Jim'in yabancılaşması ve üçüncü bölümde de James Joyce'un *A Portrait of the Artist as a Young Man* adlı romanındaki Stephen Dedalus'un yabancılaşması işlenecektir. Sonuçta ise üç ana karakterin tecrübe ettikleri yabancılaşma karşılaştırılıp benzerlikleri ve farklılıkları sunulacaktır.

Bunun için öncelikle “yabancılaşma” kavramının anlamını belirleyerek başlamak uygun olacaktır. Yabancılaşma kavramı günlük hayatta, felsefede, teolojide, psikoloji ve sosyolojide farklı anlamlar taşımaktadır. Salt kelime anlamı Longman sözlüğünde şöyledir: “aidiyetsizlik duygusu veya çevresinin bir parçası olmama duygusu”.¹ Bu ifade olumlu bir anlam taşımadığı gibi, yabancılaşmanın insanın dünya düzeni içerisindeki rolü açısından önemli bir kavram olduğunu da göstermektedir. Bu tanımlama insanın yersizliğini ve toplumun dışında olma anlamını da içermektedir.

Felsefe ansiklopedisinde kavramın temel anlamı, bir kimsenin bir davranışından veya bir davranışın sonucu olarak bir şeyden ya da bir kimseden yabancılaşması olarak açıklanmıştır.² Yine aynı ansiklopedide belirtildiği üzere yabancılaşma kavramı eski arkadaşları ya da yakınları ret etmeyi ya da uzak durmayı içermektedir.³ Ayrıca yine aynı ansiklopedide günümüzde psikoloji ve sosyolojide yabancılaşmanın bir bireyin, topluma, doğaya, diğer insanlara veya kendisine karşı duyduğu yabancılık duygusu olduğu belirtilmektedir.⁴

Dolayısıyla yabancılaşma olumsuz bir anlam taşıyarak sosyal gerçekliğimizi ve dünyamızdaki yerimizi ya da yersizliğimizi tanımlamaktadır. Ian Watt’a göre yabancılaşma özellikle Hegel’in on dokuzuncu yüzyılın

¹ Susan Maingay, *Longman Active Study Dictionary of English*, Great Britain, Longman Group UK Limited, 1991, s. 38.

² Paul Edwards, *The Encyclopedia of Philosophy*, New York, The Macmillan Company & The Free Press, Vol. 1, 1967, s. 76.

³ a.g.e. s. 76.

⁴ a.g.e. s. 76.

başlarındaki çalışmalarından sonra felsefenin belirgin bir teması haline gelmiştir. Hegel için yabancılaşma, bireyin öz'ünün, yani gerçek "ben" in toplumdaki nesnel "ben" den ayrı olduğu farkına varması demektir. Karl Marx da bu firkri ekonomik açıdan irdelemiştir.⁵

Moody ve Schmitt'in *Alienation and Social Criticism* adlı kitabında da belirttiği gibi Karl Marx *Economic and Philosophical Manuscripts* (1844) adlı eserinde ilk defa yabancılaşma olgusundan bahsetmiştir.⁶ Marx bu eserinde tam bir yabancılaşma teorisi sunmamıştır. Ancak her biri tek başına önemli ve yabancılaşma ile ilintili farklı konu başlıklarına değinmiştir.⁷

Moody ve Schmitt'e göre "Yabancılaşma Karl Marx'ın yazılarında temel bir önem taşımaktadır ve olağan bir şekilde Marxist sosyolojisiyle birlikte anılır."⁸ Moody ve Schmitt'in belirttiğine göre Marx için emek işçinin hayattaki temel amacı olduğundan dolayı, insan çalışmak için yaşamaktadır.⁹ Emek, insanın doğa ile ilişkisi sonucu onun, eli, zihni ve sanatsal faaliyetleri yoluyla değiştirdiği, kendini gerçekleştirdiği bir kavramdır. İşbölümünün ve özel mülkün artmasıyla, emek insanın gücünün bir ifadesi olma niteliğini yitirmiştir. Emek ve emek ürünleri giderek onu üretenin irade ve arzularından farklılaşır ve bağımsızlaşır.¹⁰ Böylece iş sayesinde insan kendini gerçekleştiremez ve

⁵ Ian Watt, *Essays on Conrad*, Cambridge, Cambridge University Press, 2000, s. 6.

⁶ Richard Schmitt & Thomas E. Moody, *Alienation and Social Criticism*, New Jersey, Humanities Press, 1994, s. 1.

⁷ a.g.e. s. 2.

⁸ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü (Osman Akınhay, Derya Kömürcü)*, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1999, s. 798.

⁹ Richard Schmitt & Thomas E. Moody, 1994, s. 2.

¹⁰ Erich Fromm, *Marx's Concept of Man*, Great Britain, Continuum, 2004, s. 39.

ürettiği ürün üreticisinden ayrılmış ve kendisine karşı duran yabancı bir varlığa dönüşmüştür.¹¹

Bu durum ürün için geçerli olduğu kadar dış dünya için de geçerlidir ve dış dünya birey tarafından yabancı ve düşmanca karşılanır.¹² Ayrıca Schmitt ve Moody'nin de belirttiği üzere emekçi işi aracılığıyla kendini gerçekleştiremediği için kendi özünü de inkâr etmiş olur. Zihinsel ve fiziksel enerjisini özgürce yaşayamadığı için kendini mutsuz hisseder çünkü fiziksel olarak yorgun ve zihinsel olarak da aşağılandığını hisseder.¹³ Moody ve Schmitt'e göre işçi kendini boş vakitlerinde rahat hissederken iş saatlerinde ise kendini evsiz, yani rahatsız hisseder çünkü yaptığı işi isteyerek yapmamaktadır. İş başkalarını memnun etmek için yapıldığından dolayı bir zorunluluk haline gelmiştir.¹⁴ Bu durum da Marx için kendinden yabancılaşıma anlamını taşımaktadır. Moody ve Schmitt'e göre bu durumu işçinin kendi eylemi ile olan ilişkisinin kendisine yabancı ve kendisine ait olmayan bir durum haline gelmesinin altını çizer ve bu eyleminin kendisine acı verdiğini belirtir. İşçi, kendi gücünün güçsüzlüğe dönüştüğünü ve yaratıcılığının yok edildiğini düşünür. Böylece kendi fiziksel ve zihinsel faaliyetini kendinden bağımsız olduğunu ve kendine karşı durduğunu algılar.¹⁵ Birey kendinden yabancılaştırmıştır.

Moody ve Schmitt, Marx'ın yabancılaşıma kavramını tartışırken kavramı

¹¹ Erich Fromm, *Marx's Concept of Man*, Great Britain, Continuum, 2004, s. 39.

¹² Richard Schmitt & Thomas E. Moody, 1994, s. 25.

¹³ a.g.e. s. 24.

¹⁴ a.g.e. s. 24.

¹⁵ a.g.e. s. 25.

biraz daha genişletiyor ve cinsiyet, ırk ve sınıf ayrımcılığın kurbanları kendilerinin yaratmadıkları ve kendilerini tanıyamadıkları ortamlara ait olmadıkları hissiyatının ağır bastığını ifade eder.¹⁶ Netice olarak bireyin yapabildiği tek eylemin salt hayatta kalmak olduğu için yaşadığı hayat kendisine ait değildir. Yabancılaşmış bireyin kişiliği gelişmemektedir çünkü kimliği başkaları tarafından ona dayatılmıştır.

Yabancılaşma kavramı varoluşçu düşünce geleneğinde de yer almaktadır. Örneğin, Kierkegaard yabancılaşmanın öz'e verdiği zarardan bahseder. Ne istediklerini söylemekte karasız ve net olmayan yabancılaşmış bireyler Kierkegaard'a göre güçsüz ve mutsuz hisseder, çünkü ne kendileri ne de yaşadıkları hayat kendilerine aittir.¹⁷ Nietzsche'de modern insanı benzer bir şekilde eleştirir. Ona göre amaçlarına ulaşmak için zorluklara karşı durmayan ve çatışmayı göze alamayan bireyler yabancılaşmıştır.¹⁸ Heidegger de bireyin son trendleri takip ederek, başkalarının yaptığı, giydiği ve söylediği şeyleri yaparak kendisi olmaktan korktuğu ve çekindiğini için yabancılaşma yaşadığını ifade eder.¹⁹ Sartre de bireyin öz'ü ile yaptıkları arasındaki farklılığa dikkat çeker. Birey bir kişiliğe bürünürken bir diğer yanının sürekli kendi dışında durup onun performansını bir rol olarak izlediğinden dolayı kişi yabancılaşmıştır.²⁰

¹⁶ Richard Schmitt & Thomas E. Moody, 1994, s. 3.

¹⁷ a.g.e. s. 3.

¹⁸ a.g.e. s. 3.

¹⁹ a.g.e. s. 3.

²⁰ a.g.e. s. 3.

Farklı yabancılaşma kavramlarının bireysel farklılık gösteren yabancılaşma deneyimlerinden ileri geldiğini söyleyebiliriz. Genel olarak, yukarıda ulaşılan bulguları da göz önünde bulundurarak yabancılaşma deneyimini de ikiye ayırabiliriz: öncelikle bireyin kendi öz'üne ulaşamadığı için ve bir anlamda kendini, gerek işi aracıyla gerekse kişiliğiyle kanıtlayamadığı için yabancılaşmadan bahsedilebilir. İkincisi ise, birey kendi öz'ünü bulmuştur. Ancak kendi yapısı, istekleri ve arzuları, çevresi ile uyumsuzluk gösterdiğinde, birey sosyal bir yabancılaşma yaşar. Bundan dolayı bireyin yaşadığı yabancılaşmayı psikolojik ya da içsel yabancılaşma ve sosyolojik ya da dışsal yabancılaşma olarak ayırmak uygun görülmüştür.

The Return of the Native, Lord Jim ve A Portrait of the Artist as a Young Man adlı romanlarda yazarların yaratıkları karakterlerin yaşadıkları yabancılaşma içsel/psikolojik ya da dışsal/sosyal olarak incelenecektir. Ancak bu incelemede daha önce bahsedilen kaynaklarda verilen açıklamalar göz önünde bulundurulacaktır. Bu çalışma öncelikle yabancılaşma kavramının psikolojik ve sosyolojik anlamı üzerinde yoğunlaşacaktır. Bu bağlamda karakterlerin topluma, doğaya, diğer insanlara veya kendisine duyduğu yabancılik duygusunun nedenleri ve tabiatı gösterilecektir. Marx insanın kendini ancak işi sayesinde gerçekleştirebileceğine inanmıştır. Bu bağlamda birey ile işi arasındaki bağ önem kazanacaktır ve yabancılaşma kavramı bu açıdan incelenecektir. Varoluşçu düşünce açısından bakıldığında güçsüzlük ve mutsuzluk gibi duyguların öne çıktığı görülür. Bu bağlamda bu çalışmada bireylerin hayata karşı duyumsadıkları önem kazanacaktır ve irdelenecektir. Nietzsche ve Heidegger kendisi olmaktan korkan bireyin yabancılaşmasından

bahsetmiştir. Bu bağlamda yabancılaşma toplumun kurallarına uyum ışığı altında incelenecektir. Ayrıca verilecek olan anahtar kelimeler de yazarların bahsettikleri yabancılaşmayı belirlemede yardımcı olacaktır. Bunlar: kendine yabancılaşma, sosyal yabancılaşma, yalnızlaşma, güçsüzlük, anlamsızlık, kültürel çatışma, toplumdaki dışlanma, güvensizlik, aidiyetsizlik, yurtsuzluk, sorgulama, arayış, sürgün, memleket, dönüş, gerçek, insan yapısı, insanın durumu, onur, şüphe, sevgi, tanrı ve inanç olacaktır. Bundan sonra izlenecek yol karakterlerin bu yabancılaşmayla nasıl baş ettiklerini, bu duyguya teslim mi olduklarını ya da karşı mı koyduklarını tespit edip, ortak ve farklı noktalarını sunmaktır. Hardy, Conrad ve Joyce'un kendilerinin de öz yaşamlarında bir tür yabancılaşma yaşadıklarını varsayılmıştır ve özellikle seçilmişlerdir. Ayrıca Viktorya döneminden Hardy, modernizme geçiş döneminden Conrad ve modernist dönemden Joyce özellikle seçilmiştir. Böylelikle yabancılaşma kavramının İngiliz Edebiyatı içindeki değişimi de gösterilmiş olacaktır. Ancak bu noktaları sunmadan önce Hardy, Conrad ve Joyce'un Viktorya dönemi İngiltere'sini belirleyen tarihsel, sosyal ve bilimsel gelişmelerindeki yerlerini tayin etmek gereklidir.

Viktorya çağı olarak adlandırılan dönem Kraliçe Viktorya'nın 1837'de tahta geçmesiyle başlar ve yirminci yüzyılın başlarında, 1901 yılında ölümüyle sona erer. Bu dönem toplumsal, ekonomik ve dini pek çok köklü değişikliklere sahne olmuştur. İngiltere'de on sekizinci yüzyılın sonlarında başlayan sanayi devrimi Viktorya dönemi İngiltere'sinin hayatının bütün alanlarını etkilemiş ve bir takım sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. *The Victorian Era* adlı antolojide Viktorya dönemi İngiltere'sinin dünyanın en

zengin ülkesi ve en güçlü imparatorluğu olduğu belirtilmiştir. Öyle ki İmparatorluk 1897 yılına kadar kürenin dörtte birini kapsar olmuştur. Ancak İngiltere dünyanın ilk endüstri ülkesi olmanın hem yaralarını hem de sıkıntılarını yaşamıştır.²¹ Öncelikle büyük kitlelerin sanayileşmiş kentlere akın etmesiyle birlikte ekonomik ve sosyal değişimler olmuştur. İnsanların büyük bir kısmı kırsal kesimdeki tarımsal üretimi bırakıp hayatlarını kazanmak için büyük kentlerdeki fabrikaları tercih etmişlerdir. Böylece kırsal kesimin doğasını ve sakinliğini geride bırakan köylü yeni gelişen sanayi kentlerinde fabrika işçisi olarak yaşam mücadelesi vermeye başlamıştır. Yüzyılın başlarında sadece Londra'nın nüfusu 100.000'in üzerindeyken 1851 yılının sonuna kadar bu şehir sayısı dokuzaya ulaşmıştır.²² Buhar makinesinin icadından önce ülkede ulaşım yavaş ve zahmetlidir. Örneğin Philip Davis'in belirttiği üzere 1750 yılında Londra'dan Manchester'e seyahat etmek üç gün, 1830 yılında yirmi saat sürerken, 1850 yılında aynı mesafe sadece altı saat sürmektedir.²³ Tren yolunun gelişmesi, telgrafın icadı, günlük gazetelerin basılması ile mekân ve zaman anlayışı köklü bir değişime uğramıştır.²⁴ İngiliz toplumu artık bir sanayi toplumu haline gelmiştir. Makineleşme, ulaşımındaki gelişmeler ve hızlı kentleşme bireyin yaşamını ve yaşam kalitesini etkilemiştir. On dokuzuncu yüzyılda yaşanan hızlı gelişim ve değişim süreci içinde birey değişen hayat koşullarına uyum sağlamakta zorlanır. Yeni

²¹ Joseph Black, *The Broadview Anthology of British Literature, Volume 5*, Canada, The Victorian Era, 2006, s. XXXIV.

²² a.g.e. s. XXXV.

²³ Philip Davis, *The Oxford English Literary History Volume 8 1830–1880 The Victorians*, Great Britain, Oxford University Press, 2002, s. 30.

²⁴ Joseph Black, 2006, s. XXXV.

endüstri toplumu yerleşim yerlerinde daha önce yaşamadığı barınma, sağlık, alt yapı ve su ihtiyacı gibi sorunlarla karşılaşmıştır. Ne yazık ki bunun gibi sorunlar tifo ve kolera gibi salgınlarla 1831 ile 1866 yılları arasında 140.000'den fazla insanın ölmesine neden olmuştur.²⁵ On dokuzuncu yüzyılın başında İngiltere nüfusunun çoğunluğu köylerde yaşamaktadır ve tarım ile uğraşmaktadır. Ancak on dokuzuncu yüzyılın sonunda İngiltere'nin nüfusu üçe katlamıştır ve İngilizlerin çoğunluğu büyük sanayi kentlerinde yaşamaktadır.²⁶

İngiltere'de on sekizinci yüzyılın sonlarında başlayan Sanayi devrimi 1850 yılına kadar İngiltere'nin sosyal ve ekonomik yüzünü değiştirmiştir.²⁷ Demir endüstrisinin gelişmesi tren yolunun genişletilmesine neden olmuştur. Böylece İngilizler için yaşadıkları bölgenin dışına çıkmak ve seyahat etmek kolaylaşmıştır. Bu gelişim büyük sanayi kentlerine ulaşımı kolaylaştırır ve göçü mümkün kılmıştır. Gilmour'a göre 1800'lerin sonlarında İngiltere'nin sakin ve tarımsal yüzü hızlı ve sanayileşmiş bir yüze dönüşmüştür. Bu hızlı sanayileşme aile hayatını ve insanlar arası ilişkileri de etkilemiştir. Sanayi kentlerinde çoğunlukla bütün aile fertleri çok ağır koşullar altında uzun saatler çalıştırılır, ancak karşılığında çok az para alırlar. Aile kavramı ve bireylerin aile içindeki rolleri değişmektedir. Gilmour'un da belirttiği gibi çalışma şartları insanlık dışıdır; düşük maaşlarla tehlikeli fabrikalarda çalışan işçilerin hiçbir

²⁵ Joseph Black, 2006, s. XXXVI.

²⁶ Robin Gilmour, *The Victorian Period: The Intellectual and Cultural Context of English Literature 1830–1890*, London:New York, Longman, 1993, s. 13.

²⁷ Norman McCord, *British History: 1815–1906*, New York, Oxford UP, 1991, ss. 216–217.

sosyal güvencesi yoktur.²⁸

Viktorya çağı, endüstriyel, bilimsel ve teknik gelişmelerle yapılan atılımların ve köklü değişikliklerin sonucunda yeni bir orta sınıfı ve endüstriyel bir işçi sınıfını ortaya çıkarmıştır. Yine de, özellikle işçi sınıfının yaşadığı sefaletle rağmen toplumun tüm sınıfları için bu dönem ümit, zenginlik ve refah vaat eden bir çağdır. Endüstri devrimi işçi sınıfına iş imkânı sağlamış, ticaretle uğraşan orta sınıfa yeni olanaklar sunmuş ve aristokrat sınıfının feodal tutumunu da sınırlamıştır. Öyle ki, Carter ve McRae'e göre: "Britanya yeni Serbest Ticaret felsefesinin, yeni teknolojilerin ve devamı gelen endüstriyel icatların merkezi olmuştur. Bu ülke dünyanın atölyesi haline gelmiştir ve 1870 yıllarından sonra da dünyanın bankacısı olmuştur."²⁹

Yine de, Endüstri devriminin sağladığı olanaklara rağmen işçi sınıfı giderek artan bir yoksullukla karşı karşıyadır. Örneğin Alexis de Tocqueville'in İngiltere yolculuğunun izlenimlerini Mina Urgan şöyle çevirmiştir:³⁰

*Dünya'nın en büyük sanayi nehri bu pis lağımdan kaynaklanıp bütün dünyayı verimli kılıyor. Bu leş gibi kuburdan som altın akıyor. İnsanın doğası burada tam bir erdeme de, tam bir hayvanlığa da varıyor; uygarlık hem mucizelerini yaratıyor, hem de uygar bir insan gerileyip neredeyse bir vahşi duruma düşüyor.*³¹

²⁸ Robin Gilmour, 1993, s. 7.

²⁹ Ronald Carter and John McRae, *The Routledge History of Literature in English, Britain & Ireland*, London and New York, Routledge, 1997, ss. 271–272.

³⁰ Alexis de Tocqueville, *Journeys to England and Ireland (1835) translation G. Lawrence and K. P. Mayer, ed. J. P. Mayer*, New York, Arno Press, 1979, ss.107-108.

³¹ Mina Urgan, *İngiliz Edebiyatı Tarihi III*, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1991, ss. 193–194.

1832 ve 1867’de kabul edilen reform tasarıları ve uygulamaya konulan serbest piyasa ekonomisi ticari, endüstriyel ve tarımsal alanlarda özellikle orta sınıfa büyük umut veren gelişmeler olmuştur. 1871’de sendikaların kurulmasına izin veren Trade–Union Act ise işçi sınıfına kendi arasında örgütlenmesine imkân tanımıştır.

Teknolojik ve ekonomik gelişmeleri bilimsel ve dinsel alandaki gelişmeler izlemiştir. 1830’da Charles Lyell’in *Principles of Geology*, 1844’de *Vestiges of Creation*, 1859’da Charles Darwin’in *The Origin of Species* adlı kitapların yayınlanması ve 1868’de Thomas Huxley’nin *On the Physical Basis of Life* adlı konferansında ileri sürülen iddialarla inanç dünyası sarsılmıştır.³² Bu iddialar karşısında Tanrı, yaratılış, cennet ve cehennem ve doğuştan günahkârlık gibi kavramlarına karşı şüphe uyanmıştır ve bu kavramlar tartışılabilir olmuştur.³³ Kimi din adamları bu iddiaları olumlu bulmuş ve insanların dogmatik dinden kurtularak Hıristiyanlığın gerçek anlamını öğreneceğini düşünmüştür. Kimileri ise dinin ahlaklı ve erdemli bir yaşam için yol göstericiliğini kaybetmesinden korkmuştur. Ancak dinin inandırıcılığını kaybetmesi hem bireysel hem de toplumsal bir kargaşaya neden olur. Örneğin Carlyle, Eliot ve Martineau gibi düşünürler ve yazarlar bireysel dini şüphelerini, Hıristiyan dininin değerini ve anlamını açıkça tartışmıştır. İnanç hakkındaki bu şüpheler toplumun agnostisizme ve ateizme kayma ihtimalini doğurmuştur. Agnostisizm Tanrının var olduğunun ya da var olmadığını

³² Walter E. Houghton, *The Victorian Frame of Mind 1830–1870*, New Haven London, Yale University Press, 1957, s. 68.

³³ a.g.e. s. 49.

kesin bilinemeyeceğini öne sürer. George Eliot belki de agnostik olduğunu kabul eden en tanınmış yazarlardan biridir.³⁴

Viktorya çağında ortaya çıkan hiçbir şeyden emin olamama duygusu, sorgulanan eski düşünce ve inançlarla birlikte yenilere de duyulan şüphe, insan zihnini içinden çıkılmaz bir labirente sürüklemiştir. Örneğin Anglikan kilisesi tarafından uzun süre görmezden gelinen ve ihmal edilen yeni yerleşim merkezlerindeki işçi sınıfının sefaleti onların ateizme yönelmelerinin bir nedenidir.³⁵

Yine de, Viktorya çağındaki birçok olumsuzluğa karşın toplumu ayakta tutan aile, yuva ve kadın gibi kavramlar vardır. Sanayileşme, inancın sarsılması ve maddeciliğin kısılcığında olan Viktorya çağı insanı için aile ve yuvası önem kazanmıştır. Burası sadece yoğun iş saatlerinden sonra dinlenilebilecek bir yer değildir, ancak kendisini ve diğer aile bireylerini modern yaşamın sıkıntılarından koruyabileceği bir sığınaktır.³⁶

Tüm bu değişikliklerden oldukça etkilenen dönem yazarları genellikle orta sınıfa yönelik yazarlar. Birey daha önce tarım topluluğun bir üyesiyken artık sanayileşmiş bir toplumun üyesi olarak yeniyi içselleştirmede zorluk çeker ve bu değişim onun yabancılaşmasına neden olur. İki farklı kültür arasında sıkışıp kalan İngiliz halkı varoluşunun anlamını yitirmiştir. Dönem yazarlarının çoğu bireylerin hayatlarını anlamlaştırabilmeleri için onlara yol

³⁴ *Joseph Black*, 2006, s. XLVIII.

³⁵ *Walter E. Houghton*, 1957, ss. 59–60.

³⁶ *a.g.e.* s. 343.

gösterici romanlar yazarlar. İngiliz halkı, sorunlarını irdeleyecek, sosyal ve ahlaki ölçülerine uyacak, gerçekçi bir yazın türü olan romanı tercih eder. Roman, Viktorya döneminde yaşamdaki olayların gerçekçi bir sunumudur ve sosyal bir amaç taşır. Thomas Hardy'nin *The Return of the Native*, Joseph Conrad'ın *Lord Jim* ve James Joyce'un *A Portrait of the Artist as a Young Man* adlı romanları da bu geleneğin içine yerleştirilebilir. Gail Cunningham de İngiliz tarihinde eşi görülmemiş hızda bir değişimin yaşandığı on dokuzuncu yüzyılda roman türünün dönemin tartışmalı konularını yansıtarak yaşanan sorunlara ayna tuttuğunu vurgular.³⁷

Carter ve McRae'nin belirttiğine göre on dokuzuncu yüzyıl daha bitmeden yirminci yüzyıl başlamıştır. Özellikle 1859 yılında yayımlanan ve Tanrının varlığını radikal bir biçimde sorgulayan Darwin'in çalışmasından sonra yazarlar ve entelektüeller arasında karamsar bir hava oluşmuştur. Ayrıca, hızlı ekonomik ve sosyal değişimlerin ışığı altında var olan düzenin kalıcılığı konusunda radikal şüpheler uyanmıştır. Yine Carter ve McRae'e göre on dokuzuncu yüzyılın sonlarında sanayileşme öncesi ekonomi ve yaşam tarzı tamamen yok olmuştur. 1911 yılında ülke nüfusunun %70'inin sanayi kentlerinde yaşamıyla birlikte eski yerel ahali anlayışı yok olmuş, yerini büyük kentlerdeki bireylerin anonimlikleri almıştır. Ayrıca 1900'lü yıllarda Kraliçe Viktorya döneminde sürekli büyüyen İmparatorluk özellikle Boer savaşından (1899–1902) sonra İmparatorluğa karşı isyanların ve

³⁷ Gail Cunningham, "Society, History and the Reader: the Nineteenth-century Novel", *Bloomsbury Guides to English Literature, the Novel*, Der. Andrew Michael Roberts, London, Bloomsberg Publishing, 1993, ss. 31–35.

İmparatorluğun parçalanmasının başlangıcı olmuştur. Birinci Dünya Savaşında milyonlarca insanın ölmesi birçok insanı Marxisim ve Faşizm gibi radikal görüşlere itmiştir.³⁸ 1880–85 yılları arasında parlamentoyu oluşturan Gladstone döneminden sonra Liberalizmin çöküşüyle ve Sosyalizmin yükselişiyle birlikte kurumlar demokratikleşmiştir.

1870 yılında Eğitim yasasıyla 5–13 yaş arası eğitimin zorunlu hale gelmesiyle birlikte okuma–yazma bilenlerinin sayısının artmış ve önceden okuma–yazma bilmeyenler kendilerini popüler kültürde ifade imkânı bulmuştur. Ciddi edebiyat eserlerinde ise radikal bir şekilde değişen dünya karşısında bireylerin yaşadığı yalnızlık ve yabancılaşma ele alınmıştır. “Bazı yazarlar için hissettikleri ve konu ettikleri yabancılaşma daha standardize ve tekdüze haline gelen bir dünyada, kalabalığın yüzyılında bireysel duyarlılığın incelemesidir.”³⁹

Yirminci yüzyılın ilk yarısı tüm dünyada birçok değişime sahne olmuştur. Yerleşik değerler alt üst olur ve laiklik dünyaya yayılır. I. ve II. Dünya savaşları meydana gelir. Bu savaşlarda milyonlarca insan ölür. Dünyanın birçok ülkesinde ekonomik krizler yaşanır. Bilimsel alanda birçok önemli gelişmeler olur. Carter ve McRae’e göre modernizm dinin, sosyal istikrarın ve etiğin sorgulandığı modern dünyada insanın yerini belirleme arayışıdır.⁴⁰ Yirminci yüzyıla gelindiğinde ise yaşanan değişimler yazarların bireylerin iç dünyalarına yönelmelerine neden olur. Özellikle Sigmund Freud’un

³⁸ Ronald Carter and John McRae, 1997, s. 347.

³⁹ a.g.e. s. 349.

⁴⁰ a.g.e. s. 350.

çalışmalarından sonra bilinçaltının işleyişi önem kazanır ve edebiyatta geleneksel anlatım teknikleri çoğunlukla terk edilir. Süregelen değerlerin altüst olduğu bir dönemde yazarlar için bunun bireylerin iç dünyalarındaki yansımaları önem kazanır. Yazarlar artık daha önce olduğu gibi, yani bireyi bulunduğu toplumun içindeki rolüne göre değil, bireyin kendi dünyasındaki yerine göre onu tasvir ederler. Bireyin toplum içindeki yerini belirlemesinden ziyade kendi benliğini belirlemesi önemlidir. Kendi benliğini ve amaçlarını belirleyebilmesi onu olgunluğa ulaştırır. Yabancılaşma kavramı içinde de birey ancak böyle yabancılaşmasından kurtulabilir.

Viktorya döneminde endüstriyel, sosyolojik ve siyasi anlamda çok hızlı ve köklü değişikliklerin yaşandığı İngiltere’de bireylerin anlam veremedikleri gelişmelerle karşı karşıya kaldıklarını söyleyebiliriz. Sanayileşen İngiltere’de daha önce yaşanmayan sorunlar ve zorluklarda göz önünde bulundurulunca bireylerin yeni yaşam tarzına ve hızına uyum arayışında oldukları da söylenebilir. Bu durumu yabancılaşma olarak da adlandırmak mümkündür. Böylesi bir durumla karşı karşıya kalan bireyler kendilerini yaşanan gelişmeler ve evrenin büyüklüğü karşısında küçücük varlıklar olarak gördükleri de ifade edilebilir. Yabancılaşmış bu bireyler kendilerini bir sürü dini, sosyal ve siyasal öğretiler içinde bulurlar ve normlara ya uyum sağlamak ya da karşı gelmek istedikleri de düşünülebilir. Kimi yabancılaşmış kişiler yabancılıklarının farkında değildirler ve normlara uyum içinde yaşayarak asıl kimliklerini geliştiremezler. Çoğu zaman otoriteye karşı itaatkâr oldukları ve kendilerine özgü fikirleri ve planları olmadığı da görülebilir. İnsanlar için hayatını anlamlaştırma çabaları çoğunlukla çocuklukta başladığı varsayılır.

Çocuk kendine bir yer, bir rol arayışı içindedir ve kendisine empoze edilmeye çalışılan doktrinlerle karşı karşıya olduğu varsayılırsa çocuk için kendini anlamlaştırmanın zorluğu öne çıkmaktadır. İnsan geliştikçe kendini gerek öz bakımından gerekse toplum içinde aldığı rol açısından kendini ya tanımlayabilmektedir ya da kendinin farkındalığına ulaşmamış ve içsel ya da dışsal yabancılaşma içindedir. Bu şu anlama gelir: Yabancılaşmış birey yabancılaşmasının nedenini tanımlar ve ondan kurtularak değişir; ya da yabancılaşmasına karşı duracak gücü bulamaz ve yenilir.

I. Bölümde işlenecek olan Thomas Hardy'nin *The Return of the Native* romanında içsel ve sosyal yabancılaşma iki ana karakter vasıtasıyla görülür. Clym Yeobright uzun bir aradan sonra yuvasına dönen idealist bir kişidir. Eustacia ise Egdon Heath'de yabancı, mutsuz ve soyutlanmış bir karakterdir. Hardy'nin yabancılaşmış karakterleri yalnız, mutsuz, yersiz ve anlamsız hissederler. Ayrıca buldukları kötü niyetli bir evrenin içinde güçsüzlüğe mahkûm gibidirler. Kendi yabancılaşmalarından kurtulmanın yolu gerçekleri kabullenmekten geçer.

II. Bölümde Joseph Conrad'ın eserinde, birey evren içinde kendini yalnız, yersiz ve anlamsız hissetmesi onun yabancılaşmasına neden olur. Conrad'ın yabancılaşmış bireyi Jim de kendini devasa ve umarsız bir evrenin içinde kayıp hisseder. Kendini gerçekleştirecek bir yeri olmadığından yersiz ve yurtsuz hisseder. *Lord Jim* romanında Jim yanlış verilen bir karar yüzünden, bir anlamda karasızlık yüzünden kendine yabancılaşmıştır. Jim hem içsel hem de sosyal yabancılaşma yaşar.

III. Bölümde ele alınacak olan James Joyce'un romanında İrlanda'nın dini, ailevi ve milli baskıcı yapısına karşı uyumsuzluk içinde olan Stephen karakterinin yabancılaşması incelenecektir. Stephen kendisini engelleyen toplum normlarına karşı bir yabancılaşma içindedir. Bu yabancılaşmadan sıyrılmadan kendi benliğini belirleyemeyecektir.

Sonuç'ta da Eustacia, Clym, Jim ve Stephen karakterlerin yabancılaşmaları arasındaki benzerlikler ve farklılıklar sunulduğu gibi Thomas Hardy, Joseph Conrad ve James Joyce'un yabancılaşma kavramı da karşılaştırılmıştır.

Bölüm I

Thomas Hardy'nin *The Return of the Native* adlı eserinde

“Yabancılaşma”

Çalışmanın bu bölümünde Thomas Hardy'nin *The Return of the Native* adlı romanın ana karakterleri olan Eustacia Vye ve Clym Yeobright'ın içsel/psikolojik ve dışsal/sosyal yabancılaşmaları incelenecektir. Ancak öncesinde Thomas Hardy'nin yaşadığı on dokuzuncu yüzyıla ve bu döneme hâkim olan sosyal koşullara bakmak yararlı olacaktır.

Thomas Hardy, 2 Haziran 1840 yılında İngiltere'nin güneyinde Yukarı Backhampton'da kırsal bir bölge olan Dorset ilçesinde doğmuştur. 11 Ocak 1928'de vefat eden Hardy'nin kalbi ilk eşi Emma'nın kabrinde, külleri ise Westminster Abbey'de Şairler köşesinde gömülüdür. Seksensekiz sene yaşayan Hardy, Kraliçe Viktorya tahta geçtikten üç yıl sonra bir değişim dönemine doğmuş ve yirminci yüzyıla da şahit olmuştur.

Giriş'te de bahsedildiği üzere Viktorya döneminde sanayi devriminin neticesi olarak sosyal, ekonomik ve dini birçok köklü değişiklik yaşanmıştır. Buhar makinesinin icadı ve demir endüstrisinin gelişmesiyle ülke demir ağlarla örülmüş ve daha önce yaşadığı bölgenin dışına çıkamayan İngilizlere seyahat imkânı tanımıştır. Ayrıca yeni oluşan endüstri kentlerine ulaşımı ve göçü mümkün kılmıştır. Bu durum sanayi kentlerinde nüfusun artmasına, öte yandan da kırsal kesimde yaşayanların sayısı azalmasına neden olmuş ve İngiltere'nin yüzünün tamamen değişmesine neden olmuştur.

Hardy, seyahatler ve Londra'da işi gereği kaldığı dönem hariç, hayatının neredeyse tamamını doğduğu Dorset'de geçirmiştir. Kırsal kesimde yaşadığı hayat, gelenekleriyle, zorluklarıyla ve neşeleriyle Hardy'nin kişiliğini etkilemiştir. Öyle ki, eski sosyal ve ekonomik yapıyla birlikte eski fikir ve geleneklerin de değişmesini üzüntüyle karşılamıştır. Hardy için eski kırsal İngiltere "gözlerinin önünde parçalanıyordu."¹ Hardy'nin çocukluğunun eski kırsal İngiltere'si değişiyordu, öyle ki kırsal kesimin özelliği olan türküleri, baladları ve hikâyeleri kente göçten dolayı unutmaya mahkûm ediliyordu.² Hem eskiyi yitirmenin acısını, hem de yeninin heyecanını, yani iki farklı dönemin geçişini çok acı bir şekilde yaşayan Hardy için tarımın düşüşü ve endüstrinin gelişmesi kırsal hayatı yok etmekteydi. Eski köklü ailelerin köylerini terk edip yeni gelişen şehirlerde yeni açılan fabrikalarda iş bulmaya gitmesi Hardy'yi çok etkilemiştir.³ Hardy çocukluğunda bunun gibi birçok trajik olayın yaşanmasına şahit olur. Pratibha Tyagi, Hardy'nin romanlarının trajik olmasını bu olaylara bağlar.⁴ Küçüklüğünde yaşadığı bölgenin sosyal ve iklimsel şartlarının zorluğu karşısında köylülerin çaresizliğine şahit olmuştur. Daha sonraki yıllarda işinden dolayı Londra'da yaşayan Hardy, Lord David Cecil'e göre o kadar hayal kırıklığına ve acıya şahit olmuştur ki, bunların insanlığın varlığının önde gelen bir karakteristiği olduğu kanaatine varır.⁵

¹ David Cecil, *Hardy the Novelist*, London, Constable, 1954, s. 22.

² Pratibha Tyagi, *Treatment of Love in the Novels of Thomas Hardy*, Meerut, Shalabh Prakashan, 1995, s. 2.

³ a.g.e. s. 2.

⁴ a.g.e. s. 4.

⁵ David Cecil, 1954, s. 20.

Hardy insanların her yerde mutsuz olduğuna ve şartların karşısında çaresiz olduğu sonucuna varmıştır. Burada Hardy'nin duyumsadığı yabancılaşma hissi ifade bulmaktadır. Kırsal kesimde insanlar bölgenin yetersiz imkânlarından dolayı çaresizlik içindeyken, metropoldeki insanların ise sanayileşmenin birlikte getirdiği sorunlar karşısında çaresiz hissettiklerine şahit olmuştur. Son derece duyarlı bir kişiliğe sahip olan Hardy tanıklık ettikleri karşısında çok büyük bir acı hissettiğini Merryn Williams şöyle ifade etmiştir: "Çocukluğunda aşırı duyarlılığın işaretlerin gösteren Hardy için bu duyarlılık ileri yaşamında bir işkenceye dönüşmüştür."⁶ Hardy'nin aşırı duyarlılığı öylesine aşırı bir hal almıştır ki, hissettikleri karşısında ne büyümek ne de başka insanlarla buluşmak dahi istemediği ifade etmiştir.⁷ Bu olgu Hardy'nin yabancılaşma kavramı içinde önemli bir yer tutar, öyle ki örneğin Eustacia ölmeye ya da acımasız evrene hiç doğmamış olmayı arzu eder. Sheila Sullivan ise Hardy'nin duyarlılığı şu şekilde açıklamıştır:

Hardy'nin gerçeklerden, yüzlerden ve nesnelere uzaklaşıp kendi içine kapanmasının nedenleri nesnelere dış görünümünü aşağıladığından dolayı değildi. Ancak gördüklerinin iç dünyasına yansımaları o denli şiddetli olurdu ki dünya onun için sinir bozucu bir hal alırdı. Hardy hem fiziksel hem de duygusal olarak inzivaya çekilirdi. Çocukluğunda ona dokunulmasından nefret eden Hardy, ergen bir erkek olarak kaldırımlardaki kalabalıktan kaçınmak için yolun ortasından yürürdü; tokalaşması ise her zaman zayıf ve tedirgindi.⁸

Son derece duyarlı bir yapıya sahip olan Hardy büyük bir tutkuyla bağlı olduğu kırsal kesimin değişimini ve tüm ülkede sanayileşme sonucu yaşanan

⁶ Merryn Williams, *A Preface to Hardy*, London, Longman, 1976, s. 8.

⁷ Pratibha Tyagi, 1995, s. 5.

⁸ Margaret Drabble, *The Genius of Thomas Hardy*, London, Weidenfeld and Nicolson, 1976, s. 32.

sosyal ve ekonomik değişimleri romanlarında yansıtmıştır.

Hardy'nin ilk romanı *Desperate Remedies* 1871'de yayımlanır, 1872'de *Under the Greenwood Tree*'yi yazar. 1874'de *Far From the Maddening Crowd* yayımlanır. Bu başarısından sonra mimarlığı tamamen bırakarak edebiyata yönelir. Bunları *The Return of the Native* (1878), *The Mayor of Casterbridge* (1886), *The Woodlanders* (1887), *Tess of the d'Urbervilles* (1891) ve *Jude the Obscure* (1895) izlemiştir.

Daha önce de belirtildiği üzere Hardy'nin yaşadığı dönem bir değişim dönemiydi. Şimdiye kadar gelen bütün sosyal ve etik değerlerin bir anlamda terk edildiği bir dönem olmuştur. 1859 yılında *Türlerin Kaynağı* yayımlandığında sadece on dokuz yaşında olan ve ileriki yıllarda din adamı dahi olmayı düşünen Hardy, kendini Darwin'in "*Türlerin Kaynağı*"nı ilk alkışlayanlar arasında"⁹ olduğunu kabul etmiştir. Evrim Teorisi'nin insanoğlunun gelişimini açıklayan mantıklı bir açıklama olduğuna inanan Hardy, Darwin'in yürekten bir izleyicisi ve savunucusu olmuş ve ona duyduğu saygıdan dolayı 26 Nisan 1882'de Westminster Abbey'de yapılan cenaze törenine gitmiştir.¹⁰ *Türlerin Kaynağı*'nın yayımlanması ile birlikte düşünce dünyasının tümü radikal bir değişime uğramış ve Viktorya dönemi entelektüel havasını tamamen değiştirmiştir.¹¹ *Türlerin Kaynağı* yayımlandığında yaygın olan dini ve bilimsel kanılar alt üst olmuş ve Yaradılış ile ilgili şüphe doğmuştu. Darwin'in bilimsel çalışmalarından dolayı Tanrı sorgulanmaya

⁹ Michael Milligate, *Thomas Hardy – The Life and Work of Thomas Hardy*, London, Macmillan, 1958, s. 158.

¹⁰ Pratibha Tyagi, 1995, s. 17.

¹¹ a.g.e. s. 17.

başlanmıştı. Hardy de Hıristiyan öğretilere olan inancını yitirmiştir.¹² Hardy yaşamın evriminin uzun zaman aldığı ve sosyal ve fiziki evreni katı olan doğal seçim ve kalıtım kuralları yönettiğine inanmıştır. Bu evrenin bir parçası olan insanlar içinde bu kuralların geçerli olduğuna kanaat getiren Hardy sadece en uyumlu olan insanın hayatta kalabileceği ve kalıtım kurallarına göre özelliklerini bir diğer nesle taşıyabileceğini inanmıştır. Bu düzenin içinde insanın aslında diğer varlıklardan bir farkı olmadığını düşünen Hardy, insanın da doğanın düzeninin bir parçası olduğunu öne sürmüştür. Dolayısıyla insan bilincinin uzun süren evrimde oluştuğunu ve bu bilincin insana yaradılışında verilmediğine kanaat getiren Hardy agnostik düşünce sistemini benimser. Bu bilimsel kurallar ışığı altında Hardy de Tanrının ya da Tanrıların, varlığının veya yokluğunun bilinemeyeceğine karar vermiştir.¹³

Evrin Teorisinin açıklanmasıyla Victoria döneminin düşünce dünyası değişmiştir ve hayata karşı daha gerçekçi bir yaklaşım yayılmaya başlamıştır. Sanata ve Edebiyata da gerçekçilik arayışı getirmiştir. Hardy'nin romanları bu yüzden gerçekçidir. Var olmak için savaşı romanlarında karakterlerine uygulayan Hardy için sadece doğayla ya da çevresiyle ve kendi öz'üyle en uyumlu olanlar hayatta kalırlar. Zira dünyayı oluşturan bilimsel etmenler insanlara karşı tamamen duyarsızdır "kâinat, yapısı gereği insanın kendisine ve onun hislerine ve ümitlerine karşı umarsızdır".¹⁴ Böylece Hardy insanın kendi sorunlarını ancak kendisinin çözebileceğine, insanüstü bir varlıktan

¹² Dale Kramer, *The Cambridge Companion to Thomas Hardy*, Cambridge:University Press, 1999, s. 55.

¹³ Pratibha Tyagi, 1995, s. 19.

¹⁴ Merryn Williams, 1976, s. 71.

yardım beklememesi gerektiğine inanmıştır.

Gününün bilimsel gelişmelerini takip eden Hardy doğaüstü teolojik öğretilerin gününün geçmiş olduğunun ve evren hakkında daha mantıksal görüşlerin geliştirilmesine engel olduğunun kanaatindedir.¹⁵ Hardy de birçok radikal düşünür gibi Ortodoks Hıristiyan görüşüne göre sevgi ve adalet dağıtan bir Tanrı olmadığına, hatta İncil'in de doğru olmadığına inanmıştır. Zira özellikle Viktorya döneminde çocuk nüfusun yarısının ergenliğe ulaşmadan öldüğüne ve her yerde sadece acı ve ölüme şahit olan Hardy için her şeye kadir ve iyi niyetli bir Tanrı yoktu. İyi ve masum insanları kayıran bir doğaüstü varlığın var olduğuna inanmayan ve bu görüşünü sürekli yineleyen Hardy, Tanrının yerine doğanın acımasız ve umarsız güçlerini koymuştur. Doğa bir üstün ve kötü niyetli bir güç gibi insanların yaşamlarını etkiler ve zaman zaman kimilerin, örneğin Eustacia ve Tess'de olduğu gibi çöküşüne ve yok oluşuna neden olur.¹⁶ Mina Urgan'a göre:

Hardy... kimi zaman "Immanent Will" (Her Zaman Var Olan İrade) kimi zaman "the President of Immortals" (Ölümsüzlerin Başkanı) dediği bir güce inanır. ...Hiçbir zaman "God" (Tanrı) demediği bu kör güce "Chance" (Rastlantı), "Hap" (Yazgı), "Cross – Casualty" (Ahmak Felaket ya da Kör Talih) gibi adlar vermesinden de anlaşıldığı gibi Hardy insanların alın yazılarına rağmen egemen olan bu gücü evrenle özdeşleştirir.¹⁷

Hardy *The Return of the Native* romanında Tanrının olmadığı bir evrende insan yaşamının anlamını sergilemektedir. Yukarıda alıntıda bahsedildiği gibi Hardy Tanrı'dan bahsetmez ve onun yerine kozmik güçleri

¹⁵ Dale Kramer, 1999, s. 59.

¹⁶ Pratibha Tyagi, 1995, s. 21.

¹⁷ Mina Urgan, *İngiliz Edebiyat Tarihi IV*, İstanbul, Altın Kitaplar, 1991, ss. 225–226.

koymaktadır. Bu güçlerin insan üzerinde oynadığı rolü ve onları nasıl yönlendirdiğini ele alır. Hardy insanların yaşam mücadelesine ve ümitlerine karşı son derece acımasız, umarsız ve kayıtsız bir evrende, bireylerin nasıl yabancılaştığını ve bir bakıma bu yalnızlıktan nasıl kurtulabileceklerini de örnekler. Hardy'nin yazım dünyasında, Doğa ve Kader insanların yaşamını etkileyen üstün ve baskıcı güçlerdir. Evrenin büyüklüğü ve gücü karşısında insanların hislerinin ve yaptıklarının çok önemsiz olduğunun altını çizen Hardy için insanın bundan dolayı yabancılaştığı çıkarımında bulunmak yanlış olmayabilir. İnsan önemsiz bir varlığa, hatta Doğa ve Kaderin elinde bir oyuncağa indirildiği dahi söylenebilir.

Viktorya döneminde etkili olan ve Hardy'i son derece etkileyen sadece Darwin olmamıştır. Hardy aynı zamanda psikoloji alanında Herbert Spencer, William James, Freud, Jung, Adler, Groddeck and Havelock Ellis gibi ünlü psikologlar sayesinde elde edilen yeni bulgulardan etkilenmiştir.¹⁸ Onlara göre bireyler sadece iyi ya da sadece kötü olarak incelenmemelidir. Bu psikanalistler için bireyin iç dünyasında yaşadığı çatışmalar, iki kişi arasındaki çatışmalardan daha önemli ve karmaşıktır. Aklın ve ruhun mekânı olan iç dünyaya dönen yazarlar, Viktorya döneminin başlarında yazan yazarlardan çok daha farklı bir dünya keşfetmişlerdir.¹⁹

Hardy bu yeni psikolojik bulgulardan etkilenerek karakterlerini daha karmaşık kişilikler olarak yaratmıştır. Pratibha Tyagi'ye göre Hardy kişiliklerinde karşıt öğeler bulunduran karakterler yaratarak, onların en gizli

¹⁸ Pratibha Tyagi, 1995, s. 23.

¹⁹ a.g.e. s. 23.

kalmış yönlerini açığa çıkararak bilinçaltına ulaşır. Hardy onların gizli dürtülerini, amaçlarını ve duygularını açığa çıkarmayı başarır.²⁰ Clym gibi karakterlerde Hardy bu değişimi göstermeye çalışır. Clym “ileri derecede bir düşünür”dür (advanced thinker)²¹, ileri derecede beklentileri ve fikirleri olan ve yaşadığı topluma yardımcı, insanları daha ileri bir düzeye getirmeye çalışan birisidir. Ancak Clym gibi aslında toplum ve dünya ile uyum içinde olanlar yine aynı toplum tarafından engellenirler. İşte tam da bu Hardy’ye psikolojik, sosyal ve kültürel bir araştırma alanı tanır. Clym ya da Eustacia gibi karakterler karmaşık, azap içinde, çevreye, topluma uydurulmayan, uyumsuz kısacası yabancılaşmış varlıklar olduğunu varsayabiliriz. Hardy’nin evreninde bireyler sürekli kişisel ve kişisel olmayan güçlerle çatışma halindedir. Bir yandan Doğa, Tanrı, din, toplum ve şansa karşı durmaya çalışan bireyler, öte yandan da kıskançlık, hırs, bilgi için açlık ve aşk gibi kişisel tutkularıyla savaşırlar.²² Hardy karakterlerin bu ikilemler içinde göstererek aslında bireylerin yaşadıkları yabancılaşmalarının nedenlerini de göstermiş oluyor. Kişisel ve kişisel olmayan güçlerle sürekli bir savaş içinde olan birey aslında hem sosyal hem de içsel bir yabancılaşma yaşamakta olduğu çıkarımında bulunulabilir.

Yukarıdaki çıkarımlardan yola çıkarak *The Return of the Native* adlı romanının ana karakterlerinden olan Eustacia Vye’in iki türlü bir yabancılaşma içinde olduğu söylenebilir. Öncelikle kendisine karşı bir

²⁰ Pratibha Tyagi, 1995, s. 23.

²¹ Rosemary Summer, *Thomas Hardy: Psychological Novelist*, Hong Kong, The Macmillan Pres LTD., 1981, s. 99.

²² Pratibha Tyagi, 1995, s. 23.

yabancılaşma içindedir, çünkü kendine biçtiği rolü gerçekleştirememektedir. Ayrıca dışsal bir yabancılaşma yaşamaktadır, çünkü Eustacia toplum ile uyumsuzluk içindedir. Ancak her iki yabancılaşma da iç içe geçmiştir ve her iki yabancılaşmanın temelinde bireyin yaşadığı mekân/doğa yatmaktadır. Egdon Heath, Eustacia'nın hem içsel hem dışsal yabancılaşmasının nedenlerin temelini oluşturmaktadır. Bundan dolayı *The Return of the Native* romanın olaylarının geçtiği mekân olan Egdon Heath'in belirleyici özelliklerinin tasvir edildiği bölümlere bakmakta yarar vardır.

Hardy'nin *The Return of the Native* romanında giriş bölümünün tamamını olayların geçtiği bölge olan Egdon Heath'e ayırması ve bu bölge tasvirinde insandan hiç bahsedilmemesi Egdon Heath'in önemini gösterir. Egdon Heath'in ürkütücü ve gizemli bir yer olarak tasvir edilerek öykünün yaşandığı yer gibi değil de öykünün hâkimi gibi anlatılır.

Egdon Heath'e alacakaranlık düşmek üzeredir. Bu fundalığın karanlık, katı ve yalnız bir çehresi vardır. Çehre o kadar değişmez ki, 1086 yılında *Doomsday Book* adlı kitapta tutulan tutanaklarla aynıdır.

*Gökyüzüne bu solgun görüntü ve toprağa da en karanlık bitki örtüsü yayılmıştıve böylece buluştukları çizgi açıkça belirgindi. Böylesine bir zıtlık içinde, fundalığa gece çökmüş, karanlık basmıştı. Öte yandan, gün de gökyüzünde bağımsızca durmaktaydı hala...*²³

²³ Thomas Hardy, *The Return of the Native*, England, Penguin Popular Classics by Cox & Wyman Ltd., 1994, I. Kitap, I.Bölüm, s. 2. (Bundan sonra bu kitaptan yapılacak alıntılar bölüm ve sayfa numarası ile alıntının yanında verilecektir. Bu çalışmadaki alıntılar romanın aslından alınmış ve çalışmanın yazarı tarafından çevrilmiştir.)

Bitki örtüsü tamamen kahverengine bürünmüş olan Egdon Heath karanlık ve ümitsizlikten ibarettir. Böylece Egdon Heath hayatın acımasızlığının ve gaddarlığının bir sembolü gibidir.

Bölgenin hiç değişmeyen, her daim aynı kalan, karamsarlık dolu yapısının altını çizen Hardy bu bölgede ikamet eden insanların yalnızlığını ve yabancılıklarının temeli olduğunu gösterir. Her şeyin çıkış noktası da, varış noktası da Egdon Heath'dir. Gökkubbenin altında adeta kocaman bir hapisanedir. Hardy için Tabiatın gücü karşısında insan zayıf bir varlıktır. Bu bölgedeki doğal koşullar yaşamı zorlaştırır ve bu koşullar karşısında insan yenik düşmeye mahkûm gibidir adeta.

Şimdi ise Egdon insan yaradılışıyla tamamen uyum içindeydi. Ne korkutucu, ne irkiltici, ne de çirkin. Sıradan, anlamsız, yavan bir yer de değildi. Tıpkı insanoğlu gibi, önemsiz ve sabırlı ve dayanıklıydı. Yanık, esmer tekdüzeliğinde tek başına olmanın verdiği bir yücelik, bir gizem vardı. Uzun süredir yalnız yaşayan insanlar gibi, ıssızlık akıyordu yüzünden. Akla trajik olasılıklar getiren yalnız bir yüzü vardı.

(I. Kitap, I. Bölüm, s. 4)

Hardy burada bir yandan karanlık fundalığı içinde ikamet eden insanlara benzetirken, öte yandan da fundalığın aynı zamanda orada yaşayanları, depresyona itecek ve yabancılaşmalarına yol açabilecek güçte olduğunun da altını çizmiş olur. Egdon Heath'in daha ilk sayfadan yeri ve gücü belirlidir; "O, içinde yaşayanlardan daha büyük, daha yaşlı, daha güçlü."²⁴

Hardy'nin ana karakterlerinden biri olan Eustacia, yüksek beklentileri olan çok güzel bir kadındır. Fakat bu karanlık kasvetli fundalıktan bıkmış ve

²⁴ Lance St. John Butler, *Thomas Hardy*, Cambridge, Cambridge University Press, 1998, s. 33.

güzel, her daim hayat dolu, hiç uyumayan Paris ve romantik bir aşk için özlem duymaktadır. Ancak Egdon Heath onun karşıtı ve alt edici bir güç gibidir. “Eustacia Vye tanrıçalara özgü hammaddelerden yapılmıştı. Olympos Dağı’nda olsaydı, az bir çabayla, tam bir tanrıça olabilirdi. Örnek bir tanrıça için gerekli tutkularla içgüdülerin tümü onda vardı. Ancak bunlar onu örnek bir kadın yapmıyordu.” (I. Kitap, VII. Bölüm, s. 75)

Bu alıntıyla Hardy, Eustacia’yı karakterize etmeyle kalmaz ve onun Egdon’daki yerini belirler, aslında tam anlamıyla onun yersizliğin altını çizer. Burada Eustacia’nın yabancılaşmasının ana nedeni bir daha öne çıkarılmıştır. Hardy, Eustacia’nın yapısını tanrıçalara benzeterek ve Olympus’a yakışacağını vurgulayarak, onun tamamen yanlış yerde yaşamakta olduğunu ifade etmiştir. Eustacia’nın iç ve dış dünyası çatışma halinde olduğundan ve ihtiraslarını ve isteklerini gerçekleştiremediğinden dolayı mutsuzdur. Buradan kurtulmanın yollarını düşünerek sürekli üzerinde bir baskı ile yaşayan Eustacia için bu durum kapana kısılmışlıktan farksızdır. Eustacia ihtiraslarını ve isteklerini karşılamayan burada zamanının boşa akıp gittiğini düşündüğünden dolayı kendisinin kol saati olmasına rağmen yanında bir de kum saati taşımaktadır. Zamanının tükenmekte olduğunu düşünerek huzursuzluk duygusu içindedir. Hayallerini gerçekleştiremeden dünyadaki vaktinin tükeneceğini düşüncesi onu yaşadığı ortamdan daha da soğutur ve yabancılaştırır. Bu durum da yine Eustacia hem sosyal hem de içsel bir yabancılaşma içinde olduğunun bir göstergesidir. “Eustacia’nın varlığı insana Bourbon güllerini, yakutları ve sıcak ülke gecelerini, ruh durumu ise

karasevdaya yakalananları hatırlatırdı. Davranışları denizin kabarıp çekilmesini, sesi viyolayı düşündürürdü. (I. Kitap, VII. Bölüm, s. 76)

Bu alıntıyla Hardy Eustacia'nın romantik yapısının Egdon Heath'de yaşamaya uygun olmadığını anlatır. Aslında hayat dolu bir insan olan Eustacia isteklerinin karşılığını Egdon'da bulamadığı için farkında olmadan Egdon'un kasvetinden ve boğuculuğundan da etkilenmiştir.

Egdon onun öbür dünyasıydı. Orayla hiçbir zaman bağdaşamamış, fundalığın koşullarına ayak uyduramamıştı; uyduracağı da yoktu.

Öyleyken, oraya geleli beri Egdon'un rengindeki karanlıktan, koyuluktan çok şey kapmış, kendine mal etmişti. Varlığı bu yabancı alanla, bu için için tutuşan asilikle uyum içindeydi. Güzelliğinin gölgeli görkemi yüreğindeki umutsuz, bastırılmış sıcaklığın gerçek yüzüydü.

(I. Kitap, VII. Bölüm, s. 54)

Eustacia Egdon'a tahammül etmek zorunda hissettiği için oraya karşı çok büyük bir yabancılık hisseder. Egdon'daki günlerini hayallerinde Budmouth'daki güzel, tasasız günlerini canlandırarak geçirir. "Doğma-büyüme Budmouth'luydu o. Zamanın modern bir sayfiye yeri olan Budmouth onun memleketiydi." (I. Kitap, VII. Bölüm, s. 77) Hardy bu alıntıyla Eustacia'nın Egdon'daki varlığını gerçeklerden kaçarak bir hayal dünyasında, kurtuluşunu düşünerek geçirdiğinin altını çizer. Bu durum da yine Eustacia'nın yabancılaşmasının bir göstergesidir. Egdon Heath'de kendini hapsedilmiş hisseden Eustacia burada bir sürgün gibidir. Dedesi dışında hayatta sığınabileceği hiç kimsenin olmaması Eustacia'nın mutsuz, yalnız ve çaresiz hissetmesine neden olur ve bunlar da yine Eustacia'nın yabancılığının işaretleridir. Böyle hissetmesi de yine yabancılığını

arttırmaktadır. “İnsanca yaşam görmedikçe, daha önce görmüş olduklarını hayalinde alabildiğine büyütüyordu.” (I. Kitap, VII. Bölüm, s. 78)

Eustacia bir kısır döngünün içinde dönüp durmaktadır ve bu kısır döngü onu daha da yalnız, daha da bedbaht kılmaktadır. Yalnızlığı büyüdükçe Egdon’a duyduğu nefret büyümektedir. Bu nefreti de büyüdükçe, buraya mahkûm olma duygusu onu daha akliselim düşünmekten ve kendi öz’ünü geliştirme imkânını kullanmaktan alıkoymaktadır. “Çılgın bir aşkla sevilme...işte buydu en büyük dileği. Ona göre aşk, günlerin kemirici yalnızlığını giderebilecek tek yürek ilacıydı. Belirli bir aşktan çok, tutku denilen soyutlamayı arzuluyordu.” (I. Kitap, VII. Bölüm, s. 79)

Bu romantik düşünceye, arzuya saplanıp kalan Eustacia için tek kurtuluşun aşk olacağını düşüncesi onun ne kadar çaresiz ve amaçsız olduğunun ve öz’ünün dış dünya ile çatışmasının bir göstergesidir. Egdon’ın güzelliklerine kendini kapatan Eustacia kendi isteğiyle toplumdan soyut yaşamayı tercih eder. “Bir fundalıkta yaşayıp da onun anlamını bilmemek, tıpkı dilini bile bilmediğiniz bir yabancıyla evlenmek gibi bir şeydir.” (I. Kitap, I. Bölüm, s. 81) Eustacia böylece yaşadığı yalnızlığı ve yabancılaşmayı sürdürmeye devam eder. Eustacia biliyordur ki “aşk sadece bir hüznü neşeydi. Yine de çölde acı suyu bile minnetle karşılayan biri gibi aşkı arzuluyordu.” (I. Kitap, VII. Bölüm, s. 80).

Eustacia ancak aşkın onu bu fundalığın kasvetinden ve boğuculuğundan kurtarabileceğini hayal eder. Böylece Clym’in geriye döneceğini duyduğu anda ona âşık olur ve bununla birlikte Wildeve’den

ayrılır. Aslında âşık olduğu Clym'in kendisi değildir. Clym'in onu ışıltılı Paris'e götürebileceği ihtimalidir. Clym'ı idealize eden Eustacia için Egdon'dan kurtuluş onunla evlenmeden geçer.

Evlendikten kısa bir süre sonra Clym'in fundalıkta kalıp kendi insanlarını eğitme konusunda ısrarcı olduğunu anlayan Eustacia için bir başka mahkûmiyet, yabancılaşma başlamıştır. Evliliğinde de umduğunu bulamayan ve kurtuluş umudunu da yitiren Eustacia yine eski umutsuz ve depresif haline geriye döner. Clym emindir:

“Sanırım beni ilk gördüğünde, benim için konuşulanları duyduğunda, bir tür altın haleyle kuşatmışsın beni. Beni gözünde alabildiğine büyütmüştün... Şanlı şeyler bilen bir adam, muhteşem yerlerde bulunmuş... Kısacası, hayran olunacak, hoş ve çekici bir kahraman olup çıkmışım senin gözünde.”

Eustacia: ‘Evet. diye hiçkırıldı.

(IV. Kitap, III. Bölüm, s. 302)

Clym romantik hülyalarındaki centilmen ya da bir şövalye olmadığını anlayan Eustacia için Clym sayesinde Egdon'dan kurtulma imkânı da bitmiştir. Clym'in onu anlamadığını ve umduğu gibi onu bu karanlık yerden kurtarmaya hiç de niyetli olmadığını da idrak eden Eustacia evli olduğu için de bir kuyuya atılmış hisseder. Bunların hepsine ilaveten Wildeve'in onu ziyarete gelmesi ve bunun Bayan Yeobright tarafından görülmesi de onun için ayrı bir vicdani yük oluşturur.

Eustacia'nın istekleri ve onları düşüncesizce yerine getirme arzusu yıkıcıdır. Eustacia ile ilk karşılaşmada onun toplumdaki soyut ve sadece bir figürden ibaret olması onun yabancılaşmanın ve sürgünlüğün bir göstergesidir.

Bütün varlığını ve düşüncelerini buradan kurtulmaya doğrultan Eustacia kurtulamayacağını fark edince de isyan eder.

Ah, beni bu kötü niyetli, anlayışsız dünyaya getirmek ne büyük acımasızlık! Yetenekliydim, çok şey yapabilirdim. Elimde olmayan olaylar yıktı, mahvetti beni! Ah, Tanrının bana böyle korkunç işkenceler hazırlaması ne büyük zalimlik!...Ben ki hiçbir zaman karşı gelmedim O'na...

(V. Kitap, VII. Bölüm, s. 420)

Eustacia kendisinin bir kader kurbanı olduğunu düşünmesi ve isyan içinde olması Hardy'nin insanların Tanrı'sız bir evrenden şansa dayalı bir hayat sürmeli düşüncesinin bir göstergesidir. Yaşananları hak etmediğini düşünün Eustacia çok mutsuz ve çaresiz hissetmektedir. Ancak devasa evrende kendisini suçsuz hisseden Eustacia için yabancılaşma erken bir yaşta başlamıştır. Annesi ve babasını kaybetmiş olması ve onunla yalnızlığı paylaşacak kardeşinin de olmaması, onu tek ve izole kılmıştır. Bu duyguda içinde oldukça baskındır.

Egdon Heath halkını da sevmemesi ve onlardan daima uzak durması tek başına olduğu duygusunu sürekli artırır. Hatta Clym'a ifade eder. "Buradaki insanları pek sevdiğimi de söyleyemem. Kimi vakit tiksiniyorum bile onlardan." (III. Kitap, III. Bölüm, s. 219) Bu sosyal ayrışım onun toplum ile olan uyumsuzluğunu, dolayısıyla da yabancılaşma duygusunu artırır.

Eustacia toplumla uyumsuzluk içindedir, çünkü onların parçası olmayı reddetmiştir. Daha en başta onlardan ayrı bir ateş yakması, herkes ayrıldıktan sonra Rainbarrow'a gelmesi onun yalnızlığın göstergesidir. Ayrıca Hardy, Eustacia'nın büyücü olabilme ihtimalini yerel halkta uyandırarak onun yalnızlığını ve soyutluğunu göstermektedir. Eustacia'nın, Egdon Heath'deki

“kısıtlı” yaşantısı bir kısır döngüdür adeta. Eustacia yabancılaştırmasına neden olan Egdon Heath’den kurtulmak istedikçe oraya daha da esir olmaktadır. Bütün çabaları boşunadır. Güçlü kader, ezici çevresel koşullar ve acımasız doğa üstünlüğünün yanı sıra kendi ihtirasları, onun başarısının engellenmesinde ilk sırayı almıştır.

Evlüğünde de aradığını bulamayan Eustacia ne Egdon’dan kaçabilmiş ne de aradığı romantik ve tutkulu aşkı bulmuştur. Clym görme yetisini kaybedip fundalıkta ot toplayıcı olarak çalışmaya başladığında, Eustacia onun bu işte bile mutlu olabildiğini gördükçe kendi yenilgisini bir daha anlamakta ve içselleştirmiştir. Kendisine ve eşine karşı yabancılaştırma duygusu daha da derinleşmeye başlamıştır. Ayrıca birbirlerine olan çekim gücü gittikçe azalmış ve Eustacia’nın romantik ve ihtiras dolu arzularını küllenmeye bırakılmıştır. Clym’ın dini düşüncelerini ve cinsellikten yoksunluğunu Eustacia şöyle aktarır: “Ülkülerine bağlı bir adamdır o; dışında olup bitenlere aldırılmaz. Çoğu kez bana Ermiş Paulus’u hatırlatır... Fakat, bunun en kötü yanı Paulus İncil’de kusursuz bir adamken, gerçek dünyada asla öyle olamayışıdır.”(IV. Kitap, VI. Bölüm, s. 332)

Böylesine bir ümitsizlik içindeyken Eustacia intiharı düşünmeye başlar: “Eustacia’ya ya göre Kader umutlarıyla eğleniyordu sanki. Genç kadın buna öyle içtenlikle inanmıştı ki durum böyle giderse tek kurtuluş çaresinin ölüm olduğunu düşünüyordu.” (IV. Kitap, III. Bölüm, s. 303). Ümitsizliğinden, yaşamdan beklediklerini bulamamanın hayal kırıklığından, çaresizliğinden kurtulmanın tek yolunun ölüm olduğunu düşünmeye başlaması

yabancılaşmasının bir başka göstergesidir. Eustacia hayatı yaşanası kılan hiçbir neden görmemektedir. Ve Eustacia yakınmasını şu şekilde ifade eder:

‘İstediğimde niçin ölmeyeyim ki?’ dedi. Hayatla kötü bir anlaşma yaptım. Şimdi de, bıktım yaşamaktan... Bıktım, usandım! Sen, tutmuş, benim kaçışımı engelliyorsun. Charleybunu niçin yaptın! Başkalarının üzüleceği düşüncesinden başka ne ölümü acı verici kılar? Bu ise söz konusu değil benim için. Çünkü benim ardımdan hiç kimse iç geçirmez.’

(V. Kitap, IV. Bölüm, s. 397)

Eustacia ne yaparsa yapsın yabancılaşmasından kurtulamamıştır. Onun için yabancılaşma kötü bir anlam taşır. Hiçbir şekilde hayatını anlamlaştıramamıştır, çünkü kendi dışındaki etmenler onun mutlu olmasını istememişlerdir. En nihayetinde Eustacia bu durumu tamamiyle içselleştirmiş olarak hayatına kendi isteğiyle son verdiği çıkarımında bulunulabilir. Eustacia hayata tutunamayışının nedeni iç dünyası ile sosyal gerçekliliğinin çatışmasında yatmaktadır. Bir başka deyişle, Eustacia yabancılaşmasını fark etmiş ama iç dünyasının isteklerini durduramamıştır.

Clym, Hardy için modern ve idealist düşünen ve bunları hayata geçirirken yabancılaşan bir adamdır. Clym de hem içsel hem dışsal bir yabancılaşma içindedir. Romanın başlığına göre Clym ana karakterdir. Clym sadece ana vatanına dönen biri değil, o oranın yerlisidir ve yüce amaçlarını hayata geçirmek için geri gelmiştir. Memleketine dışarıdan bakmış ve insanların daha ileri seviyelere taşımak gereksinimi duymuştur. O modern düşünen insanın bu modern düşüncelere ve duygulara ayak uydurmakta çektiği zorlukların bir simgesidir.

O modern, neşeli Paris'i kendine yabancılaştığının farkına vardığı için terk etmiştir. Paris'i ve oradaki işini ideallerine uymadığı için terk etmiş ve bir anlamda Marx'ın yabancılaşma kavramına göre yabancılaştığı için de, memleketi olan Egdon Heath'e daha yüce şeyler yapmak için, hizmet etmek için gelmiştir.

Clym Egdon Heath'in yerlisi olarak hayatını kazanmak için Paris'e gitmiştir ve modern Paris'in göz alıcı pırlanta işinde bulmuştur kendini: "Clym'i – bu yabancı, sofu fundalık çocuğunu – da kendi zevklerine düşkünlüğün ve kendini beğenmişliğinsembolü olan bir işe sürmüştür." (III. Kitap, I. Bölüm, s. 199) Bu alıntı ile Hardy, genç ve farkındalığına ulaşmamış fundalığın ürünü Clym'i anlatmaya başlar ve şöyle devam eder:

Eve döndüm geldim. Çünkü burada herhangi bir yerdekenden olsa olsa birazcık daha yararsız olacağımı düşündüm. Ne var ki daha yeni anlamış bulunuyorum bunu. Memleketten ilk ayrılışında, buranın düşünülmeyle bile değer olmadığı kanısındaydım. Buradaki yaşayışı küçümsüyor, pek bayağı buluyordum. Çizmelerimizi boyayacak yerde yağlıyoruz, ceketimizin tozunu fırçayla değil, çalı süpürgesi ile alıyoruz... Dünyada bunda daha gülünç bir şey olamayacağına inanıyordum.

(III. Kitap, I. Bölüm, s. 201)

Clym kendine özgü bir görüşünün olmadığı anlatırken aslında henüz yabancılaşmasının da farkında değildir. Clym şöyle devam eder:

Şey, görüşlerim değiştikçe izlediğim yol gitgide daha sıkıcı görünmeye başladı gözüme. Benimle hiçbir ortak yanı olmayan insanlara özendiğimi, onlar gibi olmaya çalıştığımı anladım. Belli bir yaşayışı bırakıp yerine bir başkasını koymaya çabalıyordum. Bu yeni yaşayış ise öteden beri bildiğimden daha iyi değildi. Tek özelliği değişik oluşuydu.

(III. Kitap, I. Bölüm, s. 201)

Clym yaptığı işin hayatına anlam getirmediğini ve onun kişiliğini ve benliğini engellediğinin farkına varmıştır. Yabancılaşmasının farkına varmıştır

ve kendisine biçtiği rolü yerine getirmek için dönmüştür. Clym zenginlikten ziyade bilgelik getiren, bilgi öğretmeye ve insanlara buldukları durumun zorluğu atlatmaya yardımcı olacak disiplini, iradeyi öğretmek için gelmiştir. Paris'e geriye dönmeyeceğini şu gerekçelerle açıklar:

Bütün bunlar son derece sıkıcıydı...Gene de daha sonra anladığım bir şey kadar üzücü değildi hiçbiri: Tuttuğum meslek bir kimsenin tutabileceği en boş, en saçma, en kadınca meslekti. İşte beni karar vermeye zorlayan da bu oldu. Bu mesleği bırakıp, en yakından tanıdığım insanların arasına dönecek, akla-yakın bir iş tutmayı deneyecektim. Ayrıca, herkesten çok bu insanlara yararlı olabileceğime de inanıyorum. İşte bu niyetle memleketime döndüm... bir okul açmak istiyorum.

(III. Kitap, I. Bölüm, ss. 201–202)

O pırlanta işinde hayal kırıklığına uğramaktan ziyade emeğini ürüne yabancılaşmış ve bu dünyada daha önemli inançların olduğuna kanaat getirmiş ve bunları Egdon Heath'li hemşerilerine anlatıp, öğretmek istemektedir. Görsel hayattan, görsel cazibelerden uzak felsefenin ve dini konuların insanları zenginleştirdiğine inanmıştır. Clym'ın motivasyon kaynağı derin düşüncelere, ideallere sahip olmasıdır, bunlarda yüzüne yansımıştır:

Orta yaşlı biri bu yüze genç bir adamın yüzü derdi. Bir delikanlı ise olgunlaşmamış hiçbir şey bulamazdı bu yüzde. Biçimli, hatta kusursuz bir yüzdü. Şu var ki, ardındaki beyin bu yüzü üzerine özelliklerinin gelişmesini yazabileceği boş bir sayfa yerine kullanmaya başlamıştı. Beynindeki asalak – yani düşünceler – çok geçmeden bu yüzün güzelliğini acımasızca yiyip bitirecekti. Oysa daha yalın bir beyinde, hiçbir şeye zarar vermeden aynı biçimde beslenebilirdi; çünkü zarar verebilecekleri bir şey yoktur. Tanrı Clym Yeobright'ı yıpratıcı düşüncelere dalma huyundan esirgemiş olsaydı, insanlar “yakışıklı bir adam” derlerdi ona. Clym'ın beyni daha keskin çizgilerle yüzüne yansımış olsaydı, o zaman da “düşünceli bir adam” derlerdi, kuşkusuz. Ne var ki, içteki yorucu didinme dıştaki bir düzenlilik üzerinde avlanmaktaydı. İşte bu yüzden de, insanlar Clym'ın görünüşünü “eşi bulunmaz” diye değerlendiriyorlardı.

(II. Kitap, VI. Bölüm, ss. 161–162)

III'üncü kitabın ilk bölümünün başlığı "Aklım benim Krallığım"dır ve Clym'in Egdon Heath'de yaşayan insanları eğitme isteğinin nedenlerini anlatmaktadır.

Clym Yeobright'ın yüzünde geleceğin bulanık bir simasını görebilirdiniz...Olayların gidişatını değiştirmeyen ya da kendi üzerinde herhangi bir zihinsel faaliyetin kanıtını göstermeyen bir adamın modern algıdan ve modern kişilik olmaktan çok uzak olduğunu insanlar zaten biliyorlardı. Daha önce ırkın muhteşemliğini gösterdiği düşünülen fiziksel olarak güzel erkekler artık neredeyse bir tarih hatası olarak görülür; şimdi ya da daha sonra fiziksel olarak güzel kadınlarının da bir tarih hatası olarak algılanabilecekler mi diye düşünebiliriz... İlk uygarlıklarda öylesine yoğun olan varoluş zevkinin yerini bu yüzde hayatı katlanılması gereken bir şey olarak görme eğilimi almıştı.

(III. Kitap, I. Bölüm, s. 197)

Burada Hardy, insan bilincinin gelişimini anlatmaktadır. Klasik zamanlarda Helenist görüşe göre ideal fiziksel özelliklere sahip insan, insan ırkını ilerletebilirdi. Ancak Hardy'nin zamanında bu görüşten özellikle Darwin'in ifade ettiği en uyumlu nesillerin hayatta kalabileceği gerçeğinden sonra uzaklaşmıştır. İnsanlık ancak çok uzun süren bir gelişme sürecinde bugünkü halini almıştır. Buradan şu kanıya varılabilir: İnsan aynen Marx'ın ifade ettiği gibi kendini işi aracılığıyla gerçekleştirebilirse ancak o zaman kendi türünün özeliğinin farkına varacaktır. Burada Hardy'nin Darwin ve Marx'dan etkilendiği görülüyor. Artık insan sadece beynin gücünü ilerletebilirse hayatta kalma savaşında olur. Dolayısıyla tür bilincini de daha ilerilere taşıyabilir. Clym da bu özellik vardır, çünkü onun yüzünde, hayatın sadece öylesine yaşanması değil de, hayatı şekillendirme ve anlam kazandırma anlamı kazanmıştır. Clym yaşadığı toplumdan bu anlamda yabancılaşmıştır. Egdon halkı bu modernliğe, bu görüşe henüz ulaşmamıştır.

Gene de daha sonra anladığım bir şey kadar üzücü değildi hiçbiri: Tuttuğum meslek bir kimsenin tutabileceği en boş, en saçma, en kadınca meslekti. İşte beni karar vermeye zorlayan da bu oldu. Bu mesleği bırakıp, en yakında tanıdığım insanların arasına dönecek akla-yakın bir iş tutmayı deneyecektim. Ayrıca, herkesten çok bu insanlara yararlı olabileceğime de inanıyordum. İşte bu niyetle memleketime döndüm.

(III. Kitap, I. Bölüm, ss. 201–202)

Clym kendi isteklerinden arınmış bir seviyeye ilerlemiştir ki insanlığın daha ileri bir safhaya taşımak için elinden gelen bütün çabayı göstermeye hazırdır. Bu söylediklerinden Clym'in eğitim almış bir insan olarak Paris'deki işini neden bir tembellik ve insanlığını aşağılayıcı bulduğu anlaşılmaktadır. Yine de romandaki Fairway'in bu olaya bakış açısı daha gerçekçi görünüyor. “ ‘Bunun asla sonunu getiremeyecektir’, dedi Fairway. ‘Birkaç haftaya kadar olaylara farklı bakmayı öğrenecektir.’ ‘İyi niyetli bir genç adam’ dedi bir diğeri. ‘Ancak ben kendi payıma, kendi işine baksın diyorum.’ ” (III. Kitap, I. Bölüm, s. 201)

Onlara göre bir okul açmanın onlara hiçbir fayda getirmeyecektir. Clym'in amaçladığı Egdon Heath insanını maddi açıdan ziyade etik olarak diğer insanların üzerine gelişmelerini sağlamaktır. Clym'i yanılışı ve yabancılaşmasının sebebi bu yanlış algıda yatmaktadır. Entelektüel düşüncenin sosyal gelişmenin bir parçası olduğunu ve aslında bilginin tüm asrın bilinci olduğunun farkında değildir. Bu insanlar bu gelişime daha hazır değildir, çünkü sosyal çevreleri olan Egdon Heath onları kısıtlamaktadır.

Clym'in kendinden çok hızlı bir şekilde yabancılaşmasının iki sebebi vardır. Birincisi sosyal toplumu ve onun asıl ihtiyaçları belirleyemeyişi ve böylece okul açma fikrinde ısrar etmesidir. Ve kendi hemşerilerinin buna

olumsuz bakmalarını anlayamayışıdır. Bunlara rağmen Clym okuma saplantısı onun görme yetisini engellese de, amacından vazgeçmez.

Clym aslında önce annesinden yabancılaşmış, sonra da karısından yabancılaşmıştır ve kendi içine kapanmıştır. Kendini soyutlamış ve fundalıkla aynı özellikleri taşır olmuştur:

Paris'ten gelen bu adam yeni mesleğinin gereği olan deri teçhizatı içinde, takmak zorunda olduğu koca güneş gözlüğüyle öylesine tanınmaz hale gelmişti ki, en yakın arkadaşı bile onu tanımayarak yanından geçip giderdi. Zeytin yeşili katırtırnağından oluşan bir enginliğin içinde kahverengi bir noktaydı ve başka hiçbir şey değil.... Günlük hayatı pek ufak bir türdendi, bütün dünyası bedeninin birkaç adım çapındaydı. Ahbabları ufak tırmanıcı hayvancıklarla kanatlı yaratıklardı ve onlara onu aralarına alıyorlardı.

(IV. Kitap, II. Bölüm, ss. 295–296)

Kendi hemşerileri onu anlamayarak ve kader onun görme yetisi olarak aslında toplum dışı edilmiştir. Kendini anlamlaştırma çabasında başarısız olduğu düşüncesi onun kendi içine kapanmasına neden olmuştur. Ancak farklı bir toplum onu kucaklamıştır. Burada Hardy'nin Darwin'den etkilendiği açıkça görülmektedir. Hayvan ve bitki âleminin kuralları insanlar için de geçerli olduğunun ve bir göstergesidir. Fundalıkta arılar, kelebekler, çekirgeler ve tavşanlar korkusuzca etrafında dolanıyorlardı. Tartışılmaz doğa ile bir uyum içindedir. Annesinin ve Karısının ölümünden sonra kendi küllerinden doğacaktır. Fundalığın onun üzerine yaydığı pasiflikten kurtularak, bir ot toplayıcı değil, bir gezgin vaazcı olur. Clym'in çöküşünden sonra yine eski idealimsine kavuşur, artık gelişmiştir.

Eustacia ve Clym'in yaşadıkları yabancılaşma karşısında verdikleri cevaplar oldukça farklıdır. Eustacia doğa ile uyumdan ziyade, ki Clym'in

yaptığı budur, başkaldırmayı ve suçlamayı seçer. Kendi özünü, Egdon Heath'ı, Clym'ı, kaderi suçlarken yabancılaşmasına teslim olur. Onların tutumları hem birbirlerinden tamamen farklı ve hem de birbirleriyle çatışmakta olduğundan birbirlerini anlamamakta ve birbirlerine olan yabancılaşmaları artmaktadır. Aşağıdaki alıntı bunu kanıtlarcasınadır.

Ben de en az senin kadar merhamet hak ediyorum... Hatta senden daha fazla! Çünkü sen türkü çağırabiliyorsun! Böyle kara bir bulutun altında ben hiçbir zaman türkü çağırmam, doğrusu!... Gözlerinin hastalığına kendin üzülmesen bile, hiç olmazsa bana acıdığı için türkü çağırmaktan kaçınabilirdin. Ah ! ben bu duruma düşmüş bir adam olsaydım, türkü çağırmaktansa ilenirdim.

(IV. Kitap, II. Bölüm, s. 299)

Clym'ın duygusuzluğu ve Eustacia'nın anlayış bekleyişi tamamen zıt durumdadır. O da, Eustacia da arzularının gerçekleşmesini hak etmektedir. Eustacia isyan ederken Clym kadere teslim olmuştur, görünüşe göre pes etmiştir. Bunu da Eustacia'ya şöyle anlatır:

“Ah, benim toy kızım!” dedi “Senin gibi benim de kadere karşı başkaldırmadığımı nereden biliyorsun? Başıma gelenler karşısında düşünmeyeceğin kadar öfkelenim, ateş püskürdüm. Ama, hayatı tanıdıkça şunu daha iyi anlıyorum ki en büyük, en parlak işlerde bile özellikle büyük olan bir şey yok. Dolayısıyla, benim ot biçmemde de özellikle küçültücü bir yan göremiyorum. Bizlere bağışlanan en büyük nimetlerin bile gerçekte pek değerli şeyler olmadığına inanıyorum. Bu nimetler elimden alınınca neden büyük üzüntüye düşeyim öyleyse?”

(IV. Kitap, II. Bölüm, ss. 299–300)

Clym da isyan etmiş ama üstesinden gelmiştir. Yapı olarak birbirlerinden çok farklıdırlar ancak bu farklılığa rağmen Clym, Eustacia ile evlenir. Her ikisi de yaşadıkları yabancılaşmaya farklı cevaplar verirler. Çünkü hayattan beledikleri birbirinden çok farklıdır. Eustacia'nın hayallerini romantik düşünceler süslerken, Clym hayalleri daha idealisttir. Eustacia

kendine biçtiği rolü Clym ile evlenerek ve romantik Paris'te yaşayarak gerçekleştirmeyi dűřünürken, Clym hayalleri daha mütevazı ve insanlığı daha ileri seviyelere geliştirmeyi amaçlar. Aslında Clym'ın annesi aralarındaki bu farklılığa dikkat çekmiş ve bu evliliğe karşı çıkmıştır. O yüzdendir ki Clym'ın evlilik kararı onun yabancılaşmasına yol açan bir başka unsurdur. Bu kararı tahrip edicidir ve Clym'ın çöküşüne neden olur. Ayrıca annesinin ölümünden kendini sorumlu tutar ve üzerine son derece güçlü bir suçluluk duygusu çöker. Clym yabancılaşmasından kurtulma yolunda olgunluğa ulaşmayı başarmıştır. Romanın sonunda bir gezici vaazcı olan Clym başka insanlara hayatlarını anlamlaştırmak için ilham kaynağıdır artık.

Daha önce de belirtildiği üzere Thomas Hardy bir geçiş döneminde yaşamıştır. *Türlerin Kaynağı*'nın yayımlanmasından sonra Viktorya döneminin insanının inanç dünyası kökten sarsılmıştır. Tanrının varlığı ve Hıristiyan öğretiler tartışılmaya başlanmıştır. Tanrının yerine ne koyacaklarını bilmeyenler için güvensizlik ve güçsüzlük duygusu yaygınlaşmıştır. Evrenin merkezindeki Tanrı yerini katı seçim kurallarına bırakmıştır. Geçmişin artık geriye gelmeyeceğini ve geleceğin neler getireceğinin bilinmezliği Hardy'i rahatsız etmiştir. Bu geçiş döneminde Hardy alışagelmışliğin ve yeniliğin çatışmasını bizzat yaşamış olacak ki, ne eskiyi tamamen yitirmek ne de yeniyi tamamen reddetmek istemiştir. Hardy bu anlamda arada kalmıştır. Ve bu arada kalmışlığı romanında yabancılaşmanın bir temeli olarak dile getirmiştir. Örneğin, Eustacia evreni temsil eden Egdon Heath'de kendinden ve çevresinden yabancılaşmıştır, çünkü fundalıkta kendisini gerçekleştirememiştir. Clym'ın yabancılaşmasının bir nedeni de kendisini

modern yaşamı temsil eden Paris'de işi aracılığıyla gerçekleştiremeyişidir. Böylece insanların kendilerini gerçekleştiremedikleri mekânlarda ya da parçası olmadıkları mekânlarda kendilerini yabancı, mutsuz ve çaresiz hissetmeleri yabancılaşımlarının bir işareti olarak görülür. Bu yabancılaşımayı derinleştiren başka bir neden de evrenin büyüklüğü karşısında insanın küçük bir varlık olarak Kaderin ve Doğanın elinde savunmasız ve çaresiz oluşudur. Örneğin Eustacia kötü Kaderine isyan ederek ve baş kaldırarak yenilirken, Clym kendini tamamen Kaderin eline bırakarak Doğa ile bir olur, nihayetinde kendini gerçekleştirir ve yabancılaşımdan kurtulur. Bu anlamda da Hardy'nin mesajı şu şekilde ortaya çıkmaktadır: İnsanlar değişen şartlara uyum sağlamadığı veya sağlamayı tamamen reddettiği için acı çekmektedir. Dünyayı yaratan bilimsel etmenlerin insanlara karşı tamamen duyarsız olmasından dolayı, sadece en uyumlu insanlar için hayatta kalma ve mutlu olma imkânı vardır. Kısacası çevresiyle ve kendisiyle en uyumlu olan insanlar hayatta kalabilirler ve yabancılaşımlarından kurtulabilir.

Bölüm II:

Joseph Conrad'ın *Lord Jim* adlı eserinde “Yabancılaşma”

Çalışmanın bu bölümünde Joseph Conrad'ın *Lord Jim* adlı romanının ana karakteri olan Jim'in içsel/psikolojik ve dışsal/sosyal yabancılaşması incelenecektir. On dokuzuncu yüzyıldan yirminci yüzyıla geçiş döneminde yaşayan ve yazan Conrad için dünya tamamen değişmektedir. Bu değişim içinde olan dünyada, insan ve anlamı da değişmektedir. Bu bağlamda öncelikle Joseph Conrad'ın İngiliz edebiyatındaki yeri belirlenmesi açısından edebi kişiliğini irdelemek önemli olacaktır.

Bu bağlamda incelemeye, on dokuzuncu yüzyıla ve yirminci yüzyıla hâkim olan sosyal koşullar ve bu çevrede gelişen roman geleneği ile başlamak yararlı olacaktır. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısına kadar Viktorya dönemi İngilteresi'nde hâkim olan birçok bireysel ve toplumsal değer değişmiştir. Eskilerin yerini yenileri almıştır. Conrad'ı İngiliz Edebiyatı tarihi çerçevesinin içine yerleştirmek üç bakımdan zordur. Öncelikle Conrad İngiltere'de doğup büyümüş ve dolayısıyla oranın normlarıyla şekillenmiş bir kişilik değildir. Asıl ismi Josef Teodor Konrad Korzeniowski olan Conrad, 3 Aralık 1857'de o zamanlar Rusya egemenliği altında olan, bugün Ukrayna'da bulunan Polonya'nın Berdichev kentinde, Polonya'nın bağımsızlığı için çabalayan Apollo Korzeniowski ve Ewa Bobrowska'nın tek çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Ve ikincisi, yaklaşık kırklı yaşlarına kadar da İngiltere'de ikamet etmemiştir. İngiltere ile ilgili bütün gözlemlerine 1878'de İngiliz

donanmasına geçmesiyle başlayabilmiş ve yaklaşık 1896'da yazarlık hayatına başlayana kadar da İngiltere toprağı üzerinde ikamet etmemiştir. Üçüncü ve en önemli faktör olarak da dil sorunu durmaktadır. Conrad çocukluğunda Rusça ve Fransızca öğrenmiştir. İngilizceye sadece babasının yaptığı çevirilerden aşınadır, ancak bu çok yetersizdir. İngilizcesini İngiliz donanmasına katıldıktan sonra geliştirmiş ve romanlarında da görüldüğü üzere üçüncü dili olan İngilizceyle kendini ifade olanağı bulmuştur.

Bir başka, ancak bununla bağlantılı bir sorun da Conrad'ın geçiş dönemi yazarı olarak Viktorya dönemi yazarı mı yoksa Modernist dönem yazarı mı olarak adlandırılacağı noktada yoğunlaşır. Kenneth Graham de *Conrad and Modernism* adlı makalesinde Conrad'ı İngiliz Edebiyatı tarihi içerisine yerleştirmeye çalışır ve 1900–1930 yıllarını kapsayan dönemi modernist çağ olarak adlandırarak yola çıkar ve bu dönemde üreten ve ortak özelliklere sahip olan yazarlar, düşünürler ve sanatçılar arasına Conrad'ı da katmanın doğru olacağını öne sürer.¹

Conrad'ın yazdığı kitaplar ve bunların yayım tarihleri bunu kanıtlamaktadır. 1895 yılında çok sevdiği deniz hayatını bırakan Conrad, yazarlık hayatına *Almayer's Folly* adlı romanıyla tam anlamıyla adım atmıştır. Bunu 1896 yılında yazdığı *An Outcast of the Islands* takip etmiştir. Conrad'ın diğer romanları; *The Nigger of the Narcissus* (1897), *Lord Jim* (1900), *Nostromo* (1904), *The Secret Agent* (1907), *Under Western Eyes* (1910) ve

¹ Kenneth Graham, *The Cambridge Companion to Joseph Conrad*, Edited by J. H. Stape, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, s. 203.

Victory (1915)'dir. 1913'te yazdığı *Chance* "En Çok Satanlar" listesine girmiştir. Bu romanların yayımlanma tarihine bakıldığında Conrad'ın aynen Graham'ın de düşündüğü gibi modernist sayılması gerekir.

Ancak, sadece yazdığı zaman dilimini temel almak yetmediğini ve Conrad'ın kullandığı tekniğe ve içeriğe bakmanın gerektiğinde belirten Graham, Conrad'a konu açısından yaklaşıldığında; onun kahramanlık ve anlamlı davranış sergileyen karakterlerini on dokuzuncu yüzyıl roman geleneğinden aldığı görüldüğü belirtilir.² Conrad romantik değerleri ortaya çıkardığı kadar onların eleştirisini de yaptığının altını çizen Graham'ın için Conrad, kendisinden önceki Viktorya dönemi yazarlara şu anlamda da benzemektedir: o da karakterlerini bir ahlaki sorunla karşı karşıya bırakarak bu zor kararın birey üzerindeki etkilerini analiz etmeye çalışmaktadır.³

Conrad bir anlık sinir kaybının ve ortak olmanın veya egoistçe bir davranışın kritik bir karar anını belirleyerek bireyin hayatının bütünü etkilediğini düşünür. Romanlarında da karakterleri kendi sorumluluklarını kötü talihin üzerine yüklemelerini Conrad kendinden önceki dönem yazarlardan aldığını belirten Graham, on dokuzuncu yüzyıl yazarlarının bu kötümser yaklaşımında kötü niyetli ve karşı konulamaz evrenin bireylerle alay ediyormuşçasına onlarla oynuyor düşüncesi yatmaktadır.⁴ Bu evren insanların var olma çabalarına karşı son derece kayıtsızdır.

Conrad'ın şüpheli ve romanlarının karamsar olmasının nedeni dünya

² Kenneth Graham, 1996, s. 205.

³ a.g.e. s. 205.

⁴ a.g.e. s. 205.

görüşünde yatmaktadır. Ian Watt, Conrad'ın dünya görüşünün karamsarlığını öncelikle on dokuzuncu yüzyılda jeoloji, astronomi, fizik ve kimya gibi alanlardaki gelişmelerin sanayileşmeyle birleşmesinden doğan yeni evren görüşüne bağlar. Ayrıca bu görüşün ardında Tanrının en gözde yaratığı olan insan için yaratılan evrenin aslında Tanrı tarafından değil de geçici ve amaçsız fiziksel ilerlememin kazara oluşumu olduğu bulgusu yatmaktadır.⁵ Graham'ın de belirttiği gibi Conrad'ın etkilendiği filozoflar Schopenhauer, Hegel, Nietzsche gibi düşünürlerdir.⁶ Kendisi bilim adamı değildir, ancak bilimle ilgilenmiştir. Özellikle Charles Darwin ve T. H. Huxley'in söylemleri Conrad'a aşinadır. Felsefe ve bilim Conrad'ın yazım dünyasını etkilemiştir.

Conrad, 1897 yılında İngiliz ve Sosyalist arkadaşı Cunningham Graham'a yazdığı bir mektupta bir makineden bahseder:

Şöyle diyelim – bir makine var. Hırdavattan ve demirden bir karmaşadan kendi kendini oluşturdu ve işte bak – örüyor... Ve en utandıran düşünce şudur bu rezil şey kendini düşünce olmadan, vicdan olmadan, öngörü olmadan, göz olmadan, kalp olmadan kendini üretti. Bu trajik bir kazadır – ve bu olmuştur. Ona müdahale edemezsin... O bizi örüyor. Zamanı, mekânı, acıyı, ölümü, yozlaşmayı, çaresizliği ve bütün yanılısamalar örmektedir – ve her şey önemsizdir.⁷

Conrad'a göre trajik bir kaza sonucu oluşan, acımasız ve insanlık dışı olan bu makine evreni temsil etmektedir. Bu evrende insan rasgele çalışan bu makinenin elinde bir oyuncağa indirgenmiştir ve insanın ideallerinin,

⁵ Ian Watt, *Essays on Conrad*, Cambridge, Cambridge University Pres, 2000, s. 3.

⁶ Kenneth Graham, 1996, s. 206.

⁷ G. Jean Aubry, *Conrad : Life and Letters, Vol I.*, London, Doubleday Page & Co., 1927, s. 2.

amaçlarının ve eylemlerinin boşuna olduğu sonucu çıkmaktadır. Türkan Araz'a göre Conrad, insanın bu evrendeki varlığını trajik bir kazaya benzeterek ve birleştirici ve affedici özelliği olan bir Tanrının varlığını ret eder.⁸ Ancak bu evren kötü niyetlidir ve karanlık güçlerden oluşmuştur. Türkan Araz bu görüşün romantik bir görüş olmadığını altını çizer ve düşman evrenin tehditkâr büyüklüğü bireyin bir karşıtı olduğunu belirtir.⁹ Conrad'ın "İnsanlığı trajik yapan doğanın kurbanı olduğunu bilmesi değil, ancak bu kurbanlığın bilincinde olmasıdır."¹⁰ yönündeki ifadesinin daha önce Tanrı vergisi değerli bir armağan olarak algılanan bilincin ayırt edici bir özellikten ziyade bir lanet olduğu görüşünün bir kanıtıdır.

Conrad yine Cunningham Graham'e yazılan başka bir mektupta insan için şöyle der: "Bir gölgeden, okyanustaki bir su damlasından daha az ve bir rüyanın aldatmasından daha geçici olduğunu anla...".¹¹ Ian Watt'a göre insanın, kendisinin fani ve rasgele çalışan bir evrenin içinde yaşadığını bilmesi, gerçeğin ve kendi arzularının arasındaki korkunç eşitsizliğin de farkına varmasına neden olur.¹² Dolayısıyla, birey kendisinin ve doğanın bir karşıtı olduğunu düşüncesi onun yabancılaşmasının bir nedeni olarak ortaya çıkar.

⁸ Türkan Araz, *The Art of "Non-Commitment": Problematic Issues in Conrad's Major Fiction*, İstanbul, Türk Kütüphaneciler Derneği;24, 1997, s. 20.

⁹ a.g.e. s. 19.

¹⁰ G. Jean Aubry, 1927, s. 226.

¹¹ a.g.e. s. 226.

¹² Ian Watt, 2000, s. 5.

Conrad'ın birçok eserinde insanların geçirdiği acı deneyimler ve insanlar arasındaki yetersiz anlayış ve bununla birlikte insanların yaşadığı soyutlanmaları ve yabancılaşmaları ele alınır. Conrad sadece insanların davranışlarından dolayı toplumdaki soyutlanmalarını değil, aynı zamanda kendilerinin farkına varıp özlerinden soyutlanmalarından bahseder. Conrad'ın yarattığı karakterler de onun gibi ne yaptıklarını sorgular bir tutum içerisinde kendilerini tanımakta güçlük çekerler. Onlar kendilerinin varoluş nedenini bulmaya çalışırlardır. Conrad'ın yabancılaşma kavramı açısından vurgulamak istediği, insanoğlunun ona karşı duyarsız bir evrenin karşısında anlamsızlığıdır. İnsanlar bu acımasız düzenle başa çıkmak durumundadırlar.

Ian Watt, Conrad'ın da dolayısıyla, Viktorya dönemi yazarları gibi sadece geçmişin dini, sosyal ve entelektüel düzenini ret etmediğini aynı zamanda Yeats, Pound, Eliot, Joyce, Lawrence ya da Thomas Mann gibi "İlerleme dinini" de ret ettiğini belirtir. Conrad'ın kendisinde bir tür yabancılaşma hissetmesinin temelinde hem geçmişin hem de gününün sosyal ve entelektüel bakış açılarını içselleştirememesi, onları kabullenememesi yatmaktadır.

Conrad kendisini yabancı hissetmiştir ve bunu da ancak kişinin kendisini, kişisel bir çıkarı bulunmayan bir işe, bir ahlaki anlayışa adayarak aşabileceğini düşünmüştür.¹³ Yabancılaşmanın ilk başlangıç noktasının önemli olduğunu söyleyen Watt, Conrad'ın yabancılaşmasını çocukluğuna giderek anne ve babasının kısa aralıklarla kaybetmesine ve yetim kalmasına

¹³ Ian Watt, 2000, s. 7.

bağlar.¹⁴ Bunu denizci olma isteği, Fransa'da geçirdiği iki başarısız yıl, büyük miktarda borç ve bir intihar girişimi izler.¹⁵ Conrad'ın kendi öz yaşam hikâyesinde yatan yabancılaşmadan yola çıkan Watt, bu yabancılaşma kavramının birçok eserinde ifade bulunduğu altını çizer.¹⁶ Dolayısıyla, Conrad'a göre yabancılaşma karakterin kendi yabancılaşmasının farkına varmasıyla başladığı, bireyin artık tek bir gerçekliği ve tek bir mutlak doğrusu kalmadığı çıkarımında bulunabilir. Birey bu yabancılaşmayı ancak kendini bir işe, bir kaniya ve bir dayanışmaya adanarak aşabilmektedir. Bu bağlamda Conrad'ın görüşü Marx'ın görüşüne benzemektedir. Marx için insan kendini ve yaşam alanını, işi aracıyla elini ve zihnini kullanarak gerçekleştirir. Conrad için de insan kendini bir işe ya da bir inanışa adanarak gerçekleştirebilmektedir. Ancak insan devasa, umarsız ve adeta bir makine gibi çalışan bir evrende yaşadığı için kendini küçük ve değersiz hisseder. Kendini anlamlaştıracak bir işi veya kendini adayabileceği bir amaç bulmakta zorlanır çünkü rasgele çalışan bir evrende kendini ait hissedecek bir yer bulamamaktadır. Conrad için bu durum hem kendi öz'üne hem de sosyal gerçekliğe yabancılaşma demektir. Marx için de işçi emeğinin ürününden bir başkasının ihtiyaçları doğrultusunda üretildiği için ve sanayileşme ile işbölümü geliştiği için yabancılaşmıştır. Çalışma amacını yitirerek hem sosyal varlığını yitiren hem de kendi öz'üne ulaşamayan işçi içsel ve dışsal yabancılaşma yaşamaktadır.

¹⁴ Ian Watt, 2000, s. 7.

¹⁵ a.g.e. s. 7.

¹⁶ a.g.e. s. 7.

Conrad'ın hem hayatı hem de yazım dünyası sürekli hareket halinde olan birini, bir seyyahı, bir gezgini anlatır. 'Yabancılaşma' bir bulut gibi sürekli onu takip etmektedir. Denizciliği bırakıp Jessie Conrad ile evlendikten sonra dahi Conrad'ın yerleşik hayata geçememesi ve birçok kez ev değiştirmesi huzursuzluğun, yerinden edilmişliğin ve anlam arayışının simgesi gibidir. Bu durum yazım dünyasına da yansımıştır.

Kendi seçtiği denizcilik ve bu mesleği icra ederken edindiği tecrübelerde dünya görüşünü oluşturmuştur. Unutmamak gerekir ki on dokuzuncu yüzyılda deniz seferi hâlâ çok tehlikeli bir iştir. Gemiler günümüzdeki gibi devasa çelik gemiler değildir ve meteoroloji diye bir kavram yoktur. Denizin hava şartlarının yelkenli gemilere neler yapabileceği ortadadır. Denizcilik, aynı gemide, aynı kaderi paylaşmak için farklı bir bilinç gerektirir; gemideki tüm ekibin dayanışma (solidarity) içinde olması şarttır. Hep birlikte aynı davranışları sergilemeleri gerekmektedir. Bütün denizciler çok disiplinli olmaları gerekmektedir. Denizcinin içtiği ant kendi hayatını hiçe saymayı da içerebilir. Bu bağlamda Conrad için denizcilik tecrübesi romanlarında kullanılmak için geniş bir alan sağlamıştır. Conrad için en önemli unsur muhakkak ki küçük bir geminin içinde hayatta kalmaya çabalayan bir grup insanın denizin devasa büyüklüğü, bilinmezliği ve kontrol edilemezliği karşısında nasıl küçük, değersiz ve çaresiz olmasıydı. Deniz, Conrad için bir simge haline gelmiştir ve insanlığın düşman bir evren karşısındaki zavallılığı ve hiçliğidir. Bu simge sadece romanlarında değil, 1918 yılında yazdığı '*Well Done*' adlı makalesinde okuyucu karşısına çıkmaktadır.

Deniz... belirsiz, gelişi güzel, niteliksiz ve sert. Gökyüzünün değişken görkemi yardım etmediği sürece, durgunluğunda beyhude ve öfkesinde saçma bir şeyler var ki bu da bitmez, engin, kalıcı ve nafiledir – avından emin olmayan, gri, ak saçlı kudurmuş yaşlı bir dev gibi. Bu sınırsızlığı bıktırıcıdır. [Bu] en büyük potansiyel dehşettir, mekânın üzücü bilmecesidir, muammasıdır.¹⁷

Yaşadığı dönemde daha çok deniz ve denizcilik ile ilgili hikâye yazarı olarak tanınan Joseph Conrad, romanlarında ortaya koyduğu usta anlatım tekniği ile insan ruhunun derinliklerine inmiş ve Modernist Hareketin önde gelen yazarlarından biri olmuştur.

'Yabancılaşan' birey ve onun hayata tutunma çabaları ve anlam arayışı Conrad için çok önemlidir. Conrad romanında neredeyse bir psikiyatrist gibi bu konuyu tüm boyutlarıyla Jim karakteri üzerinden incelemeyi amaçlamıştır. Bu çalışmanın da amacı bu doğrultuda Jim'in yabancılaşma boyutunu sunmaktır.

Conrad, Jim'i iki tür 'yabancılaşma' altında incelemiştir. Ancak bu yabancılaşmanın temelinde Jim'in kendine biçtiği rolü gerçekleştirememesi, bir anlamdan kendini bir işe adayamayışı yatmaktadır. Öncelikle Jim kendini tanımadığı için, kendini içselleştiremediği için, kendine yabancı olması yatmaktadır. İkinci olarak, Patna olayının ardından ikinci kaptanlık sertifikası iptal edildikten sonra Jim'in kendini toplum dışında görmesidir. Dolayısıyla sosyal bir yabancılaşma da yaşamaktadır. Ancak bu iki yabancılaşmayı birbirinden ayrı tutmamak gerekir, lakin her iki yabancılaşma da iç içe geçmiştir. Bu çalışmada bu iki yabancılaşma alıntılarla takip edilip, çözümlenecektir.

¹⁷ Joseph Conrad, 'Well Done' (1908), in *Notes on Life and Letters*, London, Dent Collected Edition, 1970, s. 184.

Conrad'ın *Lord Jim* adlı romanı 1900 yılında, dördüncü romanı olarak yayımlanmıştır. Romanın ilk satırlarında Jim anlatılır:

Boyu 1.78 metre olan, güçlü kuvvetli bir adamdı. Az sarkık omuzları, ileri doğru uzanmış başı, alttan bakan gözleri ile insana doğru öyle bir yürüyüşü vardı ki, üzerine gelen bir boğayı hatırlatırdı. Kalın ve derinden gelen sesi ile saldırgan olmayan kendinden emin bir tavrı vardı. Kendine olan güvenini diğerlerine kadar kendine de göstermek ister gibiydi. Baştan aşağı beyazlar giyerdi ve lekesiz tertemizdi. Hayatını gemi malzemesi satan dükkânların seyyar tezgâhtarlığını yaparak kazanırdı. Ve birçok Uzakdoğu limanında çok tanınmıştı.¹⁸

Jim baştan aşağı beyazlar içinde, başarılı ve tanınmış bir seyyar satıcı olarak tanıtılır. Yanıltıcı olan bu tanıtım Jim'in bir yanılığının için olduğunun bir göstergesidir. Conrad bu yanılığının altını çizmek ister. Bu alıntı, dış görünüşün bireyin içinde yaşananları gizlemeye yetmediğinin bir kanıtı olduğu gibi Jim'in iç dünyasının ve dış dünyanın bir çatışma içinde olduğun bir göstergesidir. "Tanınmamak için sadece Jim ismini kullanırdı, ancak bu şahsiyetini gizlemek için değildi, bir olayı gizlemek içindi. Bu ismin bir elek kadar çok deliği vardı." (I. Bölüm, s. 4) Conrad'ın burada anlatmak istediği Jim'in suçluluk duygusu içinde, gerçek kimliğinin ortaya çıkmasından korkarak bir limandan diğerine kaçan birisi olmasıdır. Jim yersiz ve yurtsuz bir kaçak gibi hiçbir yere ait değildir. Marlow da daha sonra bu olgunun altını çizecektir. Jim'in yalnız kalabilip içine dönebilmesi için ona kendi otel odasında geçici de olsa bir barınak sağlayacaktır.

¹⁸ Joseph Conrad, *Lord Jim*, England, Wordsworth Editions Limited, 1993, I. Bölüm, s. 3. (Bundan sonra bu kitaptan yapılacak alıntılar bölüm ve sayfa numarası ile alıntının yanında verilecektir. Bu çalışmadaki alıntılar romanın aslından alınmış ve çalışmanın yazarı tarafından çevrilmiştir.)

Jim geçmişinde kimliğini zedeleyen bir olaydan Jim'in yabancılaşmış bir kişilik olduğunu göstermektedir. Kendine güveni kalmadığı için utanç ve aşağılık hissi içinde yalnızlığı sürekli artmaktadır. Dış görünüşünü temiz tutarak içini de temizlediğini düşünmesi Jim'in büyük bir yanılığın içinde olduğunun ve öz içinde bir çatışma yaşandığının bir göstergesidir. Çünkü temiz dış görünüşü gerçek kimliğini ve lekelenmiş benliğini örtmemektedir.

Conrad bu tespiti yaptıktan sonra Jim'in nasıl mutlak gerçekliliğini kaybettiğini anlatmak için yaşlı ve olgunluğa erişmiş denizci Marlow'u kullanır. Conrad bu anlamda Modernist bir yazar olduğunu ve aktarılan gerçeklerin tek anlatıcı tarafından anlatılmasının doğru olmadığını kanıtlar. Bir gerçeğe ulaşmak için birden fazla bakış açısına gerek olduğuna inan Conrad bu yüzden *Lord Jim* romanında üç farklı anlatıcı kullanmıştır. Bunlardan biri bilinmeyen bir şahıstır, genelde bu anlatıcının Conrad olduğu söylenir. İkincisi deneyimli denizci Marlow'dur ve sonuncu anlatıcı Jim'dir. Böylelikle farklı spot ışıkları altında Conrad okuyucusuna Jim'i farklı açılardan sunabilmektedir. Bu Modernist yaklaşım Conrad'a zamanda ileri ve geriye atlamaya da imkân tanır.

Conrad, Jim'in yabancılaşmasının kaynaklarını araştırırken bu teknik imkândan faydalanır. Örneğin; Jim, beş erkek kardeşten biri olarak kırsal kesimde büyüdüğünü aktarmak için zamanda geri gider. Papaz olan babası onun denizcilik ve macera kitaplarına olan merakından dolayı denizcilik eğitimine göndermiştir. Bu zaafı, onun daha çok hayalci olmasına neden olmuştur ve Jim'in yabancılaşmasının çıkış noktasını temsil etmektedir. Jim

gerçek dünyadan ziyade hayal dünyasında yaşamayan bir romantiktir. Bu da Jim'in yabancılaşmasının bir işaretidir:

Kendini batan gemilerden insanları kurtarıırken, kasırgalarda gemi direklerini keserken, köpüklü dalgalar arasında bir halatla yüzerken hayal ederdi. Yalnız bir kazazede olarak çıplak kayalıklar arasında açlığını gidermek için yalınayak ve yarı çıplak bir şekilde midye ararken görürdü. Tropik sahillerde vahşilerle savaşıyor ve açık denizlerde gemide çıkan isyanları bastırırdı. Okyanus üzerinde küçük bir sandala sığınmış ümitsiz ve bitkin kazazedelerin morallerini düzeltirdi. Her daim görevine sadık örnek biri olarak ve kitaptaki kahramanlar gibi korkusuz ve cesurdur.

(I. Bölüm, s. 5)

Jim çocukluğundan başlayarak gerçek hayattan uzak yaşamıştır. Zamanın çoğunu romantik maceralarda geçirmiş ve gerçeklik duygusunu kaybetmiştir. Jim kendini hayallerine hapsetmiştir, gerçeğe yabancılaşmıştır. İçsel bir yabancılaşma yaşayan Jim kahraman ve kahramanlıklarla geçirdiği rüyalarında yaşar ve akranlarından uzaktır. Sosyal düzenin bir parçası olmadığı için bu anlamda soyut bir kişilik sergilemektedir. Yaşadığı toplumun bir parçası olmaktan uzak olması ve diğerlerine uyum sağlayamaması onlar ait olmadığının ve yabancılaşmasının bir göstergesidir. Onlardan biri değildir. Bunun bir örneği olarak, bir fırtına esnasında çarpışan gemilerden kurtulan kazazedeleri kurtarmak için eğitimdeki denizcilere görev verildiğinde Jim yardım için bırakılan sandala atlamakta tereddüt eder bu bir fırsatı kaçırmamasına neden olur. "Jim olduğu yerde kaldı." (I. Bölüm, s. 5) Jim hayal dünyasından gerçekler dünyasına geçişini başaramamıştır.

Kahramanlığını ve atikliğini kanıtlamak için bir imkân yakalayan Jim atlamaktan korkar. Aslında iç dünyasında gerçekçi ve romantik öğelerin çatışmasını yaşayan Jim bunun farkında değildir. Hayal kırıklığı içinde

kahraman olma fırsatını kaçırdığına hayıflanır. Jim kendi korkaklığını kabul etmeyerek kendini haklı çıkarmaya çalışır ve kendinde kahramanca eylemler gösterebilecek kabiliyetinin olduğuna kendini inandırır. Ve böylece kendisinin yabancılaşmasını artırır. Asla korkak biri olmadığına ve Doğa'nın üstün gücünün onu gafil avladığına inanmıştır. "Dünyanın ve gökyüzünün vahşice birbirine karışmasının, onu böyle gafil avlayışına ve kıl payı kurtuluşlar hususundaki arzusunu böylesine haksız yere önleyişine kızdı." (I. Bölüm, s. 6)

Daha önce bahsedildiği üzere Conrad evrenin üstün gücü karşısında insanın değersiz olduğunu düşünmüştür. Ancak Jim bu durumda kendinde hatayı aramak ve bu şekilde kendini geliştirme fırsatını kullanmak yerine, kendi dışında olan unsurları suçlar. Yabancılaşmasını derinleştirir. Davranış biçimini eleştirmek yerine kendini bir sonraki sefere daha hazırlıklı olacağına inandırır. "Bütün adamların korktuğu ve çekindiği bir anda – o bundan emindi – rüzgâr ve denizin suni tehdidini tek o göğüsleyebilecektir." (I. Bölüm, s. 7)

Daha sonra da, aynı yanılgıya düşen Jim, Patna'nın her an batabileceği düşünüldüğü karmaşa anında, tartışan ve kaçma hazırlıkları yapan mürettebattan farklı olduğunu sürekli tekrarlansa da, Jim onların sergilediği davranışa uyar ve filikaya atlar. Jim ekibin diğer üyeleriyle kendini bir tutmayışı sosyal düzenin bir parçası olmadığı bir göstergesi olduğu kadar da kendini ne kadar az çözümlendiğin ve yabancılaşmasının bir göstergesidir, "bu adamların kıymeti önemli değildi; onlarla omuz omuza çalışır, fakat onlar ona dokunamazdı; onlarla aynı havayı teneffüs eder, ancak o farklıydı." (III.

Bölüm, s. 16) Jim kendinden tamamen emindir; onların tesiri altına giremez ve onlardan farklı bir kumaştan yapılmıştır.

Conrad, Jim'in gerçeklerden ne kadar uzak olduğunu tekrar tekrar altını çizmek ister ve iki yıllık eğitimini tamamladıktan sonra Jim'in denize açılarak ne kadar büyük bir hayal kırıklığı yaşadığını şöyle ifade eder: "... hayallerine hiç de yabancı olmayan bölgelere girince onları garip bir şekilde maceradan yoksun bulmuştu." (II. Bölüm, s. 7) Ancak vazgeçmek istemez. Beklentileri vardır ve bu işe de uygun olduğunu düşünmesinin nedeni, henüz deniz tarafından denenmemiş olmasıdır.

Kibar, ağırbaşlı, uysal ve görevlerini yerine getirebilecek bilgiye sahiptir; aslında pek erken bir yaşta, daha henüz deniz tarafından güneşinde bir insanın şahsiyetinin değerini karakterinin uç noktalarını gösteren ve yapısının kumaşını ortaya koyan karşı koyma kabiliyetini ölçen ve nefsi hakkındaki iddialarının doğru olup olmadığını, sadece başkalarını değil kendisine de gösteren olaylar tarafından sınanmadan, güzel bir gemiye ikinci kaptan oldu.

(II. Bölüm, s. 7)

Jim'in hayallerinin ve gerçek dünyanın sürekli birbirine karşıt olarak durması daha önce de belirtildiği gibi Conrad'ın dünya görüşünün ve geçiş dönemi yazarı olmasından kaynaklanır. Jim'in gerçek dünyayı algılaması için hayallerinden sıyrılması gerekmektedir. Ancak çocuk yıllarında başlayan bu zaafı onu tamamen etkisi altına almıştır. Yabancılaşması gitgide derinleşmiştir ve Jim'in karakter özelliği haline gelerek gerçek dünyayı algılayamaz hale gelmiştir, çünkü: "Böyle zamanlarda düşünceleri tamamen kahramanca eylemlerle dolu olurdu: bu hayalleri ve bu hayali başarılarını çok severdi. Onun için hayatın en güzel şeyleri ve gizli hakikatleri bu hayallerde saklı idi." (III. Bölüm, ss. 13–14)

Jim, realiteden uzak, büyük bir paradoksun ve yanılığının içinde kaybolmuştur. Bu yanılığın Jim'i Patna'daki kriz anında yalnız bırakmamıştır ve son derece gelişmiş hayal gücü de onu gerçeği algılamada yanıltmıştır. Jim atlamıştır. Onun için doğanın üstün gücü onu gafil avlamıştır. Bazen Tanrı kullarını kendi hallerine bırakabiliyordu. "Her şey ona ihanet etmişti! Oyuna getirilmişti, öylesine boyun eğmişti ki, küçük parmağını bile oynatamıyordu." (VIII. Bölüm, s. 60)

Kendini savunmak ve aklanmak isteyen Jim için mahkemeye çıkmak çok önemlidir, çünkü diğer sorumlular kaçmıştır. Jim onlar gibi olmadığını kanıtlamak ister çünkü onlar nefret edilecek, iğrenç yaratıklar ve mesleğin şanına, şerefine yakışmayanlardır. Onlar gibiler Jim'in muhteşem hayal dünyasında yoktur; varsa dahi Jim gibi kahramanlar tarafından alt edilirler. Ancak Jim'in farkında olmadığı nokta ise; onların gerçek hayatta var oldukları ve Jim'in de onlarla aynı gemide, bir başka anlamda aynı dünyayı paylaşmasıdır. "Onlardan öğreniyordum. Onlardan nefret ediyordum. Bunların hepsini izlemek zorundaydım, ... Böylesine utanç verici bir şekilde sınanan olmuş mudur hiç?" (IX. Bölüm, s. 66) Akralarına, arkadaşlarına ve iş arkadaşlarına yabancılaşmış birçok birey gibi Jim de meslektaşlarına yabancılaşmış hissediyor, çünkü onlarla ortak bir nokta göremez.

Jim acı bir şekilde sınanmıştır ancak onun için ayrı bir acı unsuru da nefret ettiği kişiler gibi davranmış olmasıydı. Oysa o kendinden çok emindi.

Fakat o mesafeyi korumuş – onlara mesafeli durmuş. Mesafeyi koruduğunu; çekici olanlarla kendisinin arasında hiçbir ortak nokta olmadığını bilmemi istiyordu. Hiçbir şey. Kendisinin ve onların arasında geçilmesi imkânsız bir mesafe, aşılması mümkün

olmayan bir engel, dipsiz bir uçurum olduğunu düşünüyordu. Onlardan mümkün merteye uzaktaydı – geminin genişliği boyuna onlardan uzak duruyordu.

(IX. Bölüm, s. 65)

Jim'in kendisini onlarla birlikte aynı filikada bulmasıyla birlikte kendi farkındalığına varır. "Atlamıştım ..." diyerek bakışlarını gizleyerek kendisini kontrol etti. "Anlaşılan" diye ekledi". (IX. Bölüm, s. 70) Bunlar Jim'in kendine olan yabancılaşmasını aslında bitiren sözler olduğu kadar da Jim için sosyal tecrit olarak da algılanabilecek bir yabancılaşmanın başlamasının nedenidir. Atladıktan sonra Jim'in kendi iç yabancılaşması bir anlamda bitmiştir, kendi içinde kahramanlığın olmadığına farkına varmıştır. Kendisi hakkındaki yanlışlığı ortaya çıkmıştır. O alelade bir korkak gibi davranmıştır. Conrad burada bir anda verilen bir kararın sonuçlarının bireyin hayatının tümünü etkilediğini gösterir.

Jim, yanlış davranışının sorumluluğu omuzlarına çökünce kendini suçlu ve pişman hissetmesi kendinin farkına vardığının bir göstergesidir. Çok pişmandır. "Artık geriye dönüşü yoktur. Sanki bir kuyuya atlamış gibiyim – sonsuz, derin bir deliğe ..." (IX. Bölüm, s. 70) Birçok yabancılaşmış kişi gibi kendisini bir boşluğun içinde ve anlamsız hisseder. İstem dışı davranmış ve pişmanlık duymaktadır. Bir dakikalık tutarsızlık Jim'i ömür boyu pişmanlık duygusuna itmiştir. Kendisinin sahip olduğunu düşündüğü yüksek değerlerden ve mevkiden yoksun olduğunu görmüş ve kendini beğenmişliği, kendinden emin duruşu yıkılmıştır. Jim denizcilerin adabı muaşeretini, yani yeminini bozarak güvenilebilirliğini ve yeterliliğini yitirmiş farklı bir yabancılaşmaya düşürmüştür. Bu haliyle kendisinin sahip olduğunu düşündüğü değerlere örnek teşkil eden iki Malezyalı dümencinin aksine

davranmıştır. Onlar gemide ne olursa olsun, verilen görevlerini yerine getirmek üzere dümenden hiç ayrılmamışlardır. Conrad'ın bireyin hayatını kavrayabilmesi ve hayata anlamlı bir şekilde tutunabilmesi için belirli bir davranış biçimini özümsemesi gerektiğine büyük önem vermiştir. Bu davranış biçiminin aynı zamanda bir kimseye ya da gruba duyulan sadakat duygusunu ve bağlılığını da içerdiği için bireyi devasa ve anlaşılabilir evrende yalnızlıktan kurtaran bir öge olarak ortaya çıkar. Topluma uyum sağlamak bu bağlamda birey üzerinde olumlu bir etki bırakacağı için onu aynı zamanda aynen Marx'da işçinin kendini işi aracılığıyla gerçekleştirdiği ve özgür kıldığı gibi Conrad'ın karakteri Jim'i de yabancılaşmaktan kurtaracaktır.

Moody ve Schmitt'e göre Marx'ın yabancılaşmış bireyleri kendilerini kendilerinin yaratmadığı ve kendilerinin aktif rol oynamadığı bir dünyada dış güçlerin kurbanları olduklarını düşünür. Yabancılaşmış bireyler kendilerini hayatlarının merkezinde değil dışında hissederler.¹⁹ Jim'de gerçek hayatta aktif bir rol oynayamamış ve kendisi dışındaki güçler tarafından alt edildiğini düşürmüştür.

Jim hem kendi zaafı, kendi yanılığının hem de şartlarının kurbanıdır. O yaşadığı korku anında tamamen soyutlanmıştır, yalnızdır ve doğanın beklenmedik durumları karşısında tamamen savunmasızdır. Kendinden beklenenleri yerine getiremediği için kendisinin ve başkalarının ona olan güvenini, beklentilerini boşa çıkarmıştır. Hayatını kurtarmıştır ancak bütün büyü, mesleğinin bütün saltanatı gitmiştir. Mesleği olmadan Jim artık bütün

¹⁹ Richard Schmitt & Thomas E. Moody, 1994, s. 7.

saygınlığını yitirmiştir. Utancından ve umutsuzluğundan intiharı dahi düşünmüştür. Ancak ölümün hiç bir şeyi değiştirmeyeceğinin farkındadır.

Jim hayalperesttir ve hayalleri ile gerçek dünya arasında bağ kuramaz. Ancak mahkemeden sonra yabancılaşması başka bir aşamaya geçen Jim, ona güvenilen ve saygı duyulan toplum tarafından toplum dışı edilmiştir. Sertifikasını yitirmesiyle içsel bir yabancılaşma dışında bir de sosyal yabancılaşma yaşamaktadır. Artık kendisini Marx'da da olduğu gibi gerçekleştirecek bir aracı da kalmamıştır. Onurunu kaybeden Jim şerefli bir imkân için beklemenin en iyisi olduğuna kanaat getirmiştir.

Moody ve Schmitt'e göre toplumunun bireylere verdiği görevler ve sorumluklar bireyin plan ve amaçlarıyla çatışabilir.²⁰ Jim'de bu anlamda toplumsal ahlak açısından suçlu olduğunu bildiği için toplumun onun üzerinde verdiği hükmü yerine getirir. Jim'in toplum dışı edilmişliği yabancılaşmasını derinleştirir. Ne zaman *Patna* olayı söz konusu olsa, kaçmaya başlar. Ebedi bir sürgündür adeta. İş değiştirerek daha da doğuya doğru kaçar. Jim için toplum, adeta onun temiz ve yeni bir hayata başlamasını, saygınlığını göstermesini istemez. Marlow onun bu kaçışını anlayamaz ve bir anlamda hayal kırıklığına uğrar. Bu yüzden tanıdığı en güvenilir insanlardan biri olan arkadaşı Stein'dan fikir alır. Stein, Jim'in olmak istediği her özelliği taşımaktadır. Birçok cesaret örneği göstermiş ve böylece saygınlık edinmiştir. Jim'e öğretilenin aksine Stein amaçları gerçekleştiremese dahi onları kovalamak ve onlara ulaşmaya çalışmak gerektiğini söyler.

²⁰ Richard Schmitt & Thomas E. Moody, 1994, s. 7.

Stein, Jim'in hikâyesini dinledikten sonra Jim'in yabancılaşmasını tespit eder ve amacın onu romantizminden kurtarmak olmadığını aksine romantizm ile birlikte nasıl anlamlı bir hayat sürülebileceğini bulmak olduğunu söyler. Stein'a göre Jim'in trajedisi hayallerinde kendine tasavvur ettiği rolü gerçekleştirememesinde yatmaktadır. Bu da Jim'in yabancılaşmasının temel nedenlerindedir. Stein'a göre böylesi bir romantik "çok kötü, çok... çok da iyi." (XX. Bölüm, s. 135) Böylece var olabilir. Ancak, çok da acı vericidir böyle yaşamak. Stein'a göre hayatta bazı amaçlar elde edilebilir, bazı fırsatlar ise kaçabilir. Elde ettiğimiz bazı başarılar bize vakıf olduğumuz cesareti gösterir ve de hayata katlanmak için gerekli başarı duygusunu verir. Zamanı geldiğinde kendine bir kahraman olduğunu kanıtlayabilir, "kendini tahripçi unsurlara teslim etmek... Tahripçi unsurlara dalmak!" ... "Yolu buydu. Rüyayı takip etmek ve bir daha rüyayı takip etmek – böylece – ebediyen – sonuna varana kadar." (XX. Bölüm, s. 134) Stein'a göre hayat bazen anlamsız olabilir; ancak gerçeklerinden kaçmak doğru değildir, yaşanmalıdır. Ve Jim'e ikinci bir hak tanınmalıdır ki kendinden beklediklerini gerçekleştirebilsin.

Stein, Jim'e ikinci bir şans tanıyarak onun tamamen farklı bir ortama gitmesini sağlar. Jim için Patusan kendini günahlarından arındırabileceği, aklanabileceği bir yerdir. Jim umutsuzluğundan ve mutsuzluğundan kurtulabilecektir. Umutludur; artık geçmişini tamamen gömüp yeni bir hayata başlayabilecektir ve hiç kimse geçmişindeki hatayı öğrenemeyecektir: "dış dünya için sanki hiç var olmamış gibi olacaktı." (XXII. Bölüm, s. 145) Kendisi için de yeni bir imkân olacaktır. "Tüm dünyevi başarısızlıklarını geride bıraktı

ve sahip olduğu o ‘şanı’ ve hayalci kabiliyetinin üzerinde çalışabileceği yeni şartlar vardı.” (XX. Bölüm, s. 137)

Jim’in Patusan’daki hayatı romanın ikinci bölümünü kapsar. Burada Jim tamamen farklı bir ortamda ve farklı toplum içerisinde yaşayarak hayatını anlamlaştırma imkânı sunulmuştur. Kendini, bütün dünyanın gözünde ve kendi açısından arındırmak ister ve böylesi bir şansı asla berbat etmeyeceğine emindir. Kendini kanıtlamak ve eski şanını geri almak ister. Toplumda yerini edinmek ve saygınlık ister. Ve bu “imkânı, doğulu bir gelin gibi yanı başında duvağının sahibi tarafından açılmasını bekliyordu.” (XXIV. Bölüm, s. 153)

Jim, Marlow için bir ümit ışığı olmuştur. Jim, Marlow için anlamsız bir evrende var olmak için çaba gösteren biridir. Marlow’u etkileyen, varoluşuna romantik de anlam katmaya çalışmasıdır. Marlow ve Jim’in son buluşmalarında Jim yeni çevresine tamamen uyum sağlamıştır. Hem sosyal hem de siyasi anlamda Patusan’ın parçası olması Jim’in artık yabancı ve yalnız olmadığını göstergesidir. Sosyal bir varlık olarak toplumda saygın biridir. Kendinden emindir ve başarıyı tatmıştır. Önceki hatalarını telafi ettiğini düşünür. Marlow, Jim’i kariyerinin ve kişisel mutluluğunun en üst noktasında bulur. Jim artık yabancılığın kurtulmuş, toplumda ihtiyaç duyulan, güvenilen ve saygıyla karşılanan biridir. Ülkenin barışından ve toprağın verimliliğinden sorumludur. Bir otoritedir ve kişisel gururla doludur. “Patusan’da o kadar çok şeyi düzene sokmuş. Ki bunlar ayın ve yıldızların hareketlerini kontrol etmek kadar onun kontrolü dışında olduğu düşünülürdü.” (XXI. Bölüm, s. 138) Yeni bir hayat kuran ve mükemmeliyete ulaşan Jim

kendini romantik idealine adayarak yabancılaşmasından kurtulmayı başarmıştır.

Patusan'da başardıklarının ve kazandığı güvenin bir başka göstergesi de Brown'un Patusan'a gelişiyle ve Jim'in kahraman kimliğini sınamasında ortaya konulmaktadır. Jim kendine güvenen insanların acı çekmesini istemediği gibi kendi konumunu da kaybetmek istemez. Jim Patusan'ın kahramanıdır ve kendinden memnundur. Marlow da etkilenir: "Muhteşem! Şüphe yok, muhteşem; mühürlü kelimeler, ayak tabanların altında fethettiği toprak, insanların kayıtsız şartsız güveni; ateşten kurtarılan kendine güveni, başarısının teklifi." (XXVII. Bölüm, s. 170) Marlow da memnundur. Çünkü Jim'i "sonunda kaderini yönetmeye çok yakın bulur." (XXVIII. Bölüm, s. 171)

Jim, Patusan'da kendi isteğiyle sürgünde olan birisi olarak buradan ayrılmayı hayal dahi edemez. Varoluş amacını burada bulmuştur. "Şu evlere bak; aralarında güvenilmediğim bir ev bile yok. Tanrım! Sana dayanabileceğimi söylemiştim. Herhangi bir adama, kadına ya da çocuğa sor ..." (XXIV. Bölüm, s. 155) "Terk etmek mi! Neden! ... ölmekten daha zor olurdu... Ayrılmak! Neresi için? Ne için? Ne elde etmek için?" (XXIV. Bölüm, s. 155) Dış dünya onu dışlamıştır ve onun farklı anlamda yabancılaşmasına neden olmuştur. Orada istenmeyen ve güvenilmeyen bir birey olan Jim burada ise ihtiyaç duyulan ve saygıdeğer bir şahıstır. Patusan yurdu ve sığınağı olmuştur. Jim ait olduğu yeri bulmuştur. Jim'in Patusan'a bağlı kalmasının bir başka nedeni de Cornelius'un üvey kızı Jewel'dır. Jewel, Jim'in varlığına bir başka anlam katmıştır. Kendisinin gerekli olduğunu anlar ve sorumluluk taşımak onun romantik idealine uygundur. Ayrıca kendine

duyduğu yabancılaşmadan kurtulmanın bir aracıdır. Jim'in de Jewel'a bu anlamda ihtiyacı vardır.

O benden hoşlanıyordu, anlamıyor musun... Ben de... bilemezdim, tabi ki... hiç aklıma gelmemişti. ... Ben, ben onu çok seviyorum. Düşündüğümde daha çok. Tabi ki insan bilemez. Anladığında eylemlerine başka bir açıdan bakmaya başlarsın, her gün yeniden varlığının bir gereklilik olduğunu anlarsın – anlıyor musun, kesinlikle gerekli – bir başka kişi için... Evet, hem de bir güvencedir.

(XXXII. Bölüm, s. 190)

Marlow'un gözünde kendini aklayan ve kendi kaderini kendi ellerine alan Jim artık kötü kaderini suçlamamaktadır. Conrad'ın bu bağlamda altını çizmek istediği evrenin yıkıcı gücü karşısında insanın hayatını anlamlaştırma çabasının ne kadar küçük ve değersiz olduğu noktasıdır. Ancak Conrad bu yıkıcı güç karşısında pes etmemek gerektiğini sürekli denemeye devam edilmesi gerektiğini anlatır. "Hayatın, fani dünyanın birkaç gerçekten basit fikre dayalı olduğun beni okuyan bilir. Çoğunlukla hayat sadakate dayanır."²¹ diyen Conrad için işe, eşe, vatan'a sadakat, yani doğru davranış biçimi sergilemek bu bağlamda insanların yabancılaşmalarından kurtulmaları için bir araçtır.

Marlow ve Jim'in son vedalarında Jim yine tamamen beyazlar içindedir. Conrad, Jim'i yine beyazlar içinde sunarak bir karşılaştırma yapmaktadır. Jim'in yanılığının bir göstergesi olan romanın başındaki görüntü ile Jim hem kendini hem de dıştan bakını da yanıltmaktaydı. Romanın sonlarına doğru bulunan bu tasvirde ise Jim yabancılaşmasından ve yanılığından,

²¹ Joseph Conrad, "A Familiar Preface" to *A Personal Record*, United States of America, Harper & Brothers Publishers, 1912, s. 14.

yalnızlığından arınmış olarak durmaktadır.

Baştan ayağa beyazlar içindeydi ve inatçı bir şekilde, arkasında kale gibi duran gece de, ayaklarında deniz ve fırsatı yanı başında – halen duvaklı, öylece kaldı. Sen ne dersin? Halen duvaklı mıydı? Ben bilmiyorum. Bence kıyının ve denizin durgunluğunda duran şahıs engin bir muammanın kalbinde duruyordu. Başının üzerindeki gökyüzünde alacakaranlık çekilmekteydi, ayaklarının altındaki kum kaymıştı, kendisi de bir çocuktan daha büyük görünmüyordu – sonra sadece bir nokta, küçücük beyaz bir nokta, kararmış olan dünyadaki kalan son ışığı çekiyordu... Ve birden bire, onu kaybettim.

(XXXV. Bölüm, s. 210)

Jim var olmanın gizemini çözmüş gibidir: “Devam etmeliyim, sonsuza kadar amacıma sadık kalarak devam etmeliyim. Benimle güvende oldukları inancına sadık kalmalıyım. ... Güvenilir olacağım... Güvenilir olacağım.” (XXXV. Bölüm, s. 209) Jim kendini, hem kendine hem de Marlow’a kanıtlamıştır. Ona verilen ikinci şansı kullanmış ve ona olan güveni boşa çıkarmamıştır. Son anda “Söyle onlara.” (XXXV. Bölüm, s. 210) diye Marlow’a seslenir: Sanki ‘söyle onlara bilsinler Jim artık Tuan Jim’dir ve asla bir korkak değildir’ der gibidir. Ancak vazgeçer “Yo, hayır – hiç bir şey söyleme.” (XXXV. Bölüm, s. 210) der.

Tam üç sene boyunca Jim başarıyla Patusanı yönetir ve Gentleman Brown’un gelişile Jim’in kurduğu dünya yıkılır. Ancak Patusan dışındaki dünya onu yaralayabilir. Ve bu dış etkenler bu sefer Brown olarak Jim’in karşısına çıkar. Doğa, yani deniz Brown’u Patusan’a getirmiştir ve Jim’in kahraman kişiliğini sınavacaktır.

Jim, Cornelius tarafında ihanete uğrar. Cornelius aracılıyla Dain Warris ve adamlarına tuzak kuran Brown, Dain Warris’i ve bazı adamlarını öldürür.

Doramin, Jim'i sorumlu tutar ve intikam ister. Jim, Doramin ile yüzleşmeyi tercih eder. Marlow Jim'in bu kararını şöyle yorumlar: "Sanırım o anda böylesi bir felakete tek mümkün olan şekilde karşı koymaya karar verdi." (XLV. Bölüm, s. 256) Farklı bir karar verebilirdi, kendini savunabilir ya da kaçabilirdi.

Ancak bu sefer kaçmamaya karar veren Jim romantik idealine de bunu borçludur. "Beni hiç bir şey etkileyemez" (XLV. Bölüm, s. 259) der ve sakin bir kararlılıkla ölüme gider. İntihar mı, yoksa kahramanlığa yakışan bir ölüm mü bilinmez ama bu Jim'in hep beklediği şanstır. Korkusunu ve utancını yenen Jim canını gerçek sadakat ve cesaret için verir. Kendisinin özel bir kaderi olduğuna inancı gerçekleşmiştir. Herkesin korkup geri çekileceği bir durumda o kimsenin gösteremediği cesareti gösterebilmiştir. Hayallerinde kendine biçtiği rolünü tamamlamış ve yabancılaşmasından son bakışı ile kurtulmayı başarmıştır. Ve "beyaz adam sağına ve soluna bütün yüzlere gururlu ve korkusuz bir bakış attı." (XLV. Bölüm, s. 260)

Jim'in yabancılaşması iç ve dış dünyasının, bir başka anlamda romantizmin realizm ile çatışmasından kaynaklanır. Jim'in yabancılaşmasının temelinde çocukluğunda okuduğu ve onun gerçekliğini kuramamasına neden olan maceralarla dolu hikâyeler yatmaktadır. Ancak Jim'in bu zaafa kendini teslim etmesi gerçek dünyadan uzak bir hayat sürmesine neden olmakla kalmaz, yaşlılarıyla ortak bir bağ kuramamasına da neden olur. Kendini onlara ait hissedemeyen Jim yalnız ve soyut bir kişilik sergiler. Kritik bir anda yanlış bir karar vererek toplum dışına itilen Jim dışsal bir yabancılık yaşar. Kendini gerçekleştirme olanağı elinden alınan Jim, Marx'a ve Conrad'a göre

kendini ancak bir işe ya da bir idealle adayarak yabancılaşmasından kurtulabilir.

Jim kritik bir karar anında kendisinin ve yabancılaşmasının farkına varmıştır. Sürekli romantik hülyalarda kendini anlamlaştırma çabası içinde olması onun gerçek hayattan ve dolayısıyla kendinden yabancılaşmasına yol açtığına farkına varmıştır. Conrad'a göre bu durumdan sadece Jim sorumlu değildir, çünkü insanlar kendi çabalarına karşı umarsız ve rasgele çalışan bir evrenin içinde var olma savaşı vermektedir. Marlow ve Stein aracılığıyla Conrad kendi düşüncelerini aktarır. İnsan umarsız bir evrende hayatını anlamlaştırmaya devam edendir ve karamsar etmenlere karşı hazırlıklı olmalıdır. Bu yüzden de amacından vazgeçmemelidir. Jim de Patusan'da kendine yeni bir hayat kurarak yerli halkın güvenini kazanarak kendini gerçekleştirmiştir. Romantik hayalinin peşinde koşarak yücelen Jim sosyal yabancılaşmasından kurtulmuş, kendine olan güveni geri gelmiş ve itibarını başarı ile geri kazanmıştır. Toplumun aktif bir parçası olmuştur. Kendisiyle barışık, toplumun içinde utanmadan yaşamıştır. Onlardan biri olmayı başarmış, fakat dış dünyanın sırrını açığa çıkaracağından hep endişe duymuştur. Kendisini, cesaretini ve korkusuzluğunu göstermek ve böylece bütün dünyaya kendini kanıtlama gereksinimi duymuştur. Beklediği büyük fırsatı yakalayan Jim ölüme kendi isteğiyle gitmesi sorumluluğu kabul etmesinin bir göstergesidir ve hatasının cesur bir telafisidir. Hem Patusan'daki topluma güvenilirliğini kabul ettirmiştir, hem de Doramin'in onu öldürmesiyle hep amaçladığı gibi bir kahraman gibi ölmeyi başarmıştır. Yabancılaşmasından kendi çabasıyla kurtulmayı başarmıştır.

Conrad'a göre sanayileşme sonucu insanların devasa, umarsız ve otomatik işleyen bir makinenin elinde küçük otomatlara indirildiği bir dünyada birey varoluş anlamını yitirmiş ve yabancılaşmıştır. Kendini gereksiz, yersiz ve mutsuz hisseden birey öz'ünün kendi kontrolü dışındaki etkenler tarafından etkisiz kılındığını hisseder. Conrad'a göre insanın yaşamını anlamlı kılması kendi elindedir. Bunun için insan kendini, türüne yakışan bir şekilde, işi ya da ideali doğrultusunda anlaştıramalıdır. Bu bağlamda Conrad'ın görüşü Marx'ın yabancılaşma kavramına benzemektedir. Yaşamını işi ya da yüce bir amaç doğrultusunda anlamlaştıran birey yabancılaşmasından kurtulur ve türüne yakışır bir şekilde var olur.

Bölüm III:

James Joyce'un *A Portrait of the Artist as a Young Man* adlı eserinde

“Yabancılaşma”

Çalışmanın bu bölümünde James Joyce'un *A Portrait of the Artist as a Young Man* adlı romanının ana karakteri olan Stephen Dedalus'un yaşadığı içsel/psikolojik ve dışsal/sosyal 'yabancılaşma' incelenecektir. Yirminci yüzyılda değişen ve karmaşık bir hal alan insan ve yaşamı, 'yabancılaşma' sözcüğünün de daha karmaşık bir hal almasına neden olmuştur.

Bu bağlamda incelemeye öncelikle yirminci yüzyıla hâkim olan sosyal koşullar ve bu çerçevede gelişen roman geleneği ile başlamak yararlı olacaktır. On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru, Viktorya dönemine hâkim olan bireysel ve toplumsal değerler ve inançlar sorgulanmaya başlanmış ve yerlerini yeni değerler almıştır. Özellikle yirminci yüzyılın ilk yarısı tüm dünyada köklü değişimlere sahne olmuştur. Neredeyse bütün ülkeleri etkileyen bu köklü değişimler felsefe, psikoloji ve fizik gibi çeşitli alanlarda yeni düşünce akımları ortaya çıkarmıştır. 1900 ilk yıllarında Freud'un *Interpretation of Dreams (Rüyaların Yorumu)* ve hemen ardından *The Psychopathology of Everday Life (Günlük Yaşamın Patolojisi)* adlı eseri yayımlanmıştır. 1905'de Einstein'ın, mutlak doğruların olmadığını, onun yerine göreceli doğruların olabileceğini savunduğu *Special Theory of Relativity (İzafiyet Teorisi)* yayınlanır. Çok kısa aralıklarla iki Dünya Savaşı meydana gelmesiyle çok sayıda insan ölür ya da yurtlarında edilir. Yeni

düşünce akımları sayesinde bireyin evrendeki yeri ve yabancılaştığı sosyal sistem içindeki yeri tartışılır hale gelir.

İngiliz romanında Modernizm Viktorya dönemi ahlâki değer yargılarını reddederek bütün geleneksel değerlere karşı çıkar. Modernist akım karmaşanın hâkim olduğunun düşünüldüğü bir dünyada bireyin tutunabileceği daha güçlü ahlâki değerlerin arayışı içine girer.¹ Geleneksel olana başkaldırıyı ve modern dünyanın karmaşasını yansıtan modernist yazarlar için artık bireyin kendisi önem kazanır.² Her bireye göre 'gerçek' kavramının kişinin algısına ve düşüncelerine göre farklılık gösterdiğine inanılır. Modernist yazarlar yeni ifade yollarını kullanmayı deneyerek insan hayatının daha önce söz edilmemiş yönlerini ortaya koyarlar.

Carter ve McRae'e göre D.H. Lawrence, Virginia Woolf ve James Joyce gibi yazarlar dış gerçekçiliğe önem veren Viktorya dönemi romanının yetersizliğine dikkat çekmişlerdir.³ Deneyimin içteki yansımalarını gösterebilecek yeniliklere ihtiyaç vardı. Modernizm roman alanında hem içerik hem de tür bakımından birçok yenilik getirmiştir. Bu yenilikler arasında farklı açılardan bakan farklı anlatıcıların bir arada kullanılması büyük önem kazanmıştır. Okuyucuya artık tek bir gerçek değil, farklı açılardan gösterilen parçacıklar arasından kendi sentezini, bir anlam bütünlüğü çıkarma imkânı sunulmuştur. Okuyucu için bu anlam çıkarma çok kolay değildir. Çünkü

¹ Randall Stevenson, *A Reader's Guide to the Twentieth-Century Novel in Britain*, Hemel Hempstedd, Harvester Wheatsheaf, 1993, s. 29.

² a.g.e. s. 32.

³ Ronald Carter & John McRae, 1997 s. 419.

yazarlar romanlarında olay örgüsünü kronolojik sırasıyla anlatmayıp olaylar arasında geri dönüşlerle bağlantı kurma yolunu seçerler. Böylece yaratılan karakter olayların merkezinde yer alır ve bilinç akımı (stream of consciousness) yöntemi sayesinde bireyin zihinsel dünyası yansıtılabilir. Böylece bireyin dış dünyası anlamsız geldiği için, iç dünyasına çekilişini ve kendini keşfetmeye yaptığı yolculuğu takip etme imkânı doğar.

Bu geleneğin içinde yer alan James Joyce yirminci yüzyılın ilk yarısının önemli modernist yazarlarından. 1882 yılında Dublin’de doğan Joyce neredeyse bütün romanları sürgünde yazmasına rağmen, hepsi Dublin ve Dublin’deki hayat ile ilgilidir. *Dubliners* 1914’de, *A Portrait of the Artist as a Young Man* 1916’da, *Ulysses* 1922’de ve *Finnegans Wake* 1939’da ölümünden iki yıl önce yayımlanmıştır. Joyce’da diğer modernist yazarlar gibi bireyin sadece sosyal ve ahlâki yönüyle ele alınmasına karşı çıkar. Değişen dünya düzeni içinde farklılık gösteren bireysel davranışların ve duyguların önemli olduğuna inanır. Viktorya dönemi yazarlarının gözardı ettiği bastırılmış duyguları ortaya çıkarır. Değişen dünya düzeninde yerini belirlemeye çalışan bireyi anlatmaya çalışır. Yirminci yüzyıl yazarları bireyin daha da standardize ve tek tip bir toplumun içinde yabancılaşmasını ele alırlar.⁴ On dokuzuncu yüzyılda insanlar sosyal düzeni sağlamak ve bozmamak adına kendi düşüncelerinden ve arzularından vazgeçerken artık yirminci yüzyıla varıldığında ise bireysellik öne çıkarak var olan düzen eleştirilmeye başlanmıştır. Modern dünyanın karmaşası içinde birey kendini köklerinden

⁴ Ronald Carter & John McRae, 1997 s. 349.

koparılmış, evsiz ve ait olduğu bir yer yokmuş gibi hisseder. Carter ve McRae de, modernizmin öncelikle Darwin sonrası bir akım olduğunun altını çizer ve dinin, sosyal yapının ve ahlakın şüpheyle karşılandığı bir dönemde insanın modern dünyadaki yerini belirleme çabası içinde olduğunu belirtir.⁵ Birey yalnız, yabancı, mutsuz, anlamsız ve hayal kırıklığı içindedir. Bunların etkisinde kendi amacını belirleyemeyişi, onun toplumun dışında kalmasına sebep olur. Aidiyetsizlik duygusu içindeki birey 'yabancılaşır'. Bu duygunun üstesinden gelmek için kendi benliğini keşfedip, bulunduğu toplumla ve diğer bireylerle olan ilişkilerini çözümleyip içselleştirmesi gerekir.

Bu bağlamda James Joyce'un *A Portrait of the Artist as a Young Man* adlı romanının ana karakteri Stephen de içsel/psikolojik ve dışsal/sosyal yabancılaşma yaşamaktadır. Stephen modern ve düşünür bir insan olarak kendisini ve çevresini çözümleyip, içselleştirme çabası içindedir. Ancak birtakım dış güçler Stephen'in özgür ifadesini engeller ve toplum normları ile uyum içinde olmasını baskıcı bir tavırla sağlamaya çalışır. Bireyin kendisinin bu güçlerin farkındalığına vardığında yabancılaşmasının en üst seviyeye vardığını anlar ve kendisini serbestçe geliştirmek için kendini, kendi isteği doğrultusunda sürgün etmeyi uygun bulur. Joyce, bu romanda tıpkı yazarın kendisi gibi Stephen için de yabancılaşmasından kurtulmanın tek yolunun sosyal, ailevi, dini öğreti ve baskılardan uzaklaşmak olduğunu anlatır. Bu çalışmanın amacı, Stephen'in kendini çevreleyen bağları analiz ederek uyum sağlama çabalarını, kendini özümseme çabasının bu öğretilerle kısacası

⁵ Ronald Carter & John McRae, 1997 s. 350.

kendi arzularıyla çatıştığının farkına varmasıyla bunlara karşı koyma çabalarını takip edip, Joyce'un da inandığı gibi modern insanın içe ve dışa dönük yabancılaşmasını sergilemek olacaktır.

A Portrait of the Artist as a Young Man romanın adının da belirttiği gibi, Joyce duyarlı bir erkek çocuğunun, asi bir genç adama gelişmesini ve bir sanatçıya dönüşmesini Stephen karakteri üzerinden anlatır. Eser, Stephen'ın çocukluktan olgunluğa geçişini, biyolojik gelişimini, okul eğitimini, ülkesine yabancılaşmasını, kendi kimliğini aramasını, dine bakış açısının değişimini, hayatta bir yer edinme kaygısını ve bunların üstesinden nasıl geldiğini gösterir. Romanın sonunda Stephen yabancılaşmasının farkına varmıştır ve düşüncelerini şu sözcüklerle ifade eder:

İster evim, ister vatanım, ister kilisem olsun, inanmadığım şeye artık hizmet etmeyeceğim: ve kendimi olabildiği kadar özgürce ve olabildiği kadar bütünlükle dile getireceğim bir hayat ya da sanat tarzı bulmaya çalışacağım, kendimi savunmak için de kullanmasını bildiğim silahları kullanacağım; sessizlik, sürgün ve yaratıcılık.⁶

Stephen'ı bu noktaya; kendisine, ailesine, vatanına ve dinine duyduğu yabancılaşma duyguları getirmiştir. Bu bölümün amacı Stephen'ın kendisine, ailesine, ülkesine ve dinine, neden ve nasıl yabancılaştığını ve hangi aşamalardan geçtiğini göstermek olacaktır. Onu çevreleyen toplumsal kurumlarla artık hiçbir bağ içinde değildir. Onlarla tamamen uyumsuzdur ve onları reddederek İrlanda'dan ayrılma kararı almıştır. Kendi isteğiyle sürgünü

⁶ James Joyce, *A Portrait of the Artist as a Young Man*, Berkshire, Penguin Popular Classics, 1996, V.Bölüm, s. 281. (Bundan sonra bu kitaptan yapılacak alıntılar bölüm ve sayfa numarası ile alıntının yanında verilecektir. Bu çalışmadaki alıntılar romanın aslından alınmış ve çalışmanın yazarı tarafından çevrilmiştir.)

tercih etmiştir. Joyce 1904 yılında amcasının eşine yazdığı bir mektupta, o zamanlar ülkesinde yaşamaktan nefret ettiğini yazmıştır. “Yüzlerce ırkı, binlerce dili olan, bir hafta boyunca hiçbir işi çözümleyemeyen bir parlamentoya sahip olan bu Katolik ülkeden...mümkün olduğunca çabuk İtalya’ya taşınmak istiyorum.”⁷

Stephen’in yabancılaşmasına neden olan dış etkenler çok erken bir yaşta Stephen üzerine baskı kurmaya başlamıştır ve iç dünyasında çatışmaya neden olmuştur. Romanın başında Stephen, Tuko bebek olarak babasından Mööinek masalını dinlemektedir. İlk algıladığı şeyler babasının gözlüklü ve sakallı olmasıdır. Bu küçük Stephen’in hayata dair ilk algılarıdır. Beş duyusuyla algıladığı; yatağın ıslaklığını, muşambanın kokusunu, müziğin sesini, limonlu şekerlemenin tadını, Dante’nin kestane ve yeşil renkli fırçalarıdır. Şu anda duyuları onun varlığını anlamlılaştıran tek araçlarıdır. Çevresini ve varlığının bu çevre içindeki anlamını çözmeye çalışmaktadır. Joyce burada uzun uzun karakter ve mekân tasvirleri yapmaz, sadece bebek Tuko’nun bakış açısını belirler. Stephen henüz dillenmemiştir ve sadece pasif durumundadır.

Stephen’in kendi benliğini oluşturmak üzere sıyrılmaya çalıştığı dış baskılar, çocukluk döneminde başlar ve üniversite hayatına kadar devam eder. Örneğin; Stephen “Büyüdükleri zaman Eileen’le evlenecekti.” (I. Bölüm, s. 8) gibi masum ve çocukça bir ifadesinin kabul görmediğini ve çok büyük tepkiler aldığını anlayınca masanın altına saklanması baskıcı bir eğitim

⁷ *James Joyce, Selected Letters of James Joyce*, Ed. Richard Ellmann, London, Faber and Faber, 1992, 49.

tarzının bir örneğidir. Dante eğer özür dilemezse kartalların onun gözünü oyacağını söylemesi Stephen'i sindirme çabasının bir örneğidir.

*“Gözlerini oyarlar,
Özür dile,
Özür dile,
Gözlerini oyarlar,
Özür dile,
Gözlerini oyarlar,
Gözlerini oyarlar,
Özür dile.”*

(I. Bölüm, s. 8)

Bu alıntıdan anlaşılacağı üzere; Joyce'un amacı Stephen'in kendine özgü fikirlerinin olmaması yönünde eğitildiğini göstermektir. Moody ve Schmitt'in de belirttiği üzere bazen toplumda yaygın olan fikirler bireyin üzerinde baskı kurar ve birey tarafından özümсенir. Ancak bu durumda bireyin öz'ü bir yük halini alarak değersizliğe itilir. İçsel yabancılaşma yaşayan birey ne kendi yolunu belirleyebilir ne de kendisi olabilir.⁸ Stephen'in çocukluk dönemine, anne ve babasının, örnekte görüldüğü üzere Dante'nin de fikirleri hâkimdir ve Stephen'in içsel yabancılaşmasına neden olur. Annesi ve Dante güçlü Katolik inancına sahiptirler. Babası da koyu bir İrlanda milliyetçisidir. Dolayısıyla Eileen Protestan olduğu için, olası bir evlilik onay görmeyecektir. Duyguları ve istekleri hem ailesi, hem bakıcısı hem de dini tarafından çocukluk döneminden başlayarak kısıtlanır. Baskıyla ve korkutularak Stephen topluma uyumlu eğitime çalışılmaktadır. Stephen annesinin ve babasının iki farklı ideolojik inançları arasında sıkışıp kalmıştır. Her ikisinin de otoritesine uymak zorundadır. Stephen, hem ailesi hem de

⁸ Richard Schmitt & Thomas E. Moody, 1994, s. 5.

kilise tarafından empoze edilmek istenen dini ve siyasi görüşlerle daha sonraki yıllarda da çatışacaktır. Ve romanın sonunda Stephen, Dublin'i terk ederek yeni yerler aramak üzere yola çıkacaktır.

Stephen duyarlı bir çocuk olarak büyümektedir ve onu sürekli meşgul eden sorulardan biri de kendisinin evrendeki yeri ve amacıdır. Stephen var olmaya çalışmaktadır ve dış güçlerle çatışmaktadır. Bu da onun kendisini hem bir bütünün parçası olma ihtiyacını hem de kendisini diğer arkadaşlarından soyutlayarak bireyselliğe olan ihtiyacını göstermektedir. Örneğin, daha öncesinde ise henüz hazırlık sınıfında Stephen coğrafya etüdünde evrenin düzeni içinde kendi yerini, kendini belirlemeye çalışır.

Stephen Dedalus
Hazırlık Sınıfı
Clongowes Wood Okulu
Sallins
Kildare İli
İrlanda
Avrupa
Dünya
Evren

(I. Bölüm, s. 17)

Bu alıntıdan anlaşıldığı üzere Stephen kendini belirlemeye, öz'ünü bulmaya çalışmaktadır. Baştan sona sırasıyla okunduğunda anlaşılır ki, Stephen bu evrenin merkezindedir. Tersten okunduğunda ise, evrenin büyüklüğü karşısında Stephen sadece anlamsız bir nokta oluşturması onun yalnızlığını ve soyutluğunu göstermektedir. Stephen bu düzene uyduğu sürece hiyerarşik sistemin merkezinde bulunur; ancak uyumsuzluk ve bireysellik gösterdiğinde bu sıralama tamamen taşıması güç bir yük haline alabileceğidir. Bu da onun yabancılaşmasının işareti olacaktır. Moody ve

Schmitt'e göre yabancılaşma sadece içsel olarak tam anlamıyla gelişmemek demek değildir ancak sosyal olarak da sürekli bireylere empoze edilmeye çalışılan kimliklere maruz kalmak demektir.⁹ Bu bağlamda da bu görüş Stephen'ın yaşadığı yabancılaşma ile örtüşmektedir. Stephen ayrıca evrenin büyüklüğünü ve bir sonunun olması gerektiğini düşünürken bulur kendini.

Evrenin bittiği yerde ne vardı? Hiçbir şey. Hiçbir şey ile evreni birbirinden ayıran bir şey var mıydı? ... Her şey ve her yer hakkında düşünmek çok büyük bir şeydi. Sadece Tanrı bunu yapabiliyordu... Tanrı, Tanrıya verilen addı; tıpkı ona Stephen dendiği gibi. Dieu da Tanrının Fransızca adıydı. ... Tanrının değişik dillerde farklı adları olmasına rağmen Tanrı kendi dillinde dua eden herkesi anlıyordu. Tanrı her yerde aynı Tanrı'ydı... Sayfayı çevirdi ve mavi bulutlar arasındaki yeşil dünyaya baktı. Acaba hangisi doğruydı: maviyi desteklemek mi yoksa yeşili desteklemek mi? Dante bir gün Parnell yerine koyduğu fırçanın yeşil kadife başlığını makasıyla kesmiş; ona Parnell kötü bir adam demişti. Acaba evde de aynı şeyi mi tartışıyorlardı? Buna politika deniyordu. İki karşıt tarafı vardı: Dante bir yanda, babası ve Bay Casey öbür taraftaydı; annesi ve Charles Amca hiçbir tarafta değildi. Her gün gazetelerde bununla ilgili şeyler vardı. Politikanın ne anlama geldiğini, evrenin nerede bittiğini bilmemek ona acı veriyordu. Kendini küçük ve zayıf hissediyordu.

(I. Bölüm, ss. 17–18)

Bu alıntıdan da anlaşılacağı üzere Stephen kendini Tanrının ve Evrenin büyüklüğü ve gücü karşısında çok güçsüz ve küçük hissetmektedir. Kendisini ancak bu güçlere uyum sağlayarak koruyabileceğine inanmıştır. Stephen kendine öğretilenlerin, ister dini ister siyasi olsun, farkında değildir. Yazarın burada altını çizmeye çalıştığı Stephen'ın sadece bir gözlemci olduğu ve çocukça çıkarımlarda bulunduğudır. Özgür iradesi henüz oluşmamıştır. Etrafındaki büyüklerin dünyasına dâhil olmak, onların parçası olabilmek için

⁹ Richard Schmitt & Thomas E. Moody, 1994, s. 4.

onların davrandığı gibi davranması ve düşünmesi gerektiğini, uyum sağladığı sürece sorun olmayacağını düşünür. Ancak bu şekilde var olabilecektir. Ve yabancılaşmasına boyun eğecektir. Bütün bu muammaları kavramayı arzu eder. Ancak bunu başardığında kendi inançlarının ailesinin inançlarına ters olduğunu anlar. Onları, ülkesini ve dinini terk eder.

Joyce da Stephen gibi henüz çok küçükken Cizvitler tarafından katı Katolik dini inançlarına göre eğitilmek üzere ailesi tarafından yatılı bir okula verilmiştir. Richard Ellman'ın aktardığına göre Joyce bu okulda ailesinden ve arkadaşlarından farklılaşmaya başladığının altını çizer ve kıyafetleriyle daha ciddileştiğini belirtir.¹⁰ Ancak Stephen yukarıdaki alıntıda da belirtildiği üzere kendini bu okulda küçük ve mutsuz hisseder. Kendinden büyük öğrencilerden korkmaktadır ve kendini olabildiğince onlardan soyutlamaktadır. "Takımın açığında, ta çizgide duruyordu, yönetmenin gözünden, oynayanların kaba ayaklarının saldırısından uzak, ara sıra koşar gibi yapıyordu." (I. Bölüm, s. 8) Bu alıntıdan da anlaşılacağı üzere Stephen'da kendisinin aslında oraya ait olmadığı düşüncesi ortaya çıkmaya başlamıştır. Yaşadığı toplumla uyumsuzluk göstermektedir. Bu da Stephen'ın yaşadığı dışsal ve içsel yabancılaşmanın bir göstergesidir.

Stephen kendinin daha çok ait olduğunu düşündüğü evi için özlem duyar: "Yakında tatil olacak evlerine döneceklerdi. Akşam yemeğinden sonra etüt odasında sırasının içine yapıştırdığı sayıyı yetmiş yediden yetmiş altıya çevirecekti." (I. Bölüm, s. 10) Bu da onun kocaman evrende yersiz olduğunun

¹⁰ Richard Ellmann, *James Joyce*, Oxford, Oxford UP, 1982, s. 42.

bir işareti ve yaşadığı yabancılaşmanın bir özelliğidir. Stephen, okuldaki baskıcı dini yönetimden ve kendini dışladığı arkadaşlarından kaçış yolu olarak eve gidebilmeyi hayal eder. Yukarıda verilen alıntılardan anlaşılacağı üzere Stephen kendini diğer okul arkadaşlarından soyutlamıştır, onlara yabancıdır. Onların dilini konuşmadığı için onların alaylarına maruz kalır. Diğer çocukların aklının nasıl çalıştığını çözemez. Stephen onlara karşı kendini savunmasız ve zayıf hisseder ve aşağılık duygusu içindedir.

Okul hayatının sıkıntılarında aslında bir anlamda yalnızlığından kurtulmak için sabırsızlıkla beklediği Noel tatilinin bir felaketle sonuçlandığını ileriki yıllarda hatırlayan Stephen, o zaman ne kadar korktuğunu hatırlayarak bu olayın ailesine, dinine ve ülkesine karşı hislerini, inançlarını aslında kökten zedeleyen bir örnek olduğunu kavrayacaktır. Noel yemeğinde yaşanan tartışmada birbirlerine sıkıca bağlı olduğunu düşündüğü aile bireyleri siyaset ve dini fikir ayrılıklarından dolayı tartışmaları Stephen için bir dönüm noktası teşkil eder. Büyüklere, yani asıl otoriteyi ellerinde tutan insanlara karşı bir şüphe uyanır.

– Büyüdüğü zaman bütün bunları hatırlayacak o, dedi Dante, köpürerek – kendi evinde Tanrı'nın, dinin, papazların nasıl anıldığını hatırlayacak.

– O papazlarla yordakçılarının Parnell'in gönlünü nasıl kırdıklarını, nasıl onu mezarına kadar kovaladıklarını da hatırlasın, diye bağırdı Mr. Casey masanın öteki yanından Dante'ye: Büyüdüğü zaman onu da hatırlasın.

(I. Bölüm, s. 38)

İrlanda'nın kahramanı, Parnell; kilise ve toplum tarafından onaylanmayan bir ilişkinin sonucunda partisinden ihraç edilir, kilise tarafından uyarılır ve ülke bölünür. Skandal sonrasında Parnell, önce politik gücünü

yitirir, daha sonra da hastalanıp ölür. Onun yokluğunda da İrlanda'nın kendi topraklarında hüküm sürme hayalleri yine yıkılır. İrlanda milliyetçiliği yine kaybeder ve ülke politik bir karmaşa içine sürüklenir. Stephen aile içinde de babası ve bakıcısı arasındaki içinden çıkılmaz ve kırıcı bir hal alan tartışmadan etkilenir. Kilisenin İrlanda'nın bağımsızlığı için çabalayan bir kahramanı dahi hoş görmediğini kavrar. İnanıldığı dini kavramların, toplumun kahramanını nasıl yiyip bitirdiğini ve dışladığını görür. Stephen, İrlanda milliyetçiliği için her şey anlamındaki bu kahramanın maruz kaldığı durumun etkisinden kurtulamaz ve ihanete uğrayabileceği düşüncesi içinde yer eder. Fairhall'ın belirttiğine göre "Joyce için, ihanet hem kendi hayatı açısından ve İrlanda'nın milli görüşü açısından saplantılı bir hal alır. Parnell ihanete uğramıştır; o,kendisini de arkadaşları, meslektaşları eşi Nora ve İrlanda'nın tarafından ihanete uğradığını düşünürdü."¹¹ Bu alıntı ihanet olgusunun yabancılaşmış bireyler üzerinde yadsınamaz bir etkisi olduğunun bir kanıtıdır.

Kendi evinde din konusunda atışmaya giren Mr. Dedalus, Parnell'in ölümünden rahipleri sorumlu tutarken, Dante de dine yapılan bu saldırının çocuğun aklından hiç çıkmayacağını ve o tartışma gecesinin izlerinin silinmeyeceğini söyler. Her iki kehanette gerçekleşecektir.

Stephen'da kahramanını reddeden ülkesi ve kilisesi ile ilgi şüpheleri uyanmıştır. Otoriteyi sorgulamaya başlamıştır. Kendisini böylesi bir tutumla özleştirememektedir ve İrlanda'ya karşı yabancılaşması artar. Daha sonra

¹¹ James Fairhall, *James Joyce and the Question of History*, Cambridge : CUP, 1993, s. 42.

üniversitedeyken, İrlanda milliyetçilerinden biri olan arkadaşı Davin, Stephen'dan onlara katılmasını isteyecektir. Stephen'ın Noel yemeğinde yaşananları unutmayışı ve ülkesine tamamen yabancılaşması, onu başkalarının borçlarını ödemeyeceğini söylemesine ve ülkesini reddetmeye kadar gider. Ülkelerini savunmak için yetiştirdikleri vatanseverlerin düşmana satıldığı ya da işe yaramaz hale gelince bir kenara atılıp yerine yenilerinin bulunduğu görüşünü savunur. İrlanda'yı yavrularıyla beslenen yaşlı bir dişi domuza benzetir (V. Bölüm, s. 231). Milliyetçilik, dil ve din baskıcı yapılarından dolayı onun ruhunu kısıtlayan öğelerdir. Bu nedenden dolayı Stephen bir gruba üye olmaktansa hür iradesiyle yaşamayı tercih eder. Soyut olmak, yalnız olmak ve yabancılaşmak onu korkutmaz.

Stephen'ın dinine yabancılaşmasına neden olan başka bir olay da Noel tatili bitiminde okula döndükten sonra meydana gelir. Rektörün yardımcısı olan Peder Dolan Stephen'ın ders çalışmamak için gözlüğünü kırdığını iddia ederek onu dövmesi, onun otoriteyi elinde bulunduranların ne kadar adaletsiz olabildiğine inancını bir kez daha attırır. Çünkü Stephen aynı Milli kahraman Parnell gibi, ihanete uğramış hisseder. Aslında onu dehşete düşüren ve din adamlarına olan güvenini kıran; Peder Arnall'ın haberi olduğu halde Stephen'ın gözlüğünün gerçekten başka bir çocuk tarafından kırıldığını söylememesidir. Stephen bir kez daha hayal kırıklığına ve haksızlığa uğramıştır. Ve bir kez daha dinden, dinin temsilcilerinden soğutulmuş ve yabancılaşmıştır.

Stephen'ın ülkesine ve dinine yabancılaşmalarını örnekledikten sonra ailesine karşı duyduğu yabancılaşmayı daha derinleştirmek uygun olacaktır.

Bu yabancılaşmayı da diğer iki yabancılaşmadan ayrı tutmak mümkün değildir, çünkü hepsi birbirleriyle bağlantılıdır ve iç içe geçmiştir.

Stephen'in ailesinin maddi sorunlar yüzünden sık sık ev değiştirmesi onun sürekli yeni yerlere uyum sağlamasını gerektirir. Okulda uyum sağlayamayan Stephen'in neredeyse hiç arkadaşının olmaması onu yalnız kılar ve sürekli yaşlılarından karşı farklı hissetmesine neden olur. Onun daha çok yetişkinlerin arasında ve onların gözetimi altında olması baskı altında olduğun bir göstergesidir. Joyce burada Stephen'in için kendine özgü bir hayat kurmasının büyüklerinin gözetimi altındayken ne kadar zor olduğunun altını çizer. Ona bir büyük olarak nasıl davranacağını gösteren yoktur; ancak bir çocuk olarak nasıl olabileceğini gösteren yoktur. Stephen'a kendi öz'ünü geliştirebilmesi için hiç imkân tanınmamaktadır. Stephen'da bu durumda romantik hikâyelere dalar, bir anlamda onları kendinin yol göstericisi yapar. Gündüzler yetişkinlere, akşamlar kendine aittir. Akşamları düşüncelerini özgür bırakır ve okumaktan büyük haz aldığı Alexandre Dumas'ın romantik hikâyesi, *The Count of Monte Cristo* ile hayaller içinde inzivaya çekilir. Uyum sağlama çabasıyla, kendini bir grup çocuğun oluşturduğu çetenin içinde bulur. Bu grup içinde Stephen, kendisine Napoleon'u örnek alarak çetenin liderliğini alır ve çeteyi yönetir. Ancak çetenin dağılmasıyla birlikte Stephen yine yalnızlığa düşer.

Aslında Stephen hep çevresindeki insanlara yabancı olmuştur. Çocukluğunda dahi diğer çocuklardan farklı olduğunun farkındadır. Ancak henüz ne istediğinin farkında olmadığı için öz'ünün de farkında değildir. Bir gün hayatının amacını bulacağından emindir. Bu karşılaşma gerçekleştiğinde

ise kendi benliğini keşfetmiş, zayıflığını, korkaklığını ve tecrübesizliğini yenmiş olacaktır.

Yine Mercedes'e döndü, kafasında onun imgesini canlandırırken, tuhaf bir tedirginlik duygusu kanına süzüldü. Kimi zaman bir ateş onu sarıyor, akşamları yalnız başına sessiz yolda yürümeye zorluyordu. Bahçelerin huzuru, pencerelerdeki dost ışıklar tedirgin yüreğine yumuşacık bir etki akıtıyorlardı. Oynayan çocukların gürültüsü canını sıkıyor, Clongowes'da duyduğundan daha da keskin olarak, ötekilerden başka türlü olduğunu ona duyuruyordu. Oynamak istemiyordu. Ruhunun sürekli gördüğü maddesiz imgeyle gerçek dünyada da karşılaşmak istiyordu.

(II. Bölüm, ss. 72–73)

Bu alıntı ile Joyce, Stephen'in çocukluğundan beri kendini analiz etme ve böylece kendini diğerlerinden ayırt etme yetisine sahip olduğunu gösterir. Ancak bu yeti onu diğerlerinden ayıştırdığı gibi, yalnızlığa da iter. Yalnızlık onun için hiç bir şeyi paylaşmadığı insanlarla olmaktansa tercih ettiği bir şeydir. Akranlarından uzak durması onlarla aynı fikirleri paylaşmamasından kaynaklanır. Onlara yabancılaşmış olması onun için kahredici değildir. Aksine kendine yönelmesini sağladığı için olumlu bir olaydır. Ona mutluluk verir ve her şeyden önemlisi bu yabancılaşma Stephen'in sanat'a yönelmesini sağlar. "Onun da bu dünyanın hayatı içinde yerini alacağı saat yaklaşıyor gibiydi ve ne olduğunu pek belli belirsizce kavrayabildiği ama kendini beklediğini sezdiği büyük role gizlice hazırlanmaya başlamıştı." (II. Bölüm, s. 70) Ancak ailesinde uzak durma gibi bir alternatifi yoktur. Onlara bağımlı yaşamaktadır.

Ailesine bağlılığı bilinçlendikçe azalmaya başlamıştır. Müşkül durumlarından babasını sorumlu tutmaya başlayan Stephen babasından yabancılaşmaya başlamıştır. Bunun bir örneği babasıyla birlikte babasının gençliğinin geçti Cork'a gitmeleridir. Stephen burada babasının kalan son

araziden elde ettiği parayı savuruşuna şahit olur. Stephen için acı verici bir deneyimdir. Babası burada eski arkadaşlarıyla gençlik günlerindeki gibi davranır ve bu oğlunu rahatsız eder. Stephen bu eğlence anlayışını anlayamaz ve bu olay sadece babasıyla arasındaki ilişkiyi soğutur. Stephen'ın için bu olay bir takım şeylerin artık netleşmesine neden olur. Ne kırsal İrlanda ne de Dublin insanların milli bir kimliğe bürünmelerini sağlayacaktır. İnsanlar yozlaşmış ve amaçsızdır ve böyle oldukları sürece milli bir amaca hizmet edemeyeceklerdir.

Bir rastlantı ya da mizaç uçurumu onu onlardan ayırıyordu. Zihni onlarınkinden daha yaşlı gibiydi: abalarının, mutluluklarının, hayıflanmalarının üstünde, daha genç bir dünyanın üzerinde bir ay gibi, soğuka parlıyordu. Onların kanını kaynatan hayat ve gençlik onda yoktu. Ne başkalarıyla arkadaşlık etmenin tadını, ne kaba erkek sağlıklılığını ne de ana baba sevgisini biliyordu. Ruhunu karıştıran soğuk, kötü, sevgisiz bir hırstan başka bir şey yoktu. Çocukluğu ölmüş ya da yitip gitmiş, yanında basit sevinçlere kapılabilen ruhunu alıp götürmüştü ve hayatın ortasında ayın çorak kabuğu gibi sürükleniyordu.

(II. Bölüm, s. 108)

Cork'a yaptıkları bu gezi Stephen'ın gelişiminde çok önemli bir yer tutar. Babasının başarısızlığını görmek ve ebeveynlerinin otoritesini reddetmek için ilk adım olduğu kadar Stephen'ın ne kadar soyut ve mutsuz biri olduğunu sergileyen bir örnektir. Joyce, Stephen'ın babasıyla birlikte onun büyüdüğu Cork'a gitmesini anlatmasındaki neden, gezi sonucunda babası hakkındaki şüphelerinin ve ona duyduğu yabancılaşmanın arttığını göstermek içindir. Ayrıca Stephen için ne kırsal İrlanda'nın ne de kozmopolit Dublin'in sanatçı kimliğini geliştirmesi için alan sağlayamayacağını göstermek içindir.

Annesine ve ona sürekli dayatmak istediği katı Katolik dini kurallardan da bıkmıştı. Stephen, kendi benliğini oluşturduğu ve ailesinin kendisini ne

kadar yönlendirdiğini ve onların kendisi üzerindeki baskıyı hissettikçe onlardan yabancılaşarak uzaklaşır. Roman sonunda günlüğünde annesi ile fikir ayrılığından bahseder. Annesinin onun İrlanda'yı terk kararını kabul etmekten başka çaresi kalmayışını günlüğüne şöyle yazar:

Annemle tartışmaya girdim. Gençliğimin hevesine kapılmışım. Meryem ve oğluna karşı babamın İsa ile olan ilişkisinden kurtulmak istiyordum. Din elden gitmiyor dedi. Annem azimli. Tuhaf bir zihnim varmış ve çok okumuşum. Yanlış. Az okudum ve daha az anladım. Sonra din yolunu bulacağımı, şu anda aklımın karışık olduğunu söyledi. Bu kiliseden günah işleyerek ayrılıp pişman olarak geri dönmek demekmiş. Geri dönemem. Ona da aynısını söyledim.

(V.Bölüm, s. 283)

Bu alıntı Stephen annesinin ona empoze etmeye çalıştığı katı Katolik dini kurallarından arınmış olduğunu göstermektedir. Ona sürekli inandırılmaya çalışılan günah ve cehennem korkusundan mantığı sayesinde kurtulmuştur. Babasının İrlanda milliyetçiliğini ona aşılama çalışmasından da kurtulmuştur. Onun, artık ailesinin inandığı ancak kendinin inanmadığı şeylere hizmet etmeyeceğinin göstergesidir bu. Stephen topluma uyum sağlayarak kendine yabancı olmamayı tercih etmiştir.

Stephen, zoraki taşınmalarının babasının hatası olduğunun farkındadır ve babasına, kısacası ailesine olan güveni birçok kez zedelenir. Ayrıca yeni taşındıkları Dublin'i, sisli, kasvetli ve sefil bulduğu kadar da çekici de bulur. Çünkü kendini tanımlamasına ve yabancılaşmasına neden olur. "Rıhtımlara, ırmağa, basık gökyüzüne baktıkça belirsiz bir memnuniyetsizlik onu sarıyordu, ama gene de ondan kaçan birini gerçekten arıyormuş gibi her gün aşağı yukarı dolaşmakta devam etti." (II. Bölüm, s. 75)

Stephen Dublin'in sokaklarını gezmesi aslında kendi benliğinin köşe bucaklarını, gizli kalanları ortaya çıkarmak arzusundandır. Ancak bu şekilde kendisini tanıyabileceğini düşünen Stephen kendisine son derece yabancı olduğu için özgür hissedememektedir. Aradığını Dublin'de de bulamaması onu mutsuz ve huzursuz kılmıştır. Dublin'e karşı da bir yabancılık hissi doğar.

Stephen'in aynı zamanda ergenliğin sıkıntılarını da yaşamaktadır. Sürekli yalnız ve soyut bir kişilik olduğu için isteklerini anlatacak kimsesi de yoktur. Bundan dolayı hayali Mercedes'i gibi gösterişli bir gerçek kızı arayışı belirsizliğe; bu belirsizlik de huzursuzluğunun derinleşmesine sebep olur. Ergenliğe geçen birçok erkek gibi, çekingenliğini, güçlü ve korkusuz bir erkeklığe çevirdiğini gösterebileceği o sihirli "çok önemli" anın hayalini kurar. Huzursuzluğunu rahatlatmak ve sorunları çözmek için tek başına dolaşır. Dublin'in tüm sefil ayrıntılarının çirkinlikleri Stephen'ı rahatsız etmektedir; su-giriş kanalları, kokmuş su birikintileri, gübre yığınları, balık kokuları, "at pislikleri ve çürümüş samanlar". Bir anlık toplumun parçasıymış gibi hissetmesine rağmen, Stephen bir sanatçının gelişmesine hem şehir hem de ülke olarak yeterince zenginlik sunmadığı için donuk Dublin'i ve İrlanda'yı reddetmiştir. Stephen'ın bilinci geliştikçe etrafında ki olayları sorgulayarak, sanatçı kişiliğini geliştirmeye başlar. Ancak, zihninin tamamen özgürleşebilmesi için yettiği ülkeyi, dini ve aileyi terk etmelidir. Bu olgulara yabancılaşmadığı sürece fikri özgür kalamayacağına inanan Stephen yabancılaşmadığı sürece istediği sanatçı olamayacaktır. Burada Joyce yine yabancılaşmanın iyi yanını ortaya çıkarmaktadır. Sanatçı sosyal, siyasi ve dini konularla uyum içindeyken objektifliğini koruyamayacaktır. Gerçeğe

ulaşmanın yolu bu gerçeğe farklı açılardan ve uzaktan bakabilmek demektir. Joyce için uzakta olmak akli bulandıracak normlardan sıyrılmış olmak anlamında olduğunu ve bu açının sanatsal bir kimlik oluşturabilmek için gerekli olduğunu Stephen aracılığıyla belirtir.

Kendine karşı duyduğu yabancılaşmasını yenmesinin ilk aşamasında Stephen'ın uzun zamandır gerçek Mercedes ile hayal ettiği romantizmin o "büyülü anı" bir hayat kadınının kucaklaması bulmasıdır. "Kadının kollarında birdenbire güçlü, korkusuz ve kendinden emin buldu kendini." (II. Bölüm, s. 114) Stephen, nihayet bedenine teslim olarak kendi yabancılaşmasından kurtulmuştur. Hayat kadını, araştırmasının sonu ve kurtuluşu olduğu kadar da Stephen'a netlik kazandırmıştır. Yine de Stephen etrafını saran bağlardan kurtulamamıştır. Dini öğretiler karşısında halen kendini günahkâr hisseder.

... sürekli nefis körelmesiyle günahkar geçmişini temizlemeye çabalıyordu. Duyularının her birini sıkı sert bir denetim altında tutuyordu. Görme duyusunu köreltmek için sokakta gözleri yere eğik yürüyor, sağa, sola, hele arkasına hiç bakmıyordu. Kadınların gözleriyle her karşılaşmadan kaçıyor gözleri. ... işitme duyusunu köreltmek için o sıralarda ergenlikte çatallaşan sesini denetlemeye hiç uğraşmıyordu, ne şarkı söylüyor ne de ıslık çalıyordu, bıçakların bileği taşı üstünde bilenmesi, ocak küreğiyle kömür toplanması, halının hışırtısı gibi sinirlerini alt üst ederek bozan gürültülerden kaçmaya kalkışmıyordu. Koku alma duyusunu ezmek daha zor oldu çünkü ister gübre ya da katran gibi dış dünyadan, ister kendi bedeninden gelme olsun, pis kokulara karşı hiçbir içgüdüsel iğrenme gelmiyordu içinden, ... tat alma duyusunu köreltmek için yemek yemekte sert kurallar uygulamaya başladı, kilisenin oruçlarını en küçük ayrıntısına kadar yerine getirdi, başka şeyler düşünerek aklını çeşitli yemeklerin tatlarından çelmeye uğraştı. Ama yaratıcılığın en yılmaz dehasını dokunma duyusunu köreltmeye çalışırken kullandı.

(IV. Bölüm, ss. 171–172)

Stephen, dünyasını tespit etmek ve ona uyum sağlamak için daha önce kullandığı duyularını, şimdi işlediği günahlarından arınmak ve tekrar o

topluma ait olabilmek için kullanır. Aslında bu topluma uyum sağlama çabasında kendisini gerçekleştiremediğinin şimdilik farkında değildir. Karşı çıktığı, uyum sağlamayı reddettiği topluma, duyularıyla algıladığı kendinden yabancılaşıarak, yeniden intibak etmeye çalışır. Ergenliğe ulaşan Stephen cinsel arzularının belirmesiyle birlikte dini inançlarının çatıştığının farkına varmıştır. Günahkâr olmuştur: “Bir kez değil, defalarca günah işlemiştii. Biliyordu ki, işlediği her bir günah suçunu ve cezasını katlıyordu... Din elden gitmişti. Ruhu kendi sonunu arzularken dua etmenin ne faydası vardı.” (III. Bölüm, s.117)

Sonunda ise günahlarının farkına varması ve cehennem azabından korktuğu için bir kilisede günah çıkartması yabancılaşmasına teslim olmasına nedendir. Stephen bir kez daha vücudunu ve biyolojik dürtülerini bastırarak kendisine yabancı olmayı tercih eder. Yeniden kendisi üzerine uygulanan baskılara boyun eğmiştir. Joyce bu olayla Stephen'ın din ve kendi arzuları arasındaki çatışmayı aktarırken aslında yine dinin insanların kendi benliklerini keşfetmelerini engellediğinin altını çizmek ister. Baskı ve korku, bireyin kendi varlığının bilicine varmasını engeller. Rasyonel düşünecek olursa birey Tanrı'nın varlığını sorgulamaya başlayacaktır ve bu da baskıcı otorite için kontrol kaybı demek olacaktır.

Belvedere College'de son sınıf öğrencisiyken gösterdiği nefis köreltme çabalarını takdir eden papaz ona, aralarına katılmasını teklif etmesi dini öğretilerle uyum içinde olduğunun gösterse de Stephen kendisinin uğradığı ihaneti hatırlar ve bu teklifi reddeder. O düzene ve itaate uygun olmadığını anlar. Kiliseden aynen vatanından olduğu gibi tamamen yabancılaşmıştır ve

bunun farkındadır. Joyce da Nora'ya yazdığı bir mektupta din ve kilise için şöyle der:

Katolik kiliseyi ondan şiddetli bir şekilde nefret ederek ayrıldım. Yapımın dürtüleri gereği onunla kalman mümkün değildi. Öğrenciyken onunla gizlice savaştım ve bana önerileni kabul etmeyi ret ettim. Bu beni bir dilenci yapmış olsa da onurunu korudum. Artık onunla yazarak, söyleyerek ve yaparak açıkça savaşıyorum.¹²

Dininin ve İrlanda milliyetçiliğinin verdiği fermanlar onun sanatçı kimliğini geliştirmesini engellemektedir. Stephen artık ne istediğini anlamak yolunda cevabına çok yakındır, onu çevreleyen yabancılaşmanın farkındadır.

Stephen Belvedere'de başladığı sanatsal eğilimini Üniversiteye geldiğinde geliştirmeye karardır. Kendine artık bir rol belirlemiştir ve onu takip etmekte karardır. İlk aşamada diğer yazarların ve sanatçıların eserlerini inceleyerek, onların fikirlerinden faydalanıp kendi tarzını belirleyecektir. Ve yeterince olgunluğa erişince zaten ülkeyi terk etme kararı alacaktır. Üniversite süreci içerisinde karşısına çıkan arkadaşları yine onun kaçmayı düşündüğü, kişilik gelişimini engelleyen unsurlar olarak karşısına çıkmaktadır. Mesela daha önce de bahsettiğimiz Davin, onu İrlanda milliyetçileri arasında görmek ister. Daha sonra üniversite dekanının tavırlarından dolayı Stephen onun dini ve baskıcı yapısını görebilir. Ancak Stephen artık olgunlaşmıştır ve yönlendirilebilen küçük çocuk değildir. Stephen kararından döndüremeyecektir. Sanatsal amaçlarını gerçeğe dönüştürmek için onu kısıtlayan ağılardan kurtulması gerektiğini bilir.

¹² Richard Ellmann, *Selected Letters of James Joyce*, London: Faber and Faber, 1992, 25 – 26

İrlanda'dan uzak kendi isteğiyle sürgün bir hayat tercih eden yazar için hayalini kurduğu İrlanda, insanların özgür iradeleriyle oluşturdukları bağımsız bir İrlanda'dır. İnsanların onlara dikte edilen doktrinler doğrultusunda değil kendi özümstedikleri kültürleri, dilleri ve edebiyatları doğrultusunda yaşadıkları bir İrlanda'dır. Joyce'un başkalarını suçlamak için ve kendini haklı çıkarmak için, *Selected Letters*'da (49) dediği gibi, sürgüne ihtiyacı vardır.

Stephen yabancılaşmasını içselleştirmiştir ve inanmadığı bir şeyin savunucusu olmayı ret ederek kendine dönmüştür. Salt öğretileri kabul edip onların uygulayıcısı olmayacaktır. Uyum sağlamayacaktır. Aynen Joyce'un kendisi gibi, Stephen kendini ve sanatını gerçekleştirebilmek için ülkeyi terk etmek zorunda hisseder. Arkadaşı Cranly için bu kararın kaygı verici bir yanı orada yapayalnız olacağı olsa da; Stephen her şeyi göze almıştır. Ne pahasına olursa olsun. Papazlığı, dini, ailesini ve ülkesini reddeder. Özgür olmanın tek yolu kendini sürgün etmektir. Artık çocukluğu ve gençliğinde sahip olduğu değer yargılarından tamamen uzaklaşmış, tamamen arınmıştır. Bunun göstergesi, aldığı terk kararıyla birlikte Stephen'in roman sonunda artık günlük tutmasında yatar. Joyce bu anlatıcı değişikliğiyle, Stephen'in geçmişine artık tamamen yabancılaştığını göstermeyi amaçlar. Artık üçüncü tekil kişi anlatımından birinci tekil kişi anlatımına geçilmiştir. Ve bu da Stephen'in artık kendini engelleyen, kişiliğini baskı altına alan sosyal normlardan ve bağlardan kurtulduğunun göstergesidir. Joyce'a göre bu bağlamda yabancılaşma olumlu bir anlam taşımaktadır. Stephen bireyselliğine ulaşmıştır. Kendi dilini ve ifade özgürlüğünü elde etmiştir. Artık kendi hayatını kendi diliyle anlamaştırabilmekte ve içselleştirebilmektedir.

Joyce yabancılaşmayı olumlu bir olgu olarak kabul ettiğinden dolayı Stephen'da aynı Joyce'un kendisi gibi 'sürgün'ü tercih eder. Yabancılaşmasından kurtulmak için bütün bağlarını reddetmesi gerekmektedir çünkü ancak bu şekilde var olabilecektir.

SONUÇ

Giriş'te de açıklandığı üzere bu çalışmanın amacı olan Thomas Hardy'nin *The Return of the Native*, Joseph Conrad'ın *Lord Jim* ve James Joyce'un *A Portrait of the Artist as a Young Man* adlı romanlarında “yabancılaşma” kavramı, I, II ve III. Bölümlerde irdelenerek sunulmuştur. Bu doğrultuda çalışmanın ulaştığı bulgular şu şekilde olmuştur.

Viktorya dönemi İngiltere'sini belirleyen tarihsel, sosyal ve bilimsel gelişmelerinin içinde Thomas Hardy, Joseph Conrad ve James Joyce incelendiğinde yazarların kendilerinin de bu değişim dönemine uyum sağlamakta oldukça zorlandıkları izlenmektedir. Sanayi devrimi Viktorya dönemi İngiltere'sinin hayatının bütün alanlarını etkilediği gibi onların da hayat görüşlerini etkilemiştir. Makinelerin icadı insanlara maddeyi ve doğayı kontrol etme gücünü verdiğini belirten Philip Davis, aslında bu icatların onları yönettiğinin altını çizer.¹ Daha önce kırsal kesimde yaşayan ve hayatlarını çiftçilik ile kazanan çok sayıda insan yeni gelişen sanayi kentlerine göç etmiştir. Bununla birlikte eğitimde ve sağlıkta çok büyük sorunlar ortaya çıkmıştır. Ayrıca insanlar daha önce yaşamadıkları problemler karşısında ve yeni gelişen sanayi toplumunun içinde kendilerini bir makine gibi görmüş, çaresiz ve ümitsiz hissetmişler ve yabancılaşmışlardır. Philip Davis bu durum karşısında insanların kendilerini sistemin atık maddeleri olarak gördüklerini

¹ Philip Davis, *The Oxford English Literary History Volume 8 1830–1880 The Victorians*, Great Britain, Oxford University Press, 2002, s. 14.

belirtir.² Yaşamları buldukları bölge ile sınırlıyken, değişim sonrasında artık duman makinesi sayesinde daha uzak noktalara daha hızlı ulaşabilen insanlar bu hızlı değişen dünya içinde kendilerine biçtikleri roller de değişir. Özellikle yeni sanayi kentlerinde barınma, altyapı, sağlık hizmetleri bir yanda, bir diğer yanda da ağır koşullar altında uzun ve yıpratıcı çalışma saatleri işçilerin önde gelen sorunlarıdır. Carlyle bu şartlar altında çalışan işçileri, acı içinde kıvranan ve derterinin ne olduğunu ifade edemeyen dilsizlere benzetir.³ Philip Davis bu bağlamda insanların içinde oluşmaya başlayan ama ne olduklarını bilmedikleri rahatsızlığın yeni bir gerçeklik anlayışın olduğunu belirtir. Bu bağlamda Davis sosyal güçlerin insanın bireysel otonomisini, yani özgürlüğünü engellediğini ve yabancılaşmasına neden olduğunu ifade eder ve Karl Marx'ın yabancılaşma kavramının bunun üzerine yoğunlaştığını belirtir.⁴ Dönemin insanı hem kendi bilinçliliğine ulaşamamanın zorluğunu hem de iki farklı kültür arasında kalmanın zorluğu karşısında kendini mutsuz, çaresiz, gereksiz ve yersiz hissetmiştir. Dönemin bireyi varoluş anlamını yitirmiş ve yabancılaşmıştır. Dönem yazarlarının çoğu, sosyal koşulları eleştirmekle kalmamış ve bireylerin hayatlarını anlamlaştırabilmeleri için onlara yol gösterici romanlar yazmıştır. Thomas Hardy'nin *The Return of the Native*, Joseph Conrad'ın *Lord Jim* ve James Joyce'un *A Portrait of the Artist as a Young Man* adlı romanları da bu geleneğin içinde yer alır.

² Philip Davis, 2002, s. 15.

³ Thomas Carlyle, *Chartism*, New York, Wiley and Putnam, 1847, s. 371.

⁴ Philip Davis, 2002, s. 23.

Yirminci yüzyıla gelindiğinde ise yaşanan değişimler, yazarların bireylerin iç dünyalarına yönelmelerine neden olur. Dolayısıyla yabancılaşmanın bir diğer etki alanı olan iç dünya daha ayrıntılı bir biçimde sergilenmeye başlanır.

Thomas Hardy, Joseph Conrad ve James Joyce bir değişim döneminin içine doğmuştur. Alışıl gelmiş birçok değer değiştiğine tanıklık etmişlerdir. Kendileri de aynısını yaşadıkları için değişen hayata ayak uydurmaya çalışan insanların sorunlarına, gerçekçi bir bakış açısından çareler sunmaya çalışmışlardır. Her üç yazar da yaşadıkları dönemin zorluklarının farkındadırlar ve yapıtlarında yaşananları güzel göstermeye çalışmazlar.

Hardy, Conrad ve Joyce'un karakterlerinin yabancılaşmalarının temel benzerliği tüm dört karakterin de hem içsel/psikolojik ve sosyal/dışsal yabancılaşma yaşamalarında yatmaktadır. Ancak bireysel farklılıklar gösteren içsel ve sosyal yabancılaşma iç içe geçmiştir ve birbirinden ayrılamaz. Her ikisi de birbirinin neticesi olduğu saptanmıştır. Moody ve Schmitt yabancılaşmanın bireysel deneyime dayalı olarak birçok şeklinin olduğunu ifade eder. Yabancılaşma, bireyin öz'ünün kendisinin olmadığını ya da kendi öz'ünü kendisinin oluşturmadığı ya da kendi kontrolü dışında etkenler tarafından kendisinin etkisiz kılındığı düşüncesiyle ortaya çıkmaktadır.⁵ Bireylerin yaşadıkları yabancılaşmanın temel farklılığı da bu yabancılaşmaya karşı verdikleri kişisel cevapta yatmaktadır.

⁵ Richard Schmitt & Thomas E. Moody, *Alienation and Social Criticism*, New Jersey, Humanities Pres, 1994, s. 8.

Hardy, on dokuzuncu yüzyılın sonundaki Conrad ve Joyce ise yirminci yüzyılın başlarındaki yabancılaşma kavramını irdelerken sanayileşme ve modernleşmenin bedellerini çok gerçekçi bir şekilde ele alırken kendi öz yaşamlarından yola çıkarlar. Ekonomik, sosyal, dini ve bilimsel değişimlerin insanlarını güvenli yerlerinden ettiğini kendi yaşamlarında da tecrübe ederler. Michael Milligate'e göre çocukluğunda annesinin ve babasının Hardy'e fark edilir hareket ve zekâ eksikliği nedeniyle çok bağlanmadığını ifade eder. Sağlığına kavuşmasını kendisiyle çok ilgili olan dadısına borçlu olduğunu söyleyen Hardy fiziksel olarak zayıf olduğundan ötürü o zamanlar büyümek ve başka insanlarla bir araya dahi istemediğini ifade eder.⁶ Hardy'nin büyümek dahi istememesinin ve kendini değersiz hissetmesinin nedeni kendisinden yabancılaşmış olduğunun bir göstergesidir. Hardy kendinin hayatta kalma savaşına uygun olmadığını düşünmesi kendi öz'ünü ve hayatı reddetmesine neden olur. Hardy'nin dünya görüşünün ve yazım dünyasının temelinde insan hayatının kırılğan olduğu duygusu ve insanların acı içinde olmaları yatmaktadır. Tanrısız ve anlamsız bir evrende hayat o denli acımasızdır ki insan hiç doğmamış olmayı diler. Thomas Hardy ve Joseph Conrad için yaşadıkları evren Tanrısız ve umarsızdır. Bu evrende insanlar şansa ve tesadüflere bağlı bir hayat sürmektedirler. İnsanlar kayıtsız bir evrenin içinde kendi yerlerini belirleyemez bir hale gelerek yabancılaşmışlardır.

Joseph Conrad da aynen Hardy gibi çocukluğunda çok acıya şahit

⁶ Michael Milligate, *Thomas Hardy, The Life and Work of Thomas Hardy*, London, Macmillan, 1958, s. 16.

olmuştur. Annesini yedi yaşında, babasını da on bir yaşında kaybeden Conrad yetim olarak büyümüştür. Ian Watt bu durumun Conrad'ın yabancılaşmasının çıkış noktası olduğunu belirterek aynı zaman da Conrad'ın milliyetine dikkat çeker. Conrad, resmen var olmayan Polonya'nın vatandaşıdır. Dolayısıyla yurtsuzluk duygusu Conrad'da ortay çıkan ve yabancılaşmasına neden olan unsurlardandır. Ian Watt ayrıca yetişkinliğe ulaşan Conrad'ın Fransa'da yaşadığı iki yıl boyunca sadece hayal kırıklıkları yaşadığının da altını çizer. Kendini iş hayatında gerçekleştiremeyen Conrad için bu iki yıl borç, mutsuz bir aşk hikâyesi bir intihar girişimiyle sonuçlanmıştır.⁷ Ian Watt, Conrad'ın çocukluğunda anne ve babasının art arda kaybetmesi onun yabancılaşmasının başlangıcını teşkil ettiğini belirtir ve yirmi yaşında *Mavis* adlı İngiliz gemisinde işe başlamasının da yabancılaşmasından kurtuluşunun başlangıcını olduğunu ifade eder.⁸ Ian Watt Conrad için gemideki yaşamın hem fiziksel hem de psikolojik zorluk içerdiğini ancak aynı zamanda da ona umulmadık imkânlar da sunduğunu düşünür. Bu iş Conrad'a aynı zamanda insanlığın alışılmış yaşamının bir parçası olma şansını da vermiştir. Böylece Conrad aidiyetsizlik duygusundan ve dolayısıyla da yabancılaşmasından kurtulmanın bir yolunu bulmuştur.

James Joyce'un evreni, yani İrlanda'nın Dublin'i de acımasız, yozlaşmış ve hatta pis denilecek kadar kirlidir. Hardy ve Conrad'ın romanlarında insanlar Tanrısız bir evrende doğanın karşıtları olarak varılmaya çalışırken

⁷ Ian Watt, *Essays on Conrad*, Cambridge, Cambridge University Pres, 2000, s. 7.

⁸ a.g.e. s. 7.

Joyce'un bahsettiği İrlanda'ya katı Katolik hâkimdir. Kilise İrlanda toplumunun bütün kurumlarına varlığını hissettirmektedir. Sanayileşmenin etkileri İrlanda da aynı şekilde hissedilir ve insanların hayatı yeni şartlar altında burada da bedbaht geçer. Joyce yarı otobiyografik romanının mekânı için İrlanda'yı, Thomas Hardy ise Egdon Heath'i ve Joseph Conrad da önce denizi ve daha sonra Uzak Doğunun Patusan'ını seçmiştir. Bu çalışmada Eustacia, Clym, Jim ve Stephen'in yaşadıkları coğrafyaların onların yaşadıkları yabancılaşmada birinci etken olduğu görülmüştür. Örneğin, kasvetli Egdon Heath'in Eustacia'nın üzerindeki etkisi en az Stephen'nin yaşadığı Dublin kadar tahrip edicidir. Hem Eustacia hem Stephen buldukları mekândan kaçmak isterlerken, Patusan'daki Jim ve Egdon Heath'deki Clym özlemini duydukları yuvalarını bulmuşlardır. Eustacia için Egdon Heath, Stephen için de İrlanda boğucudur. Her ikisine de yaşadıkları doğa/mekân var olma fırsatı tanımaz ve boyun eğmelerini isteyerek onların hem içsel hem dışsal yabancılaşmalarına neden olur. Thomas Hardy'nin Egdon Heath'i uçsuz ve bucaksız tasvir etmesi, kendi dünya görüşünün ve yabancılaşmayı algılayışının bir örneğidir. İnsanlar evrenin içinde minimize edilmiştir ve var olma çabaları cevap bulmamaktadır. Sevgi ve adalet dağıtan bir Tanrı olmadığından dolayı bireyler sorunlarını çözmekte ilahi bir güçten yardım beklememeli ve kendi çabalarıyla bir anlam bulmaya çalışmalıdır.

Hardy'nin Egdon Heath'i ve Conrad'ın denizi dünyanın birer simgesi olarak algılanırken Joyce'un İrlandası bütün kurumlarıyla birlikte daha gerçekçi bir mekândır. Bu bağlamda, İrlanda Katolik ve milliyetçi yapısıyla Stephen'e özgür yaşam hakkı tanımaz. Ancak Egdon Heath ve deniz daha

soyut güçler içerirken, İrlanda ise bireye baskı uygulayarak topluma uyumlu olmasını ister. Ancak, ne Stephen ne de Eustacia boyun eğecek yapıda değildirler. Stephen kendisini engelleyen toplum normlarına karşı bir yabancılaşma içindedir. Yabancılaşması İrlanda'nın baskıcı dini, ailevi ve milli yapısından kaynaklanır. Stephen bu yapıya uyumsuzdur. Eustacia ve Stephen kendilerini mahkûm hissederler. İkisi de yalnız ve mutsuzdur. Diğer tarafta ise Clym ve Patusan'daki Jim için yaşadıkları mekânlar onların var olmalarını sağlayan araçlardır. Onlar bu mekânlarda yabancılaşmalarından kurtulur ve kendilerini kanıtlarlar. Başarılarından dolayı mutlu olurlar. Hayat onlar için artık yine yaşanması bir hal almıştır. Her ikisi de kendilerini yaşadıkları topluma kanıtlar: Jim, Tuan Jim olmuştur ve topluma sadakatini kanıtlamak için korkusuzca ölmeye razıdır. Clym asıl planından vazgeçmiş olsa da amacı aynıdır: cahil insanları ruhsal açıdan eğitmek istediği için gezici vaiz olmuştur. Ancak, Eustacia ve bir anlamda da Stephen toplumsal baskılara yenilmiştir, çünkü onlar uyumsuzdur. Stephen kendi etrafındaki bağları kopararak ve İrlanda'dan ayrılarak kendi isteğiyle sürgüne gider. Toplumla bir bağlantı kuramadığı sürece kendini, yani sanatçı kişiliğini geliştiremediğine inanır.

Eustacia ise Egdon Heath'e hiç uyum sağlayamamıştır. Fundalıkta yaşayan insanlar için o, gururlu, kendini beğenmiş ve hatta bir cadıdır. Bu toplumda, aynı Patusan öncesindeki Jim gibi, Eustacia da toplumun dışındadır. Ne Eustacia fundalıktaki insanlar için önemlidir, ne onlar Eustacia için. Onlardan biri değildir. Jim onlardan biri olduğunu kanıtlamak için çok çaba verirken Eustacia çabalamak istemez ve yenilir. Bu anlamda Joseph

Conrad'ın evreni, Thomas Hardy'nin evreninden daha iyimserdir çünkü Jim kendini adayacak bir iş, bir anlam bulmuştur. Jim'in romantik yapısı onun için tetikleyici bir güç haline gelirken, Eustacia'nın romantik arzuları onun yok edilmesine neden olur. Yabancılaşma onun için yaralayıcı ve sonunda öldürücü bir olgudur. Hardy'nin evreninde Eustacia gibi çabalamaya hazır olmayan karakterler yabancılaşmalarından kurtulmaya haklarının olmadığı gibi ikinci bir şansı da bulamazlar. Çünkü bir idealleri yoktur. Conrad ve Marx'ın görüş açısından bakıldığında da Eustacia'nın kendini bir tür olarak geliştirebilmesi için bir aracı yoktur. Oysa Jim'in sadakat gibi bir ahlâki amacı ve Stephen'in de sanatçı olma amacı vardır. Bu bağlamda Hardy'e göre varoluş mücadelesinde bir amacı olan ve bu doğrultuda hayatlarını anlamlaştıran bireyler hayatta kalabilir. Conrad ise aynen Stein'in ifade ettiği gibi bireyin kendisini bir işe ya da ahlaki bir unsura adadığı sürece ve bireysel inancına tutunarak evrene hâkim olan karanlık güçlere karşı durabileceğini düşünmüştür. Joyce da bireyin anlamsız hissettiği ortamlarda dahi amacı doğrultusunda hareket etmesi gerektiğini düşünür ve kendi varoluş nedeni bulmak için "sessizlik, sürgün ve yaratıcılık" araçlarını kullanmanın doğru yol olacağını düşünür. Ancak böyle yabancılaşmasından kurtulabilecektir.

Dört ana karakter sosyal yabancılaşma açısından karşılaştırıldığında anlaşılıyor ki, bu yabancılaşmaların temelinde de bireylerin kendilerine biçtikleri roller ve onları gerçekleştirme arzusu, yani içsel yabancılaşmaları yatmaktadır.

Örneğin Eustacia, kendine biçtiği romantik rolü Egdon Heath'de gerçekleştiremeyeceğine, Jim de kendini hayal ettiği romantik kahramanı bir

limandan diğerk liman kaçarak bulamayacağına inanmıştır. Eustacia fundalıkta kendisini yabancı, mutsuz ve yanlış yerde hisseder. Kendisini buraya sürülmüş hisseder, çünkü gidebileceği ve sığınabileceği hiçbir yeri ve kimsesi yoktur. Jim de yabancılaşmasından dolayı kendini ebedi bir dipsiz kuyunun içinde hisseder. Onun da hayatta hiç kimsesi ve gidebileceği hiçbir yeri yoktur. Eustacia ile Jim arasındaki başka bir ortak nokta da romantik hülyalarda yaşamalarıdır. Bu da, onları gerçek hayattan uzaklaştırır. Eustacia örneğın, ya daha önce yaşadığı Budmouth'daki hayatı rüyalarında yaşatmaktadır ya da gelecekte yaşamak istediğı Paris'i hayal eder. Bu esir hayatından kurtulmak isteyen Eustacia için Egdon Heath'in gerçekleri ve kendi hayalleri çatışmaktadır. Eustacia Clym ile onu Egdon Heath'den götürmesi ümidiyle evlenir fakat ne yazık ki romantik hülyalarından kopup gerçeğı görmek istemez. Jim de aynı şekilde davranır. O da kendini kahramanlık destanları yaşarken hayal eder ve kritik bir karar anında hülyasından sıyrılıp gerçeğı kavrayamaz. Her ikisi de kendi öz'lerini romantik düşler üzerine oluşturdukları için hem içsel hem sosyal çatışma yaşarlar. Böylece kendilerini tanımladıkları bu kişilikler ve toplumun onlara dayatmaya çalıştığı kimlikler çatışır. Eustacia kendini sıkışmış hisseder. Ne hayal ettiği büyük romantik aşığı bulmuştur, ne de Egdon Heath'in baskın atmosferinden kurtulabilmiştir. Eustacia ve Jim kendilerini gerçekleştirebilecekleri bir şans bekler. Jim'e Stein sayesinde yeni bir şans verilir ve Jim bu şansı değerlendirir. Ancak Eustacia'ya, Wildeve tarafından verilen imkân, bir anlamda onun ölümüne/intiharına neden olur. Her iki karakter de kendilerini gerçekleştirmek için, dolayısıyla kendilerini yabancılaşmalarından kurtarmak

için verilen şansları kullanırlar. Jim kendine biçtiği rol ile devleşirken, Eustacia için yaşamı değerli kılacak hiçbir neden kalmamıştır. Jim kendini yabancılaşmasından kurtarmak için gerekli olan gücün kendisinde var olduğuna inanmıştır. Bu da Conrad'ın görüşünün daha iyimser olduğunun bir göstergesidir. Jim kendini bulmak, yalnızlığını yenmek, toplumda yeniden saygın bir yer edinmek ister. Jim'in yabancılaşmasının temelinde kendini romantik idealine göre gerçekleştirmek olsa da, bir anlamda da topluma faydalı olmak isteği vardır. Bu anlamda Jim, Clym'e benzemektedir. Clym de kendisi için faydalı bir şey yapma arzusundan ziyade topluma faydalı olmayı arzular. Hatta kör olunca dahi amacından vazgeçmez. Jim ve Clym'e karşın Eustacia ve Stephen aslında kendilerini baskıcı toplumdan kurtarmak isterler. Onlar topluma uymamayı tercih ederler. Kendilerini gerçekleştirmek ve yabancılaşmalarından kurtulmak için uyumsuz olmayı tercih ederler. Böylesine bir yaşamla bağlantı kuramazlar ve bu kadar acının içinde zevk alacak ve mutlu olacak hiçbir neden göremezler.

Conrad ve Hardy için toplumla uyum içinde olmak, bir bütün parçası olmak, umarsız bir evrende yaşayan bireyler için hayati önem taşımaktadır. Bireylerin yabancılaşmalarından, yalnızlıklarından ve mutsuzluklarından kurtulmaları için toplumla uyum içinde olmaları gerekir. Bu çıkarım Hegel'in yabancılaşma kavramına benzemektedir. Ian Watt, Hegel için içsel varlık olan gerçek ben'in toplumdaki nesnel ben'den ayrımının içsel yabancılaşma anlamına geldiğini ifade eder.⁹ Bu bağlamda içsel arzularından

⁹ Ian Watt, 2000, s. 6.

vazgeçebilen bireyler, yani isteyerek kendilerine yabancılaşan bireyler toplumsal bir varlık olarak varolabilirler. Bireysellikleri ön planda olan Eustacia ve Stephen için yabancılaşmadan kurtulmanın yolu toplumla uyumsuzluktan geçer. Ancak Hardy, Eustacia'nın ölmesini uygun bulmasından dolayı, bireyselliğe yer tanımadığı çıkarımında bulunabilir. Bu da, geçiş döneminin başlarında yaşamış olan Hardy'nin halen Viktorya döneminin etik kurallarında kopmadığının bir işareti olsa gerek. Oysa Joyce için bireysellik göstermek bir toplumu ileri taşıyabilmek için gerekli unsurlarının temelidir.

Clym ve Stephen kendilerini daha gerçekçi bir şekilde yorumladıkları için ve ne istediklerini bildikleri için kendilerini kısıtlayan ve yabancılaşmalarına neden olan güçlerin daha kolay farkına varırlar. Ancak Jim ve Eustacia için gerçek bir perdenin ardında gibidir. Kendi geleceklerini görmekte, dolayısıyla kendi varlıklarını içselleştirmekte zorlanırlar. Hem Stephen için hem de Clym için yabancılaşma olumlu bir neticeye sebep olur. Her ikisi de gelişmeleri için çaba harcamaya hazırdır. Eustacia'nın ise kol saati olmasına rağmen kum saati de taşımasından anlaşıldığı üzere sabredek ve harcayacak vakti yoktur. Eustacia'nın evliliği onun yabancılaşmasını derinleştirirken, Jim'in Jewel ile ilişkisi onu ihtiyaç duyulan bir kimse yapar. Eustacia'nın evliğinde mutsuzluğunu artar ve kendine olan yabancılaşması artar. Stephen ise onu kısıtlayabilecek her türlü bağdan sıyrılmak ister, uyumsuzluk göstererek yabancılaşmasından kurtulur.

Genel olarak, her dört karakter de buldukları toplumla uyumsuzdur. Bu da yabancılaşmalarına neden olur. Stephen ve Clym için bu

yabancılaşma olumlu bir ifade taşır, çünkü yabancılaşmalarını farkına varabildikleri için ondan kendi istekleriyle kurtulmayı başarırlar. Stephen İrlanda'yı terk kararı alır. Clym ise önce Paris'i terk kararı alır, annesinin ve karısının ölümünden sonra da bir misyoner gibi insanlığa faydalı olmayı seçer.

Eustacia ve Jim için de yabancılaşma olumsuz bir ifade taşır. Onlar yabancılaşmalarına neden olan yanılığın farkına varamazlar. Kendilerinin yanlış anlaşıldığını varsayarak diğerlerini suçlarlar. Kendilerinde bu yanılığdan ve yabancılaşmadan kurtulacak gücü bulamazlar. Başkalarına muhtaçtırlar. Eustacia ve Jim için de romantik hülyalarına bağlı kalmak ölümcüldür. Her ikisinin de ölümü bu anlamda bir intihardır.

Clym ve Stephen entelektüel ve modern düşünürler oldukları için kendilerini mantıklarıyla çözümlemişlerdir. Bu anlamda Hardy ve Joyce birbirlerine benzerler. İnsan kendine en yakınıdır. Ancak Eustacia ve Jim kendilerini çözümlenememişlerdir, dolayısıyla yabancılaşmalarından kurtulamamışlardır. Onlar için yabancılaşmaları yok edici bir psikolojik durum olmuştur. Bu bağlamda Hardy ve Conrad için kendilerini yabancılaşmalarına teslim eden bireyler kendi öz'lerine zarar verirler.

Viktorya döneminden Thomas Hardy, modernizme geçiş döneminden Joseph Conrad ve modernist dönemden James Joyce'un kendilerinin de bir tür yabancılaşma yaşadığı kanıtlanmıştır. Seçilen yazarlar yaşadıkları dönemde görülen ekonomik, sosyal ve bilimsel gelişmelerin ve onların toplumsal etkileri karşısında rahatsız hissetmişlerdir. Bu değişimlerin

insanları olumsuz etkilediğini ve yaşam şartlarının hızla sanayileşen toplum karşısında ağırlaştığını görmüşlerdir. İnsanın bu ağır şartlar altında varolmanın anlamını kaybettiğine ve dolayısıyla yabancılaşma yaşamalarına şahit olan yazarlar okuyucularına yol gösterici romanlar yazmıştır. Ayrıca seçilen yazarların içsel ve dışsal yabancılaşmalarının erken yaşlarda başladığının kanıtına da varılmıştır. Yaşanan yabancılaşmaya aidiyetsizlik, yalnızlık, yabancılık gibi farklı duyguların ve deneyimlerin neden olduğu bulgusuna da ulaşılmıştır. Yaşanan yabancılaşmalara verilen dört farklı cevap Eustacia, Clym, Jim ve Stephen karakterinde incelemiştir ve karakterlerin psikolojik ve sosyal nedenlerden dolayı içsel ve dışsal yabancılaşma yaşadıkları kanıtlanmıştır. Post-modern çağı anlatmak için sıkça kullanılan yabancılaşma sözcüğünün aslında evrensel bir kavram olduğunu da farklı dönemlerde üreten yazarlar seçerek kanıtlanmıştır.

ÖZET

Bu tezin amacı 'yabancılaşma' kavramının belirleyici özelliklerini ve aşamalarını göz önünde bulundurarak iki çağın dönümünde insanın değişen dünya'ya nasıl cevap verdiğini sunmaktır. Bunun için on dokuzuncu yüzyılın ortalarından Thomas Hardy'nin *The Return of the Native*, tam çağın dönümüne rastlayan Joseph Conrad'ın *Lord Jim* ve yirminci yüzyıldan James Joyce'un *A Portrait of the Artist as a Young Man* romanları, bu değişimin benzerlik ve farklılıklarını sunmak için seçilmiştir.

'Yabancılaşma' kelimesi modern insanın duygusal ve sosyal durumunu anlatan bir kelime olduğu için kelimenin gelişimini ve çağrışımlarını göz ardı edilmemiştir. Bu bağlamda kavramın gelişiminin kısa bir geçmişi verilmektedir.

Birinci bölümde Thomas Hardy'nin edebi kişiliği ve yaşadığı dönem belirlendikten sonra *The Return of the Native* romanında Eustacia Vye'in Egdon Heath'e ait olmama duygusunun, onu psikolojik ve sosyal yabancılaşmaya ittiği incelenmiştir. Aynı romanın diğer ana karakteri olan Clym Yeobright'ın yaşadığı yabancılaşma, aidyetsizlik ve idealizm açısından incelenmiştir. İkinci bölümde Joseph Conrad'ın edebi kişiliği ve yaşadığı dönem belirlendikten sonra *Lord Jim* romanında, Jim'in yaşadığı yabancılaşması aidyetsizlik ve toplum dışı edilme açılarından incelenmiştir. Üçüncü bölümde James Joyce'un edebi kişiliği ve yaşadığı dönem

belirlendikten sonra *A Portrait of the Artist as a Young Man* romanında Stephen Dedalus'un yaşadığı sosyal ve psikolojik yabancılaşma, aidiyetsizlik ve topluma uyumsuzluk açılarından incelenmiştir.

Sonuç'ta ise bütün karakterlerin psikolojik ve sosyal yabancılaşma içinde oldukları ve roman yazarlarının kendilerinin de öz yaşamlarında bir tür yabancılaşma yaşadıkları da belirlenmiştir. Ayrıca bireylerin yabancılaşmaya farklı tepkiler verdikleri gösterilmiş ve bunun ardındaki nedeninin de yazarların dünya görüşünden kaynaklandığı belirlenmiştir.

ABSTRACT

This thesis is an attempt to analyse the main characteristics and stages of the term 'alienation' and to portray the change of man trying to adapt to a changing world at the turn of centuries by studying Thomas Hardy's *The Return of the Native* from the first half of the nineteenth century; Joseph Conrad's *Lord Jim* standing just at the turn of the century and James Joyce's *A Portrait of the Artist as a Young Man* from the twentieth century.

Since the term 'alienation' is a modern word expressing the emotional and social state of the modern man in a vast universe an overall view of the word's development is given.

In Chapter One comprises a short literary personality analysis of Thomas Hardy an evaluation of Eustacia Vye's and Clym Yeobright's psychological and sociological alienation in the novel *The Return of the Native*. In Chapter Two comprises a short literary personality analysis of Joseph Conrad and an evaluation of Jim's alienation in the novel *Lord Jim*. Chapter Three is about the social and psychological alienation of Stephen Dedalus in James Joyce's novel *A Portrait of the Artist as a Young Man* which is preceded by a short literary personality analysis of the author.

In the conclusion, the social and psychological alienation of the characters and the fact that the writers themselves have gone through a kind of alienation in their own lives is being determined. Moreover the fact that the

characters handle their alienation in different ways is being also focused on. The writer's own view of life constitutes the basis to the different reactions to alienation.

KAYNAKÇA

ARAZ, Türkan, (1997), The Art of “Non–Commitment” : Problematic Issues in Conrad’s Major Fiction, İstanbul, Türk Kütüphaneciler Derneği;24.

ATTRIDGE, Derek, (2004), The Cambridge Companion to James Joyce, U.K., Cambridge University Press.

AUBRY, G. Jean, (1927), Conrad : Life and Letters, Vol I., London, Doubleday Page & Co.

BARBER, Nicola & BROWNE, Patrick L., (2000), Thomas Hardy, Dubai, Evans Brothers' Limited Oriental Press.

BERTOUD, Jacques, (1978), Joseph Conrad: The Major Phase, Cambridge, Cambridge University Press.

BLACK, Joseph, (2006), The Broadview Anthology of British Literature, Volume 5, Canada, The Victorian Era.

BLADES, John, (1991), Penguin Critical Studies: James Joyce - A Portrait of the Artist as a Young Man, England, Penguin Books.

BUTLER, Lance St. John, (1998), Thomas Hardy, Cambridge, Cambridge University Press.

CARLYLE, Thomas, (1847), Chartism, New York, Wiley and Putnam.

- CARROLL, Joseph, (2004), *Literary Darwinism, Evolution, Human Nature, and Literature*; Great Britain, Routledge .
- CARTER, Ronald and McRAE, John, (1997), *The Routledge History of Literature in English, Britain & Ireland*, London and New York, Routledge.
- CECIL, David, (1954), *Hardy the Novelist*, London, Constable.
- CONRAD, Joseph, (1912), "A Familiar Preface" to *A Personal Record*, United States of America, Harper & Brothers Publishers.
- CONRAD, Joseph, (1970), 'Well Done' (1908), in *Notes on Life and Letters*, London, Dent Collected Edition.
- CONRAD, Joseph, (1993), *Lord Jim, England*, Wordsworth Classics Editions Limited.
- COX, R.G., (1979), *Thomas Hardy: A Critical Heritage*, N.Y., Routledge.
- CUNNINGHAM, Gail, (1993), "Society, History and the Reader: the Nineteenth-century Novel", *Bloomsbury Guides to English Literature, the Novel*, Ed. Andrew Michael Roberts, London, Bloomsberg Publishing.
- DAVIS, Philip, (2002), *The Oxford English Literary History Volume 8 1830–1880 The Victorians*, Great Britain, Oxford University Press.

- De TOCQUEVILLE, Alexis, (1979), *Journeys to England and Ireland* (1835) translation G. Lawrence and K. P. Mayer, ed. J. P. Mayer, New York, Arno Press.
- DENNING, Robert, (1977), *James Joyce: The Critical Heritage, Volume I 1907–1927*, N.Y., Routledge.
- DRABBLE, Margaret, (1976), *The Genius of Thomas Hardy*, London, Weidenfeld and Nicolson.
- EDWARDS, Paul, (1967), *The Encyclopedia of Philosophy*, New York, The Macmillan Company & The Free Press.
- ELLMANN, Richard, (1982), *James Joyce*, Oxford, Oxford UP.
- ELLMANN, Richard, (1992), *Selected Letters of James Joyce*, London: Faber and Faber.
- FAIRHALL, James, (1993), *James Joyce and the Question of History*, Cambridge : CUP.
- FARGNOLI, A. Nicholas & GILLESPIE, Michael P., (1995), *A to Z: The Essential Reference to His Life and Writings*, N.Y., Oxford University Press.
- Felsefe Ekibi, (2010), <http://felsefeekibi.com/site/default.asp.PG=1042>
- FROMM, Erich, (2004), *Marx's Concept of Man*, Great Britain, Continuum.
- GIBSON, James, (1996), *Thomas Hardy: A Literary Life*, N.Y., Palgrave.

- GILLESPIE, Michael P., (2001), *James Joyce and the Fabrication of an Irish Identity*, European Joyce Studies, Amsterdam, Rodopi B. V.
- GILMOUR, Robin, (1993), *The Victorian Period: The Intellectual and Cultural Context of English Literature 1830–1890*, London:New York, Longman.
- GINDIN, James, (1969), *Thomas Hardy: The Return of the Native*, A Norton Critical Edition, N.Y., W.W. Norton & Company.
- GOSSIN, Pamela, (2007), *Thomas Hardy's Novel Universe, Astronomy, Cosmology, and Gender in the Post-Darwinian World*, England, Ashgate Publishing Limited.
- GRAHAM, Kenneth, (1996), *The Cambridge Companion to Joseph Conrad*, Edited by J. H. Stape, Cambridge, Cambridge University Press.
- HARDY, Thomas, (1994), *The Return of the Native*, England, Penguin Popular Classics by Cox & Wyman Ltd.
- HARVEY, Geoffrey, (2003), *The Complete Critical Guide to Thomas Hardy*, London, Routledge.
- HODGART, Matthew, (1978), *James Joyce: A Student's Guide*, London, The Trinity Press.
- HOUGHTON, Walter E., (1957), *The Victorian Frame of Mind 1830–1870*, New Haven London, Yale University Press.

- HUNTER, Alan, (1983), Joseph Conrad and The Ethics of Darwinism: The Challenges of Science, Biddles Ltd, England, Guildford And King's Lynn.
- JOYCE, James, (1996), A Portrait of the Artist as a Young Man, Berkshire, Penguin Popular Classics.
- KRAMER, Dale, (1999), The Cambridge Companion to Thomas Hardy, Cambridge:University Press.
- LEVIN, Harry, (1960), James Joyce: A Critical Introduction, N.Y., New Directions Publishing Corporation.
- LEVINE, George, (1988), Patterns of Science in Victorian Fiction, USA, Harvard University Press.
- LORD, Ursula, (1999), Solitude versus Solidarity in the Novels of Joseph Conrad: Political & Epistemological Implications of Narrative Innovation, Canada, McGill-Queen's University Press.
- MAINGAY, Susan, (1991), Longman Active Study Dictionary of English, Great Britain, Longman Group UK Limited.
- MARSHALL, Gordon, (1999), Sosyoloji Sözlüğü (Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.
- McCORD, Norman, (1991), British History: 1815–1906, New York, Oxford UP.

- MILIGATE, Michael, (2004), Thomas Hardy: A Biography Revisited, N.Y., Oxford University Press.
- MILLIGATE, Michael, (1958), Thomas Hardy – The Life and Work of Thomas Hardy, London, Macmillan.
- Mitoloji, (2010), <http://mitoloji.info/felsefe-sozlugu/yabancilasma.nedir>
- MURPHY, Sean P., (2003), James Joyce and Victims Reading the Logic of Exclusion, USA, Rosemont Publishing & Printing Corp.
- NADELHAFT, Ruth, (1997), Nostromo Joseph Conrad, Canada, Broadview Press.
- NAJDER, Zdzislaw, (2007), Joseph Conrad: A life, N.Y., Camden House.
- ORR, Leonard & BILLY, Ted, (1999), A Joseph Conrad Companion, USA, Greenwood Press.
- PAGE, Norman, (1977), Thomas Hardy, Boston, Routledge & Kegan Paul Ltd.
- PARRINDER, Patrick, (1984), James Joyce, Cambridge, Cambridge University Press.
- PECK, John, (1987), How to Study a Thomas Hardy Novel, Hong Kong, Macmillan Publishers LTD.
- PETERS, John G., (2009), A Historical Guide to Joseph Conrad, USA, Oxford University Press.

- PITE, Ralph, (2007), Thomas Hardy: The Guarded Life, USA, Yale University Press.
- RADFORD, Andrew D., (2003), Thomas Hardy and the Survivals of Time, England, Ashgate Publishing Ltd.
- RAY, Martin, (1990), Joseph Conrad: Interviews and Recollections, Great Britain, University of IOWA Press.
- RAY, Martin, (2007), Joseph Conrad: Memories and Impressions An Annotated Bibliography, N.Y., Editions Rodopi B.V.
- SCHMITT, Richard & MOODY, Thomas E., (1994), Alienation and Social Criticism, New Jersey, Humanities Press.
- SCHNAUDER, Ludwig, (2009), Free Will and Determinism in Joseph Conrad's Major Novels, Amsterdam, Editions Rodopi B.V.
- SEIDEL, Michael, (2002), James Joyce a Short Introduction, Great Britain, Blackwell Publishing.
- SHERRY, Norman, (1997), Joseph Conrad: The Critical Heritage, U.K., Routledge.
- SÖRENSEN, Dolf, (1977), James Joyce's Aesthetic Theory: Its Development and Application, Amsterdam, Rodopi N.V.
- STAPE, J. H. & NAJDER, Zdzislaw, (2008), A Personal Record: The Cambridge Edition of the works of Joseph Conrad, Cambridge, Cambridge University Press.

- STAPE, J. H., (1996), *The Cambridge Companion to Joseph Conrad*, Cambridge, Cambridge University Press.
- STEVENSON, Randall, (1993), *A Reader's Guide to the Twentieth-Century Novel in Britain*, Hemel Hempstedd, Harvester Wheatsheaf.
- SUMMER, Rosemary, (1981), *Thomas Hardy: Psychological Novelist*, Hong Kong, The Macmillan Press LTD.
- THORNTON, Weldon, (1994), *The Antimodernism of Joyce's Portrait of the Artist as a Young Man*, N.Y., Syracuse University Press.
- THURSTON, Luke, (2004), *James Joyce and The Problem of Psychoanalysis*, U.K., Cambridge University Press.
- TURNER, Paul, (1998), *The Life of Thomas Hardy*, Oxford, Blackwell Publishers Ltd.
- TYAGI, Pratibha, (1995), *Treatment of Love in the Novels of Thomas Hardy*, Meerut, Shalabh Prakashan.
- URGAN, Mina, (1991), *İngiliz Edebiyatı Tarihi III*, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi.
- URGAN, Mina, (1991), *İngiliz Edebiyat Tarihi IV*, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi.
- Watt, Ian, (2000), *Essays on Conrad*, Cambridge, Cambridge University Press.
- WATTS, Cedric, (1989), *Joseph Conrad: Lord Jim*, England, Penguin Books.

WILLIAMS, Merryn, (1976), A Preface to Hardy, London, Longman.

WILSON, Keith, (2009), A Companion to Thomas Hardy, U.K., Wiley-Blackwell Blackwell Publishing Ltd.

Wikipedia, (2010), <http://tr.wikipedia.org/wiki/Jean-Paul-Sartre>

WOLLAEGER, Mark A., (1990), Joseph Conrad and The Fictions of Scepticism, Stanford, Stanford University Press.